

Naislainrikkojiin liitetyt institutionaaliset kategoriat
rikosseuraamusalan lehdissä vuosina 1984-2006

HEIKKILÄ KATARIINA
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2009

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkimuksen laitos

HEIKKILÄ, KATARIINA: Naislainrikkojiin liitetyt institutionaaliset kategoriat rikosseuraamusalan lehdissä vuosina 1984-2006

Pro gradu -tutkielma, 109 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Helmikuu 2009
Ohjaaja: Raitakari Suvi

Rikollisuus on perinteisesti katsottu miesten maailmaan kuuluvaksi ilmiöksi. Naiset syyllistyvät rikoksiin huomattavasti miehiä harvemmin ja heidän osuutensa rangaistuksiin tuomituista on vain murto-osa miesten määrästä. Siten naislainrikkojat määrittyvät rikosseuraamusalan marginaaliin. Tutkimukseni tarkoituksena on tuoda esiin, kuinka naislainrikkojista puhutaan rikosseuraamusalalla ja millaisia merkityksiä naislainrikkojiin yhdistetään.

Tutkimukseni aineiston muodostavat rikosseuraamusalan ammatti- ja henkilöstölehdet runsaan kahdenkymmenen vuoden ajalta. Analyysimenetelmänä käytän MCD-analyysia, jonka avulla etsin lehdistä naislainrikkojia kuvaavia jäsenkategorioita sekä kategoriapiirteitä. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat sosiaalinen konstruktioismi ja etnometodologia, jotka korostavat kielenkäytön sosiaalista todellisuutta luovaa luonnetta. Siten naislainrikkojia kuvaavat kategoriat eivät ole merkityksellisiä, vaan vaikuttavat siihen, kuinka naislainrikkojiin rikosseuraamusalalla suhtaudutaan ja kuinka naiset huomioidaan seuraamusjärjestelmän toimintakäytännöissä.

Aineiston analyysi tuo esiin runsaasti erilaisia naislainrikkojia kuvaavia kategorioita. Pääasiassa naislainrikkojat tuotetaan rikosseuraamusalalla kuitenkin kahden jäsenkategorian kautta. Yleisimpiä kategorioita nainen ja naisvanki käytetään rinnakkain, jolloin niiden saamat merkitykset ovat yhtenäisiä. Siten naislainrikkojista muodostuva kuva jää kapeaksi eikä huomioi naisten välisiä eroja. Vaihtoehtoisten kategorioiden kautta naislainrikkojista muodostuvaa kuvaa on mahdollista laajentaa, mutta harvinaisuudessaan ne eivät pysty haastamaan yleisimpien kategorioiden synnyttämää kuvaa. Naislainrikkojat määrittyvät kahden puhetavan kautta. Rikosseuraamusalalla vallitseva puhetapa suhteuttaa naiset miespuolisiin lainrikkojiin. Tällöin naisten rikollisuus ja tarpeet jäävät huomiotta. Miehiin verrattuna naisten elämäntilanne näyttäytyy kaiken kaikkiaan myönteisenä. Toinen puhetapa tarkastelee naisia omana ryhmänään ja sukupuolensa edustajina. Tässä puhetavassa myös naislainrikkojien ongelmat tulevat näkyviksi, mikä mahdollistaa naisten tarpeiden huomioimisen ja niihin vastaamisen rikosseuraamusalalla.

Avainsanat: nainen, lainrikkoja, kriminaalihuolto, vankeinhoito, rikosseuraamusala, jäsenkategoria

SUMMARY

The University of Tampere
The Department of Social Work Research

HEIKKILÄ, KATARIINA: The Institutional Categories Representing Women Offenders in Magazines of the Criminal Sanctions Field in 1984-2006

Master's Thesis, 109 p., appendices 2 p.

Social Work

February 2009

Supervisor: Raitakari Suvi

Traditionally the criminality has been seen as a phenomenon that is typical to men. Women commit crimes significantly less frequently than men. There are also less women in penal sanctions than men. Thereby women offenders are located to the marginal of the criminal sanctions field. The aim of my thesis is to introduce how it is spoken about women offenders and what kind of meanings are combined to women in the criminal sanctions field.

The data of the study consists of the magazines that have been published in the criminal sanctions field during the past twenty years. The analysis is done by membership categorization analysis, which I used to find categories and category features representing women offenders. Social constructionism and ethnomethodology constitute the theoretical background of my study. They both emphasize the nature of the language in creating the social reality. The categories describing women offenders are not insignificant, thus they affect to the ways how the women offenders are taken into account in practices of the criminal sanctions field.

The analysis introduces many different categories describing women offenders. Mainly the women offenders are produced through two membership categories. The most typical categories, woman and woman prisoner, are used concurrently, when the meanings of the categories are convergent. Thereby the picture of women offenders remains tight and it does not pay attention to the differences between the women. Through the alternative categories it is possible to extend the picture of women offenders. Nonetheless are the alternative categories so uncommon that they are not able to challenge the common picture of women offenders. The women offenders are defined through two discourses. The dominant discourse in the criminal sanctions field compares the women to the male offenders. In this case, the criminality and the needs of the women are ignored. In comparison to men, the life situation of the women is appearing as favourable altogether. The other discourse is examining women as their own group and as the representative of their gender. In this alternative discourse, the problems of the women come visible, which makes it possible to pay attention and to answer to needs of the women offenders in the criminal sanctions field.

Keywords: woman, offender, probation service, prison service, criminal sanctions field, membership categorization

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	NAISLAINRIKKOJAT TUTKIMUKSEN KOHTEENA	5
2.1	HYVÄN JA PAHAN NAISEN KULTTUURISIA LUOKITUKSIA	5
2.2	NAISET RIKOSTEN TEKIJÖINÄ.....	8
3	NAINEN SEURAAMUSJÄRJESTELMÄSSÄ	12
3.1	SUKUPOULINEUTRAALI LAINSÄÄDÄNTÖ	12
3.2	NAISTEN RIKOKSET JA RANGAISTUKSET	14
3.3	NAISVANGIT ERITYISRYHMÄNÄ.....	17
4	TUTKIMUSASETELMA JA SEN TOTEUTTAMINEN	25
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA LEHTIAINEISTON MUODOSTAMINEN	25
4.2	SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI	29
4.3	ETNOMETODOLOGIA.....	33
5	SISÄLLÖNANALYYSI JA MCD-ANALYYSI APUNA ARTIKKELIEN TUTKIMISESSA	36
5.1	SISÄLLÖNANALYYSIN PERIAATTEET	37
5.2	MCD-ANALYYSIN KESKEISET KÄSITTEET.....	39
5.3	AINEISTON ANALYYSI.....	46
5.4	TUTKIMUKSEN ETIIKKA JA LUOTETTAVUUS.....	48
6	LEHTIARTIKKELIT NAISLAINRIKKOJIEN KUVAAJINA	52
6.1	LEHTIARTIKKELIT NAISLAINRIKKOJIA KUVAAVIEN KATEGORIOIDEN KONTEKSTINA.....	52
6.2	KIRJOITTAJIEN ASEMA JA TAUSTAORGANISAATIOT	56
6.3	NAISLAINRIKKOJIIN LIITETTÄVÄT INSTITUTIONAALISET JÄSENKATEGORIAT	59
7	NAINEN ERONTEKONA MIEHEEN	66
7.1	NAINEN MIEHEN VAKIOPARINA	66
7.2	SUKUPOULIROOLIT JA ÄITIYS.....	70
7.3	ERILLISET TILAT JA TOIMINNOT	73
8	NAISLAINRIKKOJA SUKUPUOLENSA EDUSTAJANA	76
8.1	NAISTEN ERITYISET TARPEET JA KIINNOSTUKSEN KOHTEET	76
8.2	NAISVANKIA JA NAISVARTIJAA YHDISTÄVÄT TEKIJÄT	79
8.3	VÄKIVALTAISET JA SYRJÄYTYNEET NAISET.....	81
8.4	NAINEN MARGINAALISSA	86
9	VAIHTOEHTOISET KATEGORIAT	91
9.1	NAISTEN TAUSTOJA KUVAAVAT KATEGORIAT	92
9.2	TOIMINNASTA NOUSEVAT TILANNESIDONNAISET KATEGORIAT	96
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	99
	LÄHTEET	105
	LIITE 1: AINEISTOSSA TUOTETUT KATEGORIAT	110

TAULUKOT

Taulukko 1. Artikkelien aiheet ja esiintyminen lehdissä.....	56
Taulukko 2. Artikkeleissa esiintyneiden henkilöiden taustaorganisaatiot.....	59
Taulukko 3. Naislainrikkajista yleisimmin käytetyt kategoriat.....	62
Taulukko 4. Naislainrikkajista käytetyt yhteisökategorisoinnit.....	66

1 Johdanto

Sosiaalialalla on viime aikoina käyty keskustelua mieserityisestä työstä. Koetaan, että miehet jäävät sosiaalityön asiakkaina huomiotta ja taka-alalle. Erityisesti miehet ovat kokeneet toissijaisuutta naisasiakkaisiin nähden erotilanteissa ja lasten huolto- ja tapaamisasioihin liittyvissä sosiaalityön asiakkuuksissa, joissa sosiaalityöntekijä on usein nainen. Ratkaisuksi miesten toissijaisuuteen on ehdotettu mieserityistä työtettä, jossa miehet ja heidän tarpeensa huomioidaan. *Aamulehti* uutisoi 27.4.2008 Tampereen kaupunginvaltuutettu Minna Sirnön ehdotuksesta mies- ja nais erityisen asiakastyön koulutuksen aloittamisesta Tampereella. Esimerkiksi Helsingissä sosiaalityöntekijöitä on jo koulutettu mieserityiseen työhön. (Aamulehti 2008, A9.) Myös sosiaalialan ammattijärjestö Talentian jäsenlehdessä asiaan on kiinnitetty huomiota (ks. Jaakkola 2007, 4-6). Haluan omalta osaltani jatkaa keskustelua sukupuoli erityisen työtteen merkityksestä. Tässä tutkimuksessa keskiössä on kuitenkin nainen.

Rikollisuus on perinteisesti katsottu miesten maailmaan kuuluvaksi ilmiöksi, ja sellaisena se näyttäytyy myös tilastojen valossa. Naisten tekemät rikokset muodostavat murto-osan kaikista rikoksista. Myös rangaistusten täytäntöönpanosta vastaavien Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen asiakaskunnassa naiset ovat olleet ja ovat edelleen marginaalissa. Naislainrikkoina edustaa siten vähemmistöä seuraamusjärjestelmän miehisessä maailmassa. Voidaan olettaa, että rikosseuraamusjärjestelmä on rakennettu miesten ehdoilla ja miesten tarpeista lähtien naislainrikkoina jäädessä taka-alalle. Naisten toissijaisuus seuraamusjärjestelmässä herättää kysymyksen, onko rikosseuraamusalalla tarvetta ja tilaa nais erityiselle työlle.

Suomessa rangaistusten täytäntöönpanosta vastaa Rikosseuraamusvirasto ja sen alaisuudessa toimivat Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos. Vankeinhoitolaitoksen tehtävänä on huolehtia tuomioistuimien määräämien ehdottomien vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta, minkä lisäksi se vastaa sakon muuntorangaistusten ja tutkintavankeuden toimeenpanosta. Vankeinhoitolaitos muodostuu viidestä aluevankilasta sekä itsenäisesti toimivasta terveydenhuoltoyksiköstä. Jokaiseen aluevankilaan kuuluu sekä suljettuja että avolaitoksia. Lisäksi aluevankiloissa toimii sijoittajayksikkö, joka huolehtii vankien laitossijoittamisesta vankeuden aikana ja tekee jokaiselle vankeusvangille rangaistusajan suunnitelman. Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on vapaudessa suoritettavien rangaistusten, toisin sanoen yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu, ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta, ehdonalaisen vapauden valvonta sekä nuorisorangaistus. Lisäksi

Kriminaalihuoltolaitos laatii tuomioistuimille yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvityksiä, alle 21-vuotiaina rikoksiin syyllistyneiden henkilötutkintoja ja nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmia. Kriminaalihuoltolaitokseen kuuluu 15 aluetoimistoa, joista osa on jakautunut pienempiin yksiköihin.

Kiinnostukseni naislainrikkojien erityiseen asemaan seuraamusjärjestelmässä on herännyt työssäni Kriminaalihuoltolaitoksessa, jossa naisten pieni osuus asiakaskunnasta on osa arkipäivää. Naisasiakkaiden näkymättömyys korostuu entisestään silloin, kun yksittäisellä työntekijällä ei ole lainkaan naispuolisia asiakkaita. Työntekijöiden käytäväkeskusteluissa nousee toistuvasti esiin, kuinka naislainrikkojien kanssa työskentely koetaan erityiseksi ja haasteelliseksi, koska arjen kriminaalihuoltotyötä leimaa työskentely miesten kanssa. Rikos- ja päihdekeskeinen elämäntapa merkitsee useasti naiselle henkistä ja fyysistä väkivaltaa sekä seksuaalista hyväksikäyttöä. Naisten suhteet lapsiin ja muihin läheisiin ovat usein katkenneet päihteiden käytön ja sen seurauksien myötä. Työntekijöiden käytössä olevat työkalut ja -menetelmät koetaan vaillinaisiksi, eivätkä ne tavoita näiden naisten kokemuksia. Virallisesti kriminaalihuoltotyö näyttäytyy sukupuolineutraalina, eikä esimerkiksi mieserityisenä työnä. Kriminaalihuoltotyön lähtökohdat ja vaikuttamisen keinot eivät siten virallisesti tunnista lainrikkokojen sukupuolta.

Vankeinhoidossa tilanne on toinen. Ehdottomaan vankeuteen tuomitut naiset ja miehet sijoitetaan eri laitoksiin tai osastoille tuomionsa suorittamisen ajaksi. Mikäli nais- ja miesvangit sijoitetaan samaan laitokseen, vankeusaikainen toiminta tapahtuu kuitenkin pääasiassa samaa sukupuolta olevien kesken. Myös ehdotonta vankeutta koskevissa ohjeissa ja määräyksissä naiset on huomioitu erityisryhmänä. Vankeinhoito näyttäytyy siten lähtökohdiltaan ja toimintakäytännöiltään sukupuolispesifinä. On kuitenkin huomattava, että vankeinhoidon sukupuolen huomioiva toimintakulttuuri korostaa naisten ja miesten biologista sukupuolta, jolloin myös sukupuolispesifit käytännöt määrittyvät biologisista ja fyysisistä lähtökohdista käsin. Siten on perusteltua kysyä, kuinka vankeinhoidossa on huomioitu sukupuolten psykososiaaliset erot. Kuten kriminaalihuollossa, myös vankeinhoidossa naislainrikkokojat näyttäytyvät selkeänä vähemmistönä. Viime aikoina naisvankien määrä on kuitenkin alkanut lisääntyä ja erityisesti vakavista rikoksista tuomittujen naisten määrä on kasvanut.

Naislainrikkojien ja erityisesti naisvankien tilanteeseen on rikosseuraamusalalla herätty. Viimeisten vuosien aikana naisvankien marginaalisuudesta on alettu puhua myös siitä näkökulmasta, millaisia vaikutuksia naisten pienellä määrällä on muun muassa naisvankien kuntoutusmahdollisuuksiin miesvaltaisissa vankiloissa. Lisäksi vankeinhoitolain uudistus syksyllä 2006 ja vankeinhoidon

aluejakomallin astuminen voimaan ovat saaneet naisvankien kanssa toimivat työntekijät huolestumaan. Aluejakomallin mukaisesti Suomi on jaettu viiteen vankeinhoitoalueeseen. Vangit sijoitetaan suorittamaan tuomiotaan johonkin sen alueen vankilaan, johon he kotipaikkakuntansa mukaan kuuluvat. Tästä on seurannut muun muassa pienten naisosastojen perustaminen miesvankiloiden yhteyteen, jolloin naisille on usein mahdotonta järjestää toimintaa ryhmien pienuuden takia. Naisvankien tilanteesta on kirjoitettu rikosseuraamusalan lehdissä ja asian saaman huomion takia Rikosseuraamusvirasto perusti vuonna 2008 työryhmän selvittämään naisvankien tilannetta. Sen sijaan kriminaalihuollossa naisasiakkaiden erityiseen tilanteeseen ei edelleenkään ole kiinnitetty huomiota. Asia on sikäli mielenkiintoinen, että osa ehdotonta vankeutta suorittaneista naisista jatkaa Kriminaalihuoltolaitoksen valvonnassa ehdonalaiseen vapauteen päästyään. Näin mahdollinen nais erityinen työote ei seuraa naislainrikkoojaa vankilasta kriminaalihuoltoon, vaan työkäytäntöjä ohjaa Kriminaalihuoltolaitoksen sukupuolineutraali linjaus.

Jotta naislainrikkoojien tilanteeseen seuraamusjärjestelmän piirissä on mahdollista vaikuttaa, ensimmäiseksi on tunnistettava ja kiinnitettävä huomiota vallitseviin käytäntöihin ja puhetapoihin. Millaisena naislainrikkooja rikosseuraamusalalla näyttäytyy? Minkälaisia merkityksiä naispuolisiin rikosentekijöihin liitetään ja miten merkitykset muodostuvat? Koska miehet syyllistyvät rikoksiin huomattavasti useammin kuin naiset, voidaan ajatella, että rikosentekijöihin liitetyt merkitykset muodostuvat miespuolisten rikosentekijöiden mukaan. Kulttuurisesti jaettuihin merkityksenantoihin vaikuttaa esimerkiksi mediassa annettu kuva rikoksista ja rikoksen tekijöistä. Sosiaalisesti jaettua ymmärrystä tuotetaan tehokkaasti myös vankila-aiheisissa elokuvissa ja ulkomaisissa televisio-sarjoissa, joissa vangit kuvataan lähes poikkeuksetta miehiksi. Naislainrikkoojia koskevaa kulttuurisesti jaettua ymmärrystä ei sen sijaan ole muodostunut, koska sitä koskevia malleja ei ole juuri tarjolla. Näin ollen naiset tulevat huomioituiksi lainrikkoojiin liitetyissä merkityksenannoissa poikkeuksena yleisistä ja vallitsevista näkemyksistä, toisin sanoen poikkeuksena miehistä.

Tämän tutkielman tavoitteena on osallistua naislainrikkoojia koskevan ymmärryksen tuottamiseen ja siten laajentaa naislainrikkoojista muodostettua kuvaa omana erityisenä tutkimuskohteenaan. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin niitä institutionaalisia kategorisointeja, joita naislainrikkoojista tehdään rikosseuraamusalalla. Institutionaalisella tarkoitan tässä yhteydessä tietyn organisaation piirissä tuotettuja luokituksia, jotka syntyvät organisaation käytännöistä, mutta toisaalta myös ylläpitävät ja vahvistavat organisaation tapaa toimia. Institutionaaliset kategoriat eroavat siten yleisistä kulttuurisista luokituksista. Tarkastelen sitä, millaisia merkityksiä kategoriat saavat ja millaisia vaihtoehtoisia kategorisointeja naislainrikkoojiin voidaan liittää. Naislainrikkoojiin

liitetyt institutionaaliset kategoriat ovat luettavissa tavasta, jolla naislainrikkokat kirjoitetaan ja puhutaan erityiseksi ryhmäksi. Käytän aineistonani rikosseuraamusalan lehdissä käytyä keskustelua naislainrikkokista runsaan kahdenkymmenen vuoden ajalta. Koska rikosseuraamusala ei toimi tyhjiössä, voidaan olettaa, että kulttuurisesti jaetut merkitykset heijastuvat myös rikosseuraamusalalla naislainrikkojiin liitettyihin luokituksiin ja merkityksiin. Toisaalta seuraamusjärjestelmä voi omalta osaltaan olla rakentamassa laajempaa sosiaalisesti jaettua ymmärrystä naislainrikkokista siten, että naiset ja naisten tekemä rikollisuus tulee huomioiduksi tasavertaisena miesten rikollisuuden kanssa. Tutkimukseni tavoitteena on tehdä sukupuoli ja erityisesti naislainrikkokat näkyväksi rikosseuraamusalan työssä. Toivon, että tutkimukseni herättää keskustelua siitä, onko sukupuolineutraalisuus toimiva lähtökohta rikollisuuteen vaikuttamisessa ja miten naislainrikkokat voitaisiin huomioida paremmin ja omista lähtökohdistaan käsin seuraamusjärjestelmässä.

Tutkielmani alussa lähestyn naisten rikollisuutta teoreettisesta näkökulmasta. Luvussa 2 pohdin naiseen liittyviä yleisiä, kulttuurisia luokituksia, jotka tuottavat naisen joko hyväksi tai pahaksi. Voidaan ajatella, että tehdessään rikoksia nainen rikkoo sekä lakia että hyvälle naiseudelle asetettuja normeja vastaan. Lisäksi tarkastelen naisten tekemää rikollisuutta käsittelevää aikaisempaa tutkimusta ja teorianmuodostusta. Kolmannessa luvussa siirryn tarkastelussani konkreettisemmalle tasolle. Ensimmäisessä alaluvussa keskityn naisten tekemiin rikoksiin ja niistä tuomittuihin rangaistuksiin. Tämän jälkeen tarkastelen, kuinka naislainrikkokat tulevat huomioiduiksi sekä vankeinhoidon että kriminaalihuollon toimintakäytännöissä. Neljännessä luvussa esittelen tutkimustehtävän sekä käyttämäni aineiston. Tutkielmani viitekehystenä ovat sosiaalinen konstruktionismi ja etnometodologia, jotka esittelen niin ikään luvussa 4. Luvussa 5 kerron käyttämäni analyysimenetelmistä, sisällönanalyysista ja MCD-analyysista, sekä kuinka toteutin aineiston analyysin. Lisäksi pohdin tutkielmaani liittyviä eettisiä kysymyksiä. Seuraavissa kolmessa luvussa esittelen tutkimuksen tulokset. Luvussa 7 tarkastelen, kuinka naislainrikkokat tuotetaan suhteessa miespuolisiin lainrikkojiin. Kahdeksannessa luvussa tuon esiin artikkeleissa esiintyneitä kategorisointeja, jotka tarkastelevat naislainrikkokkia omana ryhmänään. Viimeisessä analyysiluvussa keskityn vaihtoehtoihin kategorioihin, joiden kautta naislainrikkokista muodostuvaa kuvaa on mahdollista laajentaa. Luvussa 10 esittelen tutkimuksen perusteella tekemäni johtopäätökset sekä pohdin, millaisia seurauksia naislainrikkokkia kuvaavilla kategorisoinneilla on seuraamusjärjestelmän toimintakäytännöissä.

2 Naislainrikkajat tutkimuksen kohteena

Tässä luvussa tuon esiin naisten marginaalisuutta rikosten tekijöinä eri näkökulmista. Koska rikosseuraamusala ei toimi tyhjiössä, vaan keskellä laajempaa kulttuurista kontekstia, on tutkielmani alussa syytä tarkastella naiseen liitettyjä kulttuurisia luokituksia, hyvän ja pahan naisen kategorioita sekä kategorioihin liitettäviä merkityksiä. Koska rikollisuus katsotaan yleisesti miesten toiminnaksi, oletan, että naisten ja rikollisuuden yhdistäminen ei siten ole kulttuurissamme ongelmatonta. Pysin hahmottamaan, kuinka naisiin liitettyt kulttuuriset luokitukset suhtautuvat naisten rikollisuuteen. Toisessa alaluvussa siirryn tarkastelemaan naisten tekemää rikollisuutta koskevaa tutkimusta ja muuta alan kirjallisuutta. Tässä yhteydessä kiinnitän huomiota rikollisuutta selittäviin teorioihin ja tuon esiin, kuinka naisten tekemää rikollisuutta ei yleisessä teorianmuodostuksessa ole juurikaan huomioitu.

2.1 Hyvän ja pahan naisen kulttuurisia luokituksia

Naiseen sukupuolena ja naiseuteen liitetään monia merkityksiä, jotka määrittävät sitä, millainen nainen on ja millainen naisen pitäisi olla. Nämä merkitykset toimivat normeina, joita rikkova nainen leimataan usein huonoksi tai pahaksi. Kulttuuriset luokitukset vaikuttavat siihen, millaiseksi tulkitaan yhtäältä hyvä tai ihannenainen, ja toisaalta taas paha nainen. Tutkielmaani ohjaa oletus siitä, että rikoksia tehneet naiset eivät täytä kulttuurisesti hyvälle naiselle ja naiseudelle asetettuja normeja. Rikkoessaan hyvän naisen normeja eli syyllistyessään rikoksiin naiset luokitellaan kuuluviksi pahan naisen kategoriaan. Tähän kategoriaan liitettyt vastuut, velvollisuudet ja oikeudet ovat siten erilaisia kuin hyvän naisen kategoriaan liitetty toimimisen mahdollisuudet. Rikokseen syyllistyessään nainen rikkoo sekä lakia että naissukupuoleen liitettyjä normeja vastaan. Esimerkiksi aggressiivisuus yhdistetään miehisyteen, kun taas naisten hallitseviksi piirteiksi määrittyvät passiivisuus, kuuliaisuus ja tottelevaisuus. Naisten väkivaltaisuus rikkoo siten naisille asetettuja käyttäytymisnormeja. (Miller & Mullins 2006, 42.)

Sukupuoli on yksi sosiaalista järjestystä ylläpitävistä tekijöistä. Sosiaalinen järjestys vaatii, että toiminnan taustalta on pystyttävä määrittelemään toimijan sukupuoli. Yhteiskunnassa vallitsee yhteisymmärrys siitä, millaiselta nainen ja mies näyttävät, miten he pukeutuvat ja miten käyttäytyvät. Länsimaissa ihmisten on katsottu edustavan joko nais- tai miessukupuolta. Sukupuolen tekemisellä tarkoitetaan toimintaa, jolla yksilö saa muut ihmiset vakuuttuneeksi omasta

sukupuolestaan. Sukupuolen tekeminen on yleensä rutiininomainen tapahtuma, joka epäonnistuessaan vaikeuttaa sosiaalisen kanssakäymisen sujumista. (Nikunen 2005, 55-56.)

Naistutkimuksen piirissä sukupuolta on tarkasteltu yleistä näkökulmaa kriittisemmin. Candace West ja John Zimmerman (1987) ovat tuoneet esille, että sukupuoli (sex), sukupuolikategoria (sex category) ja sosiaalinen sukupuoli (gender) ovat eri asioita. Sukupuolella tarkoitetaan biologista sukupuolta, joka määrittyy ihmisen fyysisten ominaisuuksien mukaan. Ihmisten jokapäiväinen toiminta ohjaa muita ihmisiä sijoittamaan heidät jompaankumpaan sukupuolikategoriaan yleisesti hyväksytyjen sukupuolen tunnusmerkkien perusteella. Sosiaalinen sukupuoli taas tarkoittaa niitä sosiaalisesti rakentuneita normatiivisia odotuksia, jotka henkilön sukupuoleen liitetään. (ref. Nikunen 2005, 57-58.) Yleisen näkemyksen mukaan ihmisen biologinen ja sosiaalinen sukupuoli vastaavat toisiaan. Toisin sanoen naiseen yhdistetään feminiiniset ominaisuudet ja mieheen maskuliiniset. Biologia ei kuitenkaan määrää sitä, millaisia naisten ja miesten pitää olla. Kyse on sosiaalisesti rakentuneista käsityksistä, joita on siten mahdollista muuttaa. (Coltrane 1998, 7.) Ajan kuluessa sukupuolikategorioiden sisältö ja sukupuoleen liitetyt odotukset muuttuvat. Ne heijastelevat kunkin ajan käsitystä nais- ja miessukupuolesta. Biologisten piirteiden perusteella määriteltävä sukupuoli vaikuttaa olevan hitaimmin muuttuva ja vähiten vaihtelua sisältävä. (Nikunen 2005, 60-61.)

Naislainrikkokat tunnistetaan naisiksi biologisen sukupuolensa perusteella. Vankeinhoidossa tämä vaikuttaa naisten sijoittamiseen omille osastoilleen tai eri laitoksiin kuin miesvangit. Kriminaalihuollossa sukupuoli näyttäytyy neutraalina eikä sillä ole virallista merkitystä käytännön työssä. Koska naislainrikkokat ”tunnistetaan” naisiksi biologisten seikkojen perusteella, heidät myös sijoitetaan sukupuolikategoriaan nainen. Tämä taas vaikuttaa siihen, millaiseksi heidän sosiaalinen sukupuolensa seuraamusjärjestelmän kulttuurissa rakentuu ja millaisia normeja ja odotuksia heihin liitetään. Tarkastelen seuraavaksi, millaisista aineksista naiseus muodostuu kulttuurissamme ja millaista taustaa vasten naislainrikkokat siten määrittyvät.

Naiseus liitetään usein perheeseen, kotiin ja lapsiin. Perhe ja sen piiriin kuuluvat asiat ylläpitävät sukupuoleen liittyviä merkityksiä (Coltrane 1998, 19). Liisa Tainio (2001) on väitöskirjassaan tutkinut, kuinka sukupuoli näkyy ihmisten puheessa ja vuorovaikutuksessa. Tulosten mukaan naiset paikantuvat parisuhteen ja usein myös muun perhe-elämän kautta. Tämä näkyy muun muassa parisuhdeoppaissa, joiden otsikoissa nainen määrittyy myös vaimoksi, äidiksi ja anopiksi, kun taas miehistä puhutaan lähes yksinomaan miehinä. Ihmisten arkipuheessa naisen tehtäväksi nähdään perheestä ja parisuhteesta huolehtiminen ja vastuun kantaminen. (Mt., 57.) Naiset yhdistetään kotiin

ja yksityiseen elinpiiriin, kun taas miehet liitetään kodin ulkopuolella tehtävään, julkiseen palkkatyöhön. Voidaan myös puhua naisten ja miesten töistä, jolloin naisten tehtäviin kuuluu lapsista ja kodista huolehtiminen mahdollisen palkkatyön ohella. (Coltrane 1998, 56-57, 67.) Naisten äitiys nähdään itsestäänselvyytenä, samoin kuin se, että jokainen nainen haluaa lapsia (Oakley, 1974; ref. Coltrane 1998, 81). Koska kaikki naiset ovat siten potentiaalisia äitejä, huolehtiminen ja hellyys nähdään naisten sisäänrakennettuna ominaisuutena (Coltrane 1998, 82). Kuten luvuissa 7 ja 8 tuon esiin, naislainrikkokat määrittyvät usein suhteessa äitiyteen ja perheeseen liittyviin normatiivisiin odotuksiin.

Naiseutta on kautta aikojen määritelty myös ulkonäköön liittyvien seikkojen perusteella. Kauneusihanteet eivät ole pysyviä, vaan vaihtelevat historiallisesti ja kulttuurisesti. Tämän hetkinen länsimainen kulttuuri ihannoii hoikkaa naisruumista, joka katsotaan osoitukseksi terveellisistä elämäntavoista. Toisaalta hoikkuus voidaan yhdistää myös henkilön psyykkisiin ominaisuuksiin, kuten älykkyyteen ja ahkeruuteen. Epäonnistuminen painon hallinnassa kuvastaa epäonnistumista myös muilla elämän alueilla. Lihavuuteen liitetyt merkitykset ovat vahvasti sukupuolittuneita. Lihava nainen uhkaa sukupuolieroa, jonka mukaan miehen pitää olla naista suurikokoisempi. (Harjunen & Kyrölä 2007, 11, 22-23.) Kauneudenhoito ja erityisesti meikkaaminen yhdistettiin pitkään prostituutioon ja löysään moraalisiin, kunnes toisen maailmansodan jälkeen kauneudenhoito on alettu nähdä osana naiseutta. Toisaalta nykyisin kauneudenhoito voidaan nähdä myös tapana objektivoida ja alistaa nainen miesten katseille. Ulkonäöstään huolehtiminen tarkoittaa edelleen naisille tasapainoilua hyväksytyyn naisellisuuden ja turhamaisuuden välillä. Toisaalta naisellisuus merkitsee yhteiskunnallisesti alemmaa statusta, ja ylläpitää käsitystä naisen ja luonnon yhteydestä. (Black 2004.)

Elina Vuola (1994) tuo esiin, kuinka kristinuskon naiskuva on vaikuttanut kulttuurisiin käsityksiin siitä, millainen on hyvä nainen. Uskonnon merkitys korostuu erityisesti moraalikysymyksissä, joita näkemykset hyvästä tai pahasta naisesta vahvasti edustavat. Kristinuskossa hyvää naista edustaa Neitsyt Maria, joka on puhdas, äidillinen, lempeä, nöyrä ja armahtava. Paha nainen yhdistetään Raamatun Eevaan, joka nähdään seksuaalisena, syntisenä ja heikkona. Kaksijakoisen naiskuvan ihannenainen on siten Marian -kaltainen, hyvä nainen. (Mt., 209-212.)

Tyttöjen rikoskäyttäytymistä ehkäisee siten neljä sukupuolijärjestelmän määrittämää piirrettä, joita ovat naisten ruumiiseen kohdistuva normatiivisuus, tyttöjen seksuaalinen maine, ihmissuhdesuuntautuminen sekä rikollisuuden ja naiseuden välinen ristiriita. Naisen ruumis katsotaan yhtäältä rikoskäyttäytymisen kannalta puutteellisena esimerkiksi voimien puolesta.

Toisaalta tyttöjen on myös suojeltava omaa ruumistaan ja ulkonäköään, jonka on oltava terve, hoidettu ja virheetön. Tällöin esimerkiksi tappeluissa saadut vammat uhkaisivat tyttöjen naiseutta. Myös tyttöjen halu suojella seksuaalista mainettaan rajoittaa syyllistymistä rikoksiin. Tämä johtuu seksuaalisen maineen käsitteen epämääräisyydestä: lähes mikä tahansa normirikkomus voi leimata tytön huonomaineiseksi. Siten rikollisuus on yhtä suuri riskitekijä maineen menettämislle kuin seksuaalinen käyttäytyminenkin. Naiseus määrittyy yleensä suhteessa muihin ihmisiin, mikä ilmenee huolehtimisena, hoivaamisena ja muiden huomioon ottamisena. Tämän takia suhteita erityisesti läheisiin henkilöihin ei haluta vaarantaa rikosten takia. Kaikkiaan rikollisuus katsotaan tyttöjen keskuudessa poikkeavaksi ja epänaiseelliseksi käyttäytymiseksi. Paheksunnan ja häpeän tuottamisen kautta tytöt kontrolloivat toisiaan sekä ylläpitävät sallittua ja normaalina pidettyä naiseutta. (Honkatukia 1998, 230-242.)

Vaikka naisiin kohdistuvat normiodotukset ehkäisevätkin tehokkaasti naisten tekemiä rikoksia, rikoksiin syyllistyneisiin naisiin kohdistuvaa leimaamista voidaan kuitenkin pitää kohtuuttomana, varsinkin, kun vastaava käyttäytyminen voidaan joissain tilanteissa katsoa hyväksyttäväksi miehiseksi käyttäytymiseksi (Honkatukia 1998, 241). Kuten Vuola (1994, 215) huomauttaa, naiseuteen yhdistetyt kulttuuriset normit ovat usein ristiriidassa naisten todellisten elämäkokemusten kanssa, eikä naisilla käytännössä ole mahdollisuuksia saavuttaa ihannenaiselle asetettuja vaatimuksia. Toisaalta myös kulttuurisista normeista poikkeavat naiset määrittyvät naiseuteen liitettyjen luokitusten kautta, vaikka ne eivät vastaisikaan ihannenaiselle asetettuja normeja. Lopulta naiseus määrittyy kokoelmaksi erilaisia piirteitä, jotka todennäköisesti ovat ristiriidassa toistensa kanssa. (Glover & Kaplan 2000, 3.) Huomautus on lohdullinen naislainrikkajien kannalta, jotka eivät tekemiensä rikosten takia vastaa naiseudelle asetettuja kulttuurisia normeja. Koska hyvän naisen kategoria on tehty naisille saavuttamattomaksi, naislainrikkajia ei siinä suhteessa loppujen lopuksi poikkea muista naisista.

2.2 Naiset rikosten tekijöinä

Yleiset rikollisuutta selittävät teoriat ja näihin tukeutuvat tutkimukset lähtevät liikkeelle miehistä ja miesten tekemästä rikollisuudesta (Giordano, Deines & Cernkovich 2006; Hudson 2002, 22; Pösö 1986, 36). Miesten rikollisuuteen pohjautuvat teoriat eivät käsittele naisten tekemää rikollisuutta juuri ollenkaan, eivätkä näin ollen tarjoa välineitä naisten rikollisuuden selittämiseen tai siihen vaikuttamiseen. Perinteisessä empiirisessä tutkimuksessa sukupuoli on tosin usein huomioitu

taustamuuttujana. Tällöin sukupuolta tarkastellaan sen biologisesta määrittelystä, ei sosiaalisesta rakentumisesta ja merkityksen annosta, käsin. Joissakin tutkimusasetelmissa naiset on sivuutettu kokonaan määrällisen vähyytensä vuoksi. (Pösö 1986, 36-37.)

Naisten rikollisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan Tarja Pösö (1986) on käynyt läpi yleisiä rikollisuutta selittäviä teorioita siitä näkökulmasta, kuinka niissä otetaan huomioon naisten tekemä rikollisuus. Teoriat eivät juurikaan selitä naisten tekemää rikollisuutta. Pösön (1986, 42) mukaan rikollisuutta biologisesta, biososiaalisesta ja psykologisesta näkökulmasta tarkastelevat teoriat ovat luonteeltaan sukupuolineutraaleja, jolloin sukupuoli vakioidaan henkilön biologiseksi ominaisuudeksi. Tosin esimerkiksi Janne Kivivuoren (2008) tutkimuksessa esitellään myös sellaisia biologisia selitysmalleja, jotka huomioivat sukupuolen vaikutuksen rikollisuuteen. Evoluutiokriminologia selittää naisten vähäisempää väkivaltarikollisuutta naisten kokemalla pelolla sellaisia tilanteita kohtaan, joissa on olemassa konkreettinen riski loukkaantua fyysisesti. Tämä liittyy naisten mahdolliseen äitiyteen, jolloin äidin loukkaantuminen tai kuoleminen uhkasi myös lasten selviytymistä. (Mt., 50-62.) Biososiaalinen näkökulma taas tarkastelee hitaan lepopulssin ja rikollisuuden välistä yhteyttä. Koska miehillä on naisia hitaampi lepopulssi, he syyllistyvät rikoksiin naisia useammin (Raine 2002; ref. Kivivuori 2008, 106). Teoriat keskittyvät selityksissään kuitenkin lähinnä miesten rikollisuuden selittämiseen, eivätkä juurikaan tarkastele naisten tosiasiallisesti tekemiä rikoksia tai niiden syitä. Teoriat tarjoavat siten enemmän selityksen sille, miksi naiset tekevät miehiä vähemmän rikoksia.

Myös sosiaaliset ja kulttuuriset rikollisuusteoriat keskittyvät lähinnä miesten rikollisuuden selittämiseen. Esimerkiksi paineteorian mukaisesti naisten vähäisempää rikollisuutta voidaan selittää sillä, että naisilla on miehiä useampia areenoita menestymiseen kuin miehillä, jolloin naisen ei tarvitse tavoitella menestystä laittomin keinoin. Kulttuuriteorian mukaan rikolliset arvot ja käyttäytymismallit opitaan alakulttuureissa, joihin kiinnittyminen on miehille naisia yleisempää. Myös leimaamisteoria tarjoaa selityksen lähinnä naisten rikollisuuden vähäisyydelle, koska naiset määrittellään enemmän sairaiksi kuin rikollisiksi. Kontrolliteoria tarjoaa välineitä naisten rikollisuuden tarkasteluun, vaikkakin se sitoo naiset perheeseen ja sen harjoittaman kontrollin piiriin. (Pösö 1986, 38-51.) Kivivuori (2008) tarkastelee lapsensurmien (ks. luku 3.1) vähentymistä Suomessa kontrolliteoreettisesta näkökulmasta käsin ja tuo esiin, kuinka virallinen kontrolli voidaan ymmärtää rikosseuraamusjärjestelmää laajemmin. Synnytysten siirtyminen valvottuihin oloihin on lisännyt niiden sosiaalista kontrollia. Lisäksi lapsensurmien vähentymiseen ovat vaikuttaneet hyvinvointivaltion kehittyminen ja aborttien laillistaminen sekä väestölliset ja kulttuuriset muutokset, joiden seurauksena perhesuunnittelu ja erilaiset perhemuodot ovat muuttuneet

hyväksytyiksi. (Mt., 207-209.) Konfliktiteorian mukaan virallinen sosiaalinen kontrolli voi olla ristiriidassa yksilöiden rikoskäsitusten kanssa, jolloin rikokset ovat yksilöiden keino ottaa oikeus omiin käsiin. Esimerkiksi väkivalta voidaan nähdä ongelmanratkaisukeinona. Siten konfliktiteorian avulla voidaan selittää esimerkiksi sitä, kun nainen tappaa miehensä pitkään jatkuneen itseensä kohdistuneen väkivallan seurauksena. (Kivivuori 2008, 308-310.)

Naisten rikollisuutta on selitetty sekä naisten ominaisuuksista että yhteiskunnallisista tekijöistä ja naisen roolista käsin. Teoriat tarkastelevat yhtäältä naisten tosiasiallista rikollisuutta, toisaalta naisten rikollisuuden vähäisyyttä. Näkökulmille on yhteistä liittää naiset kotiin ja perheeseen, joiden katsotaan suojelevan naisia rikollisuudelta. Perhe vaikuttaa naisiin epävirallisen kontrollin kautta. Toisaalta perheen voidaan myös nähdä mahdollistavan naisten piilorikollisuutta, joka tapahtuu perhepiirissä ja jää sen takia näkymättömäksi. Naisten vähäisempi rikollisuus yhdistetään myös viranomaiskäytäntöihin, jotka kohtelevat naisia miehiä lempeämmin. Biologisissa selitysmalleissa rikollisuus nähdään seurauksena naisellisuuteen liittyvistä piirteistä, kuten seksuaalisuudesta ja rakkauden tarpeesta, mutta rikoksiin syyllistyneet naiset voidaan katsoa myös epänaisselliseksi. Useissa kulttuurisiin tekijöihin pohjautuvissa teorioissa naisten rikollisuutta selitetään sukupuoliroolien ja naisten emansipaation kautta. Perinteisten sukupuoliroolien murtuminen sekä naisten ja miesten välisten erojen kaventuminen lisää myös naisten tekemää rikollisuutta. Lisäksi naisten osallistuminen työelämään tarjoaa naisille aiempaa useampia mahdollisuuksia rikosten tekemiseen. Toisaalta myös syrjäytyminen työmarkkinoilta altistaa naisia rikosten tekemiseen. (Pösö 1989, 53-56.) Pösö (1986, 107-111) tarkastelee kriittisesti naisten palkkatyön ja rikollisuuden yhteyttä suomalaisessa yhteiskunnassa, ja huomauttaa, että naisten rikollisuutta selittäviä teorioita on tarkasteltava kulttuurisidonnaisesti.

Giordano, Deines ja Cernkovich (2006) ovat tutkineet nuorten naisten rikosuran kehitystä. Tutkimuksen perusteella myös perinteiset rikosteoriat voivat tarjota aineksia naisten rikollisuuden ymmärtämiselle, ja he kritisoivat näkemystä teorioiden ”mieskeskeisyydestä”. Tutkijoiden mukaan rikollisuuteen vaikuttavat sosiaaliset syyt eivät ole sukupuolispesifejä. Mitä enemmän nuoret naiset tekevät rikoksia, käyttävät päihkeitä tai käyttäytyvät väkivaltaisesti, sitä todennäköisemmin myös heiltä löytyy taustaltaan rikosteorioissa kuvattuja sosiaalisia prosesseja. Tällaisia ovat esimerkiksi paineteorian näkemys menestyksen tavoittelusta rikollisin keinoin, rikollisuuden oppiminen sekä sosiaalisen kontrollin puuttuminen. Toisaalta tutkijat huomauttavat, ettei ole syytä jättää huomioimatta feminististen teorioiden näkökulmaa, jonka mukaan naisten rikollisuus on seurausta naisten uhri-kokemuksista ja erityisesti seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Lisäksi naisten tekemät rikokset ovat usein yhteydessä miespuolisten kumppaneiden käyttäytymiseen. (Mt.) Miller ja

Mullins (2006) sitä vastoin katsovat, että nuorten naisten väkivaltaisuus on vahvasti sukupuolittunutta. Väkivallan syyt, kuten juoruilu, arvostelu ja kateellisuus sekä poikaystävät, ovat stereotyyppisiä naisten asioita. Toisaalta nuorten naisten ja miesten väkivaltaisuudessa on löydettävissä myös yhtäläisyyksiä. Tällaisia olivat muun muassa maineen säilyttäminen sekä kolmannen osapuolen myötävaikutus tappelun aloittamisessa. Sen sijaan ulkonäköön ja tyyliin sekä poikaystäviin liittyvät tapelut ovat sidoksissa nuorten naisten väliseen hierarkiaan. Silti nuoret naiset turvautuvat väkivaltaan vasta viimeisenä keinona, jolloin se liittyy kasvojen säilyttämiseen ja kunnioituksen saamiseen. Tämän takia naisten väliset ristiriidat laajentuvat harvoin vakavaksi väkivallaksi. (Mt., 45-61.)

Kun naisten tekemää rikollisuutta on tutkittu, sillä ei ole ollut merkitystä yleisessä kriminologiassa tai rikollisuutta selittävässä teorianmuodostuksessa, vaan sitä on tarkasteltu erillisenä sosiaalisena ilmiönä. Naisten tekemiä rikoksia on selitetty lähinnä tilastollisten tutkimusten pohjalta. Epäselvyyttä on aiheuttanut se, että samoja selitysmalleja voidaan käyttää niin naisten olemassa olevan kuin puuttuvankin rikollisuuden selittämiseen. Lisäksi naisten rikollisuutta käsittelevät teorit ovat luonteeltaan yleisiä, eikä niissä huomioida naisten välisiä eroavaisuuksia. (Pösö 1989, 38, 74-75.) Tutkijoiden käsitykset naisten tekemän rikollisuuden syistä, seurauksista ja merkityksestä ovat epäyhtenäisiä (Miller & Mullins 2006, 42).

Sille, miksi naiset jätetään yleensä mainitsematta rikoksista ja rangaistuksista puhuttaessa, on olemassa useita syitä. Ensinnäkin rangaistukset nähdään yleensä sukupuolineutraaleina. Toinen jo useasti esiin tuotu seikka on se, että naiset tosiasiallisesti tekevät vähemmän rikoksia kuin miehet. Lisäksi naisten tekemät rikokset ovat fyysisesti vähemmän vaarallisia ja sosiaalista järjestystä vähemmän uhkaavia. Tätä käsitystä tukevia tilastoja esittelen tarkemmin seuraavassa luvussa. Kolmas tekijä liittyy naisten luokitteluun ja hyvä/paha-nainen tyyppiseen moraaliseen normistoon. Naisiin kohdistuu miehiä huomattavasti enemmän informaalia sosiaalista valvontaa. (Carlen 2002, 3-4.) Kyse voi olla myös rikoslain sukupuolispesifisyydestä siten, että naisille tyypillinen käyttäytyminen on jätetty kriminalisoinnin ulkopuolelle. Neljäs syy naisten näkymättömyydelle rangaistusjärjestelmässä voi olla oikeuskäytännöissä. Naisten tekemät rikokset eivät välttämättä tule lainkaan ilmi sosiaalisen yhteisön suojelun takia, tai naisia ei rangaista tekemistään rikoksista. (Pösö 1986, 5.) Naisiin suhtaudutaan usein joko syyntakeettomina tai sosiaalisten olosuhteidensa uhreina sen sijaan, että heistä puhuttaisiin rikosten tekijöinä (Carlen 2002, 4). Naisia määritellään ja tuomitaan heidän luonteenpiirteidensä ja sosiaalisesti rakentuneiden merkitysten perusteella pikemmin kuin tekemiensä rikosten mukaan. Naiset tuomitaan ennemmin siitä, mitä he ovat kuin siitä, mitä he ovat tehneet. (Hudson 2002, 23.)

3 Nainen seuraamusjärjestelmässä

Tässä luvussa tarkoitukseni on jatkaa ja osin syventää naislainrikkojien kokonaistilanteen kartoittamista kohdistamalla katseeni erityisesti suomalaiseen seuraamusjärjestelmään. Ensimmäiseksi kiinnitän huomiota suomalaisen lainsäädäntöön ja kuinka siinä huomioidaan rikoksentehtäjien sukupuoli. Tämän jälkeen tarkastelen naisten tekemää rikollisuutta koskevia tilastoja saadakseni kuvan siitä, onko naisten marginaalisuus rikosten tekijöinä todellista. Esittelen myös naisille tuomittuja rangaistuksia tilastojen valossa. Viimeisessä alaluvussa näkökulmani muuttuu entistä yksityiskohtaisemmaksi ja siirryn tarkastelemaan sitä kontekstia, johon tutkimustehtäväni asettuu. Kiinnitän huomiota niihin käytäntöihin, joiden piirissä naislainrikkajat vankeinhoidossa ovat ja joissa naislainrikkajia koskevat merkitykset muodostuvat. Tarkastelen sitä, kuinka naiset näyttäytyvät seuraamusjärjestelmän käytännöissä; miten naiset on huomioitu vankeinhoidon säännöissä ja ohjeistuksissa sekä millaisia käytäntöjä naisten parissa toteutetaan. Pohjaan tarkasteluni vankeinhoidosta annettuun kirjalliseen ohjeistukseen ja asiaa sivunneisiin tutkimuksiin. Alun perin tarkoitukseni oli selvittää asiaa myös kriminaalihuollon piirissä olevien naisten kohdalla. Yhdyskuntaseuraamuksia koskevia tilastoja, tutkimuksia ja ohjeita lukiessani kuitenkin huomasin, että sukupuoli ei juurikaan nouse esiin kriminaalihuoltoon liittyvässä kirjallisessa materiaalissa. Tästä syystä jouduin luopumaan alkuperäisestä ajatuksestani ja ainoastaan viittaan kriminaalihuollon naisasiakkaisiin luvussa 3.2. Kriminaalihuollossa asiakkaan sukupuoli häviää ja naisasiakkaasta tulee näkymätön.

3.1 Sukupuolineutraali lainsäädäntö

Se, mitkä teot katsotaan yhteiskunnassamme rikoksiksi, on määritelty laissa. Lisäksi lainsäädännöllä ohjataan sekä tuomioistuinkäytäntöjä että rangaistusten toimeenpanoa käytännössä. Siten lainsäädännöllä on vaikutusta siihen, kuinka lainrikkajan sukupuoli tulee huomioiduksi seuraamusjärjestelmän prosesseissa. Tämän takia aloitan naisten rikollisuuden ja rangaistusten tarkastelun lainsäädännön luomaa taustaa vasten. Keskityn tässä yhteydessä vain niihin lakeihin, joissa viitataan rikosentehtäjän sukupuoleen.

Voidaan sanoa, että lainsäädännön puolesta suomalainen seuraamusjärjestelmä perustuu tasa-arvoon. Suomen perustuslain (1999/731) mukaan kaikkia henkilöitä on kohdeltava lain edessä yhdenvertaisesti. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (1986/609) kieltää sukupuoleen

perustuvan syrjinnän. Tällä tarkoitetaan naisten ja miesten asettamista eriarvoiseen asemaan sukupuolensa, raskauden ja synnyttämisen tai vanhemmuuden ja perheenhuoltovelvollisuuden perusteella. Myös seksuaalinen häirintä katsotaan lain mukaan syrjinnäksi. Sen sijaan naisiin kohdistuva erityinen suojelu raskauden ja synnytyksen takia ei ole syrjintää. (Mt., § 7.) Mikäli joku virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä asettaa henkilön eriarvoiseen tai muita heikompaan asemaan ilman hyväksyttävää syytä esimerkiksi sukupuolen perusteella, hänet voidaan tuomita syrjinnästä sakkoon tai vankeuteen (Rikoslaki 1889/39, luku 11 § 11).

Seuraamusjärjestelmän osalta tasa-arvo tarkoittaa siis sitä, että samasta rikoksesta nainen ja mies on tuomittava samaan rangaistukseen. Rikokset eivät myöskään ole sukupuolispesifejä siten, että niihin voisi syyllistyä vain toinen sukupuolista. Esimerkiksi rikoslaissa (1889/39) ei yleensä viitata rikosentekijän sukupuoleen. Poikkeuksen tähän sääntöön tekee ainoastaan lain 21. luvun neljäs pykälä. Ainoa rikos, johon ainoastaan nainen voi syyllistyä, on lapsensurma. Lapsensurmalla tarkoitetaan tekoa, jossa äiti synnytyksen jälkeisessä masennuksessa tai ahdistuksessa tappaa lapsensa. Rangaistukseksi tuomitaan vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen, ja myös teon yritys on rangaistava. (Mt., luku 21 § 4.) Lisäksi naista voidaan rangaista laittomasta raskauden keskeyttämisestä, mikäli asiaan liittyvät seikat eivät ole erityisen lieventäviä. Laittomasta raskauden keskeytyksestä voidaan tosin rankaista myös naisen pyynnöstä tai tämän tahdosta huolimatta teon tehnyttä henkilöä. (Rikoslaki 1889/39, luku 22 § 5-6.) Yleisesti naisten ja miesten tekemät rikokset ovat siten yhtäläisesti tuomittavia, ja tuomioissa noudatetaan samaa rangaistusasteikkoa. Pat Carlenin (2002) mukaan naisten saamat tuomiot eivät ole lievempiä tai ankarampia kuin miestenkään tuomiot, vaikka yksittäisiä poikkeuksia voikin löytyä. Naisia kohdellaan tuomioistuimissa miehinä. Lisäksi on vaikea erottaa sukupuolierityistä tuomioistuinkäytäntöä esimerkiksi tuomittujen taloudelliseen tilanteeseen tai etniseen taustaan liittyvistä luokituksista. Tuomioistuinkäytännöissä sukupuoli vaikuttaakin ennen kaikkea muiden kulttuuristen luokitusten ja merkitysten kautta. (Mt., 7-8.)

Myös rangaistusten toimeenpanoa koskevassa lainsäädännössä tuomitun sukupuolella ei juurikaan ole merkitystä. Ehdottomasta vankeudesta annetussa laista on löydettävissä muutama viittaus vangin sukupuoleen. Tosin vankeuslain (2005/767) ensimmäisen luvun viidennessä pykälässä kielletään vankien asettaminen eriarvoiseen asemaan muun muassa sukupuolen perusteella, mikäli siihen ei ole hyväksyttävää syytä. Tällainen hyväksyttävä syy on esimerkiksi naispuolisen tuomitun raskaus, jonka perusteella vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa voidaan lykätä, kunnes nainen on toipunut synnytyksestä (Mt., luku 2 § 3). Vankien sijoittamista vankilaan koskevissa päätöksissä on vankeuslain (2005/767, luku 4 § 8) mukaan otettava huomioon vangin sukupuoli siten, että naiset ja

miehet on sijoitettava eri osastoille. Yhdyskuntaseuraamuksia koskevat säädökset eivät sen sijaan kiinnitä lainrikkojan sukupuoleen huomiota lainkaan. Sekä ehdonalaisen vapauden valvonnasta (2005/782), nuorista rikoksenteijöistä (1940/262), nuorisorangaistuksesta (2004/1196) että yhdyskuntapalvelusta (1996/1055) annetut lait ovat lähtökohdiltaan sukupuolineutraaleja.

Lainsäädännön perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä naiset eivät tule kohdelluiksi poikkeavasti. Toisaalta on vaikea sanoa, onko naisille tyypillinen asosiaalinen käyttäytyminen jätetty kriminalisoinnin ulkopuolelle ja kuinka paljon naisten tosiasiallisesti tekemästä rikollisuudesta jää tulematta ilmi. Lisäksi tässä yhteydessä ei saada vastausta siihen, kuinka tehokkaasti epävirallinen kontrolli ehkäisee naisten rikollisuutta. Tämän tutkimusasetelman puitteissa ei myös ole mahdollista tarkastella sitä, kuinka naisia ja miehiä kohdellaan tuomioistuinkäytännöissä. Näkökulmat tarjoaisivat mielenkiintoisen ulottuvuuden naisten rikollisuuden ymmärtämiseen. Mielestäni näkökulmat eivät kuitenkaan ole tarpeellisia tämän tutkielman kannalta. Koska tarkoitukseni on tutkia rikosseuraamusalalla naislainrikkojiin liitetyjä kategorioita, mielenkiintoni kohdistuu siten jo seuraamusjärjestelmän piirissä oleviin naisiin ja yleisesti siihen tapaan, miten naislainrikkojista puhutaan.

3.2 Naisten rikokset ja rangaistukset

Rikollisuus nähdään siis ensisijaisesti miesten toimintana. Naisten tekemä rikollisuus vaikuttaa kuitenkin olevan kasvussa, vaikka se edelleen yleisellä tasolla on vain murto-osa kaikista miesten tekemistä rikoksista. Viime vuosien aikana rikoksista epäiltyjen naisten määrä on ylittänyt 100 000, kun miesepäiltyjen lukumäärä on runsaan kahdenkymmenen vuoden aikana vaihdellut 400 000 ja 600 000 välissä. Vuonna 2007 poliisin selvittämistä rikoksista tekijäksi epäilty oli 19 prosentissa tapauksista nainen. Tyypillisimpiä naisten rikoksista ovat myymälävarkaudet, näpistykset ja kavallukset, joissa naisten osuus epäillyistä oli 30-40 prosenttia. Omaisuusrikokset sijoittuvatkin naisten tekemien rikosten joukossa kärkipäähän, vaikka naiset tekevätkin kaikkia omaisuusrikoksia selvästi vähemmän kuin miehet. Ryöstöstä epäiltyjä naisia oli noin 13 prosenttia kaikista epäillyistä. Huumausaineisiin liittyvien rikosten naisten osuus epäillyistä vaihteli kymmenen ja 16 prosentin välillä. Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön naisten epäiltiin syyllistyneen kolmessa prosentissa tapauksista. Lapsensurmaan oli syyllistynyt vuonna 2007 yksi nainen. (Honkatukia 2007, 227-230.)

Naisten osuus väkivaltarikoksiin syyllistyneistä on edelleen varsin pieni. Esimerkiksi henkirikosten tai niiden yritysten, pahoinpitelyjen sekä kuolemantuottamusten osalta naisten osuus kaikista

tekijöistä on alle viidennes. Kuitenkin näiden väkivaltarikosten kohdalla tekijöiden sukupuolierot ovat kaventuneet viidestä kymmeneen prosenttiyksikköä vuosien 1980 ja 2007 välillä, vaikkakin naisten tekemien rikosten kasvu näyttää viime vuosien aikana katkenneen. Vuonna 2007 kymmentä naista epäiltiin henkirikoksesta, mikä on kahdeksan prosenttia kaikista henkirikoksista. Naisten tekemien henkirikosten määrä oli suurimmillaan vuonna 2002, jolloin 24 naista syyllistyi kyseiseen rikokseen. Henkirikoksista suurin osa, noin 90 prosenttia, on kuitenkin edelleen miesten tekemiä. Alle 21-vuotiaat nuoret syyllistyivät henkirikoksiin 283 kertaa vuosien 1980 ja 2004 välisenä aikana. Nuorista 23 (8 %) oli naisia. (Honkatukia 2007, 230-232.)

Naisvankien kohdalla erityisesti väkivalta- ja huumausainerikoksista tuomittujen määrä on kasvanut. Suomessa naisvankien tyypillisin rikos onkin väkivaltarikos, kun se monissa muissa länsimaissa on omaisuus- tai huumausainerikos. (Lattu 2008, 20.) Vuoden 2007 toukokuun poikkileikkaustilan mukaan vankeusrangaistustaan suorittavista naisista lähes 28 prosentilla päärikoksena oli henkirikokseen, kun taas miesvangeista henkirikoksen tehneitä oli 19 prosenttia. Seuraavaksi yleisin (15,8 %) rikos naisten joukossa oli niinkään jokin muu väkivaltarikos. Lähes 15 prosenttia naisvangeista oli tuomittu huumausainerikoksesta. Omaisuusrikoksista yleisimpään varkauteen oli syyllistynyt 12,5 prosenttia naisvangeista. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007, 34.) Toukokuussa 2008 tehdyssä poikkileikkauksessa 32 prosenttia naisvangeista oli syyllistynyt päärikoksenaan henkirikokseen. Tuolloin seuraavaksi yleisin rikos oli huumausainerikos 16 prosentilla naisista ja muu väkivaltarikos 14 prosentilla tuomituista naisista. Muista rikoksista liikennejuopumukset olivat ohittaneet varkaudet naisten päärikoksina. (Muiluvuori 2008, 7.)

Viimeisten 15 vuoden aikana naisten osuus kaikista vangeista on kasvanut 3,5 prosentista seitsemään prosenttiin (Lattu 2008, 20). Vuoden 2008 alussa Suomessa oli yhteensä 236 naisvankia, kun keskimääräinen päivittäinen naisvankiluku oli 244 vankia. Neljä naista oli alle 21-vuotiaita. (Vankilukuilmoitus 1.1.2008.) Suurin osa naisista on 30-49-vuotiaita. Yli 50-vuotiaita naisia vankilassa oli 24. (Muiluvuori 2008, 8.) Toukokuussa 2008 naisvangeista 70 prosenttia oli vankilajiltaan vankeusvankeja, toisin sanoen naiset oli tuomittu ehdottomaan vankeuteen. Elinkautista vankeusrangaistusta suoritti 8 naista. Tutkintavankeja naisista oli noin 20 prosenttia ja sakkovankeja noin kuusi prosenttia. Lisäksi kaksi naista oli samanaikaisesti sekä vankeus- että tutkintavankina. Naisvankien odotettavissa oleva laitoksessa oloaika on tyypillisimmin yhdestä kahteen vuotta. Tämän jälkeen yleisimmät laitoksessa oloajat vaihtelevat kahdesta kahdeksaan vuoteen. Noin seitsemän prosenttia naisvangeista tulee olemaan laitoksessa enemmän kuin kahdeksan vuotta. (Muiluvuori 2008, 7-8.)

Naisvangeista on saatavilla melko runsaasti tietoa, jonka perusteella on mahdollista muodostaa yleiskuva naispuolisesta vankipopulaatiosta. Sen sijaan yhdyskuntaseuraamukseen tuomituista naisista ei tietoa ole juurikaan saatavilla. Yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen naisten osuus kaikista tuomituista noudattaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen sukupuolijakaumaa. Kaikista yhdyskuntaseuraamukseen tuomituista henkilöistä vuonna 2007 naisia oli kahdeksan prosenttia (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007, 25). Tarkempaa tietoa esimerkiksi yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen naisten taustoista, kuten iästä, päärikoksesta tai tuomioiden pituudesta ei kuitenkaan ole saatavilla. Kiinnitin huomiota myös siihen, että ainoastaan yhdyskuntapalvelua koskevissa tilastoissa kiinnitetään erikseen huomiota asiakkaan sukupuoleen. Vuonna 2008 yhdyskuntapalveluun oli tuomittu 162 naista, mikä on noin yhdeksän prosenttia kaikista yhdyskuntapalvelun suorittajista (Yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen taustatiedot, 2008). Muiden yhdyskuntaseuraamusten osalta ei tällaista sukupuolen huomioivaa tilastoa ole saatavissa.

Kriminaalihuoltolaitoksen sukupuolineutraalisuus tulee esille sekä Rikosseuraamusviraston että Kriminaalihuoltolaitoksen ohjeissa ja esitteissä, joissa yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden sukupuoli jätetään pääsääntöisesti mainitsematta. Yhdyskuntaseuraamusten kehittämistä koskevassa käsikirjassa määritellään kuitenkin kriminaalihuollon tyypillinen asiakas, joka on rangaistuksesta riippuen keski-ikäinen tai parikymppinen, usein moniongelmainen, mies (Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset 2006, 13). Käsikirjassa ei kiinnitetä huomiota muihin kriminaalihuollon asiakasryhmiin, vaikka voidaan ajatella, että ryhmien elämäntilanteet ja tarpeet poikkeavat tyypillisen miesasiakkaan sosiaalisesta tilanteesta. Väistämättä herää kysymys, kuinka erityisryhmiin kuuluvat asiakkaat tulevat kriminaalihuollon toimintakäytännöissä huomioiduiksi.

Seuraavassa luvussa palaan tarkastelemaan vankilassa rangaistustaan suorittavia naisia. Vankeinhoidossa naiset määrittyvät erityisryhmäksi, mikä näkyy vankeinhoidon käytännöissä. Kuten luvussa 3.3 tuon esiin, naiset määritellään erityisryhmäksi lähinnä biologisen sukupuolensa perusteella. Vankeinhoidon käytännöissä on nähtävissä myös kulttuurisia naiseuteen liittyviä odotuksia, joita vasten naisvankeja tarkastellaan.

3.3 Naisvangit erityisryhmänä

Naisvangit eivät eroa miehistä ainoastaan biologisen sukupuolensa perusteella, vaan naisvankien erityisyyden tunnistamiseksi on tarkasteltava myös naisten sosiaalista tilannetta. Lisäksi on huomattava, että nais- ja miesvangeilla on myös paljon yhteistä. Päihteidenkäyttö, taloudelliset ongelmat, heikko asumistilanne sekä matala koulutustaso ja työllistymisvaikeudet lisäävät molemmilla sukupuolilla riskiä syyllistyä uuteen rikokseen. Usein sekä naisten että miesten ongelmanratkaisutaidot ja itsehillintä arvioidaan puutteelliseksi. Vankien sijoittamisesta vastaavat sijoittajayksiköt arvioivat miehille naisvankeja useammin tavoitehakuista aggressiivisuutta ja vihamielisiä asenteita, vaikeuksia tunnistaa ongelmiaan sekä myönteistä suhtautumista rikoksiin. Naisvankien katsotaan ottavan miehiin verrattuna paremmin vastuuta tekemistään rikoksista sekä suhtautuvan myönteisemmin koulutukseen ja työhön. Lisäksi naiset ovat valmiimpia irrottautumaan rikoksista. Naisvangeilla on kuitenkin miehiä suurempia ongelmia sosiaalisissa suhteissa. Suurin osa naisvangeista on kokenut lähisuhdeväkivaltaa. Lisäksi huomattava osa naisvangeista ei saa puolisoiltaan tukea rikoksettomassa elämäntavassa, kun taas miesvangeilla rikoksettomuutta tukevia parisuhteita oli kahdella kolmasosalla. Toisaalta miesvangeilla kaveripiiri on naisia useammin rikosmyönteistä. (Lattu 2008, 20-21.)

Naisvankien elämäntilanteet eroavat siis miesvankien tilanteista, mutta naisvangit ovat myös keskenään erilaisia esimerkiksi ikänsä, terveytensä, seksuaalisen suuntautumisensa, etnisen taustansa tai sosiaalisen luokkansa puolesta (Carlen 2002, 12). Lisäksi naisvangit eroavat toisistaan rikoskäyttäytymisen osalta (Lattu 2008, 20). Naisvankien joukossa erityisryhmiksi määrittyvät ulkomaalaiset naisvangit, romaninaiset sekä omasta pyynnöstään eristyksissä olevat eli niin sanotut pelkääjävangit. Suomen vankiloissa oli vuoden 2008 alussa 14 ulkomaalaista naisvankia. Romaninaisten lukumäärästä ei ole tarkkaa tietoa. Heidän kohdallaan esimerkiksi vaatetus ja asuttaminen vaativat romanikulttuurin huomioon ottamista ja voivat aiheuttaa erillisjärjestelyjä. Pelkääjänaisten asema pienissä naisosastoissa on vaikea, minkä takia heidät on sijoitettava muualle. Suuremmissa yksiköissä sen sijaan voidaan tehdä asumisjärjestelyjä ja myös osallistuminen joihinkin toimintoihin on mahdollista. Erityisen hankala tilanne on lapsensa surmanneiden naisvankien kohdalla. Tämä asettaa erityisiä vaatimuksia henkilökunnan ammatillisuudelle, jotta myös lapsensa surmanneet naisvangit voivat suorittaa rangaistuksensa rauhassa. (Naiset näkyviksi 2008, 46, 67-68.) Erityisryhmään kuulumisen lisää vangin marginaalista asemaa koko vankipopulaatiossa ja myös naisvankien joukossa.

Yhdistyneiden kansakuntien hyväksymät vankeinhoidon vähimmäissäännöt laadittiin vuonna 1957, jotka on esitelty Penal Reform International –järjestön julkaisemassa käsikirjassa. Käsikirjassa vankeinhoidosta ja vangeista puhutaan yleisellä tasolla ja erityisryhmiä, kuten naisia, alaikäisiä, ulkomaalaisia sekä mielenterveys- ja päihdeongelmaisia, käsitellään vain yleisluonteisesti. Kirjassa kuitenkin todetaan, että kyseisten ryhmien kohtelusta tarvittaisiin yksityiskohtaiset ohjeet. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 5, 15, 20.)

Naisvankien sijoittaminen

Vankeinhoidon vähimmäissäännöt kieltävät vankien syrjinnän mm. sukupuolen perusteella, mutta toisaalta katsotaan, että erilaisuuden tunnustaminen ei ole syrjintää. Erilaisuuden tunnustamisella tarkoitetaan vangin vakaumuksen, elämäntilanteen ja erityistarpeiden huomioimista sekä niiden vaikeuksien tunnistamista, jotka voivat uhata kyseistä erityisryhmää. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 25-26.) Naisvanki on vankilassa asemassa, jossa hänen tilanteensa ja tarpeensa voivat erota miesvangeista tai muista erityisryhmistä. Tällöin naisvanki vaatii erityistä huomioimista vankilan käytännöissä. Vankien ryhmittelyllä ja luokittelulla pyritään suojelemaan haavoittuviksi arvioituja vankeja muiden vankien taholta tulevalta uhkalta. Vähimmäissääntöjen mukaan vangit tulee ryhmitellä sukupuolen, iän, aikaisemman rikollisuuden, vapauden riiston oikeudellisen perusteen ja kuntoutuksen tarpeiden mukaan. Eri vankiryhmiä tulee säilyttää eri vankiloissa tai eri osastoilla. Näin ollen nais- ja miesvangit on sijoitettava erillisiin laitoksiin mahdollisuuksien mukaan. Mikäli samaan vankilaan sijoitetaan sekä mies- että naisvankeja, on naisille varattava täysin erilliset tilat. Lisäksi naisille on järjestettävä yhtä hyvät palvelut kuin miehille joko omissa tiloissaan tai miesten tiloissa omalla vuorollaan. Joissakin naisvankiloissa nuoret ja aikuiset naisvangit sijoitetaan yhteen, koska aikuisten vankien seuran toivotaan rauhoittavan nuorempia vankeja ja vaikuttavan täten laitosturvallisuuteen. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 138-139, 141-142.)

Naisten sijoittamisessa on käytössä kolme erilaista mallia. Ensinnäkin naisvankeja varten voi olla omia vankiloita. Toinen tapa on sijoittaa nais- ja miesvangit samaan vankilaan, jonka suunnittelussa ja rakentamisessa molemmat sukupuolet on otettu huomioon. Kolmas vaihtoehto on sijoittaa naisvangit omille osastoilleen miesvankiloiden sisällä. Tällöin kyseessä on alun perin miehille suunniteltu vankila, jonne naisia sijoitetaan tilanpuutteen vuoksi. (Naiset näkyviksi 2008, 42.) Sukupuolten sijoittamista koskevista säännöistä on tietyissä tilanteissa, kuten yhteisen työ- tai opiskelutoiminnan osalta, mahdollista poiketa. Eri sukupuoliin kuuluvia vankeja ei saa kuitenkaan

sijoittaa yhteen ilman molempien osapuolien suostumusta, ja työajan ulkopuolella eri sukupuolet on pidettävä aina erillään. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 139.)

Naisvankeja sijoitetaan Suomessa nykyisin kaikkiin aluevankiloihin. Naispaikkoja on suljetuista vankiloista Hämeenlinnassa, Konnunsuolla, Oulussa, Pelsolla, Pyhäselällä, Turussa, Vaasassa ja Vantaalla, joka toimii tutkintavankilana. Lisäksi naisia voidaan sijoittaa avolaitoksiin Vanajalla, Köyliössä ja Ylitorniolla. Väliaikaisesti naisia on sijoitettuna myös Mikkelin ja Kuopion vankiloihin. Lisäksi naispaikkoja on Hämeenlinnan Vankisairaalassa sekä Turun ja Vantaan Psykiatrisessa vankisairaalassa. Yhteensä naispaikkoja on Suomen vankiloissa vajaa 300, kun naisvankeja oli 245 maaliskuussa 2008. Naisosastot toimivat miesvankiloiden sisällä lukuun ottamatta Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloita, jotka on myös alun perin suunniteltu naisvangeille. (Naiset näkyviksi 2008, 42, 56-57.) Naiset pyritään sijoittamaan kotikuntansa alueen vankilaan, kuten miesvangitkin. Poikkeustapauksissa, kuten vangin turvallisuuteen liittyvissä asioissa, naisvanki voidaan sijoittaa myös toisen aluevankilan laitokseen. (Lattu 2008, 20-21.) Naisvangeilla tämä voi tarkoittaa pitkäkin välimatkaa kotiin, mikä vaikuttaa esimerkiksi sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen vankeusaikana. Naispaikkojen vähyyden vuoksi naisvankien siirtomahdollisuudet ovat huomattavasti rajatummat kuin miesvangeilla, joita voidaan sijoittaa useampaan laitokseen saman aluevankilan sisällä.

Vankeinhoidon henkilöstön tulee suojella kaikkia vankeja seksuaaliselta häirinnältä ja väkivallalta, mutta vankeinhoidon käsikirjan mukaan tämä on erityisen tärkeää naisvankien kohdalla. Seksuaaliseen häirintään voivat syyllistyä myös saman sukupuolen edustajat ja muutkin kuin vangit. Vähimmäissäännöt asettavat naisvankien kanssa työskentelevälle, erityisesti miespuoliselle henkilöstölle tiukkoja vaatimuksia ja rajoituksia. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 139, 165-166.) Tämän voi katsoa heijastelevan sääntöjen laatimisen aikaan vaikuttanutta ilmapiiriä ja naiseuteen liitettyjä moraalikäsitteitä. Joissakin maissa, kuten Suomessa, henkilökunnan ryhmittely tiukasti sukupuolen mukaan katsotaan vanhanaikaiseksi ja miehiä on otettu naisvankiloiden tehtäviin. Sekä nais- että miestyöntekijöiden läsnäolo toteuttaa myös normaaliusperiaatetta. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 165-166.)

Äitiyden huomioiminen

Sekä nais- että miesvangeilla on mahdollisuus ottaa lapsensa mukaan vankilaan, mutta miesvangit eivät juurikaan ole halunneet hyödyntää tätä mahdollisuutta (Naiset näkyviksi 2008, 50). Rosi Enroos (2008) on tutkimuksessaan kuvannut äiti-lapsi-osastojen toimintaa ja sitä, miten lapsen

mukana olo vaikuttaa naisvängin rangaistuksen suorittamiseen. Lapsen tulo äidin mukana vankilaan edellyttää naisvängilta tiettyjen ehtojen täyttämistä, kuten päihitteettömyyttä ja sitoutumista lapsen hoitoon. Vankila asettaa rajat lapsen mukaantulolle myös sillä, onko äiti-lapsi-osastoilla tilaa ja pohtimalla lapsen ikää suhteessa äidin rangaistuksen pituuteen. Uuden vankeuslain voimaatulon myötä päätöksen lapsen sijoittamisesta vankilaan tekee sijoittajayksikön johtaja kuultuaan tätä ennen lastensuojeluviranomaisia sekä vankilan johtajaa. Päätös perustuu arvioon lapsen edusta, joka ei välttämättä tarkoita äidin seuraamista vankilaan. (Enroos 2008, 93-95.) Vankeinhoidon käsikirjan mukaan naisvankiloissa on oltava pätevät hoitajat huolehtimaan lapsista silloin, kun nämä eivät voi olla äitiensä kanssa (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 102). Sekä Hämeenlinnan suljetussa vankilassa että Vanajan avovankilassa äitien edellytetään hoitavan lapsensa pääsääntöisesti itse. Hämeenlinnan vankilassa työskentelee virka-aikoina ohjaaja, jolta äidit voivat kysyä neuvoa ja jonka tehtävänä on ohjata ja tukea äitejä lasten hoidossa. Ohjaaja voi myös hoitaa lapsia virka-aikana, jos äideillä on viranomaisasioita hoidettavana. (Enroos 2008, 102-103.)

Äiti-lapsi-osastoilla järjestetään sekä säännöllistä että satunnaista ohjelmaa, jonka tarkoituksena on ohjata naisia lasten hoidossa ja kasvatuksessa sekä kodin hoidossa. Vanajan osastolla äideillä on pääsääntöisesti osallistumisvelvollisuus järjestettyyn toimintaan. Lisäksi naisten edellytetään noudattavat myös muita osaston sääntöjä ja päiväjärjestystä. Vanajalla säännöt on kirjattu erilliseen oppaaseen, Hämeenlinnan äiti-lapsi-osastolla ohjeet kulkevat lähinnä suusanallisesti. (Enroos 2008, 99, 102, 105-106.) Äiti-lapsi-osastoilla naisvankeihin kohdistetaan paljon velvoitteita, joihin he joutuvat sitoutumaan. Osa säännöistä voidaan perustella lapsen edulla, mutta herää myös kysymys, onko naisvankien äitiys erityisen tarkkailun alla. Vankien sijoittamisesta vastaavien sijoittajayksiköiden tekemissä riski- ja tarvearvioissa naisvankien vanhemmuuden taidot on arvioitu heikommiksi kuin miesvankien (Lattu 2008, 21). Tarja Vierulan (2008) mukaan naisvankien äitiys määrittyy äiti-lapsi-osastojen työntekijöiden puheessa ongelmakeskeisesti ja naisvängit tuotetaan pääasiassa leimaavien kategorisointien kautta. Naisten päihteiden käyttö ja rikokset katsotaan merkiksi naisten kyvyttömyydestä äitiyteen. (Mt., 48-51, 85.)

Vankeinhoidon käsikirjassa on kiinnitetty huomiota naisvankien, erityisesti raskaana olevien ja lapsensa kanssa vankilassa olevien naisten, terveyden hoitoon. Synnytykseen valmistautuville ja vastasyntyttäneille naisille on varattava vankilassa erityistilat. Mahdollisuuksien mukaan naisten pitäisi voida synnyttää vankilan ulkopuolisessa sairaalassa, eikä lapsen syntymätodistuksessa saa mainita syntymäpaikkana vankilaa. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 102.) Suomessa naisvängit synnyttävät Hämeenlinnan keskussairaalassa. Vankiäitien ja heidän lastensa neuvolapalvelut järjestetään siviilissä, mutta synnytysvalmennukseen osallistuminen ei ole ollut

toistaiseksi mahdollista. (Enroos 2008, 106.) Tosin vankilassa olevien naisten tarpeisiin räätälöityä synnytys- ja äitiysvalmennusta ollaan suunnittelemassa yhteistyössä Hämeenlinnan kaupungin neuvolatyön kanssa (Naiset näkyviksi 2008, 66). Human Rights Watch -järjestö on esittänyt vuonna 1993 suosituksensa mm. naisvankien kuukautisiin liittyvästä hygieniasta, neuvolapalveluiden ja asianmukaisen ravinnon tarjoamisesta raskaana oleville ja imettäville äideille sekä vangittuina olevien äitien ja heidän lastensa välisen yhteydenpidon helpottamisesta. Vankeinhoidon käsikirjassa todetaan laiminlyöntien vaikuttavan naisvankien terveyteen ja mielentilaan, minkä takia vankeinhoidossa työskentelevän terveydenhuollon henkilöstön olisikin kiinnitettävä erityistä huomiota naisvankien oloihin ja ongelmiin. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 102-103.)

Myös muut kuin äiti-lapsi-osastoilla olevat naiset voivat olla äitejä. Tällöin heidän lapsensa ovat joko sijoitettuina tai läheisten hoidossa äitien vankeuden ajan. Enroosin (2008, 113) tutkimuksessa työntekijät tuovat esiin, kuinka erityisesti äidit ovat huolissaan vankilan ulkopuolella olevista lapsistaan toisin kuin miesvangit. Naisvankien huoli kohdistuu myös aikuisiin lapsiin sekä sellaisiin lapsiin, jotka eivät ole heidän biologisia lapsiaan. Vankilassa oleminen voi saada aikaan sivullisuuden tunteita äideissä sekä jännitteitä äidin, lapsen ja tämän sijoituspaikan välille. Enroosin mukaan tulevaisuudessa olisi kehitettävä vankiäitien mahdollisuuksia tulla kuulluksi lastaan koskevista asioista sekä äitien ja vankilan ulkopuolella olevien lasten mahdollisuuksia yhteydenpitoon. (Enroos 2008, 140-141.)

Vankeusajan toimintamahdollisuudet

Human Rights Watch -järjestön vuonna 1993 antamien suositusten mukaan nais- ja miesvangeille on tarjottava yhtäläiset mahdollisuudet työntekoon ja opiskeluun vankeusaikana (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 102). Naisvankien tilannetta pohtineen työryhmän mukaan lähes kaikissa naisvankeja sijoittavissa laitoksissa naisille on tarjolla ainakin osa-aikaista työtoimintaa, mutta työtehtävät ovat yksipuolisia ja käsityöpainotteisia. Erilaisten käsitöiden lisäksi naisille on tarjolla siivoojan tehtäviä sekä keittiö- ja kanttiinitöitä. Yksittäisissä vankiloissa naiset voivat lisäksi työskennellä jalkinekorjaamossa, kivi- ja korupajassa, puusepän verstaalla, suodattimien kokoonpanoverstaassa, pesulassa ja varusvarastossa sekä valmistaa liikennemerkkejä ja tilaelementtejä. Avolaitoksissa naisille on myös tarjolla kiinteistöhuoltoon ja puutarhanhoitoon liittyviä työtehtäviä. Sellityönä naiset tekevät käsi- ja kokoonpanotöitä. Työtoiminta on järjestetty joko pelkästään naisvangeille tai nais- ja miesvankien sekaryhmille, mutta perinteisesti käsityötoiminta on suunnattu ainoastaan naisille. Naisten käsityöpainotteista toimintaa selitetään

vankiloiden tilaresursseilla, koska ompelu- ja kudontatöitä on helppo järjestää erilaisiin tiloihin ilman mittavia lisäresursseja. (Naiset näkyviksi 2008, 62-63.)

Naisvankien mahdollisuudet vankeuden aikaiseen opiskeluun ovat vähäiset. Naisille on tarjolla lähinnä peruskoulu- ja lukio-opetusta muutamassa vankilassa. Vankiloissa järjestettävää ammattikoulutusta ei ole naisille tarjolla tällä hetkellä lainkaan, mutta muutamassa vankilassa suunnitellaan ammattikoulutuksen aloittamista. Joistakin vankiloista on mahdollista osallistua oppisopimuskoulutukseen. Osallistuminen vankilan ulkopuoliseen opetukseen on monissa tapauksissa kuitenkin mahdotonta. (Naiset näkyviksi 2008, 63-64.) Naisvangeille tarjottava työtoiminta on melko yksipuolista ja edustaa hyvin perinteisiä naisaloja, minkä lisäksi naisten mahdollisuudet opiskeluun ja erityisesti ammatin hankkimiseen ovat lähes olemattomat. Voidaankin kysyä, kuinka tällöin pyritään tukemaan naisvankien työllistymistä siviilissä vankeuden jälkeen ja näin edesauttamaan heidän kiinnittymistään yhteiskuntaan. Enroos (2008) tuo lisäksi esiin, kuinka lapsen kanssa vankilassa olevien äitien osallistuminen opiskeluun, työntekoon tai kursseille on vaikeaa ja yleensä mahdotonta. Naisten elämäntilanteen kannalta olisi nykyistä käytäntöä tarpeellista uudistaa niin, että myös äideillä olisi mahdollisuus hyödyntää vankeusaikansa esimerkiksi osallistumalla kuntoutukseen tai muuhun toimintaan. (Mt. 94, 104, 139.)

Myös naisvangeille tarkoitettua kuntouttavaa toimintaa on vankiloissa tarjolla vähän ja satunnaisesti. Tämä johtuu osaltaan naisosastojen pienuudesta ja sijoittumisesta miesvankiloiden yhteyteen. Osastojen pienuus vaikeuttaa erityisesti ryhmämuotoisen toiminnan järjestämistä. (Lattu 2008, 21.) Pääasiassa naisvangeille tarjottava kuntoutus onkin yksilötyötä, mikä tarkoittaa sosiaalityöntekijän, psykologin, papin, lääkärin, sairaanhoitajan ja päihdetyöntekijän tekemää kahdenkeskistä ohjaus- ja neuvontatyötä. Vanajan vankilassa järjestetään erityisesti naisille suunniteltua ryhmämuotoista päihdekuntoutusta, mutta muuten vankiloissa tarjottava päihdekuntoutus ei lähtökohtaisesti huomioi naisvankien erityistarpeita, kuten äitiyteen, väkivaltaan ja mielenterveysongelmiin liittyviä kysymyksiä. (Naiset näkyviksi 2008, 64-65.) Toisaalta ryhmämuotoinen päihdekuntoutus ei sovi kaikille naisvangeille, minkä takia myös yksilölliselle kuntoutukselle on tarvetta. Lisäksi nykyisellään päihdeohjelmien kriteerit ovat liian vaativia esimerkiksi psyykkisesti sairaille, päihdeongelmallisille naisille. Myös lyhyisiin vankeusrangaistuksiin tuomitut naiset jäävät päihdekuntoutuksen ulkopuolelle, vaikka juuri heillä päihdeongelmat usein ylläpitävät rikoskierrettä. (Granfelt 2007, 147, 149.) Päihteiden käytön lisäksi naisten on mahdollista saada tukea sekä kokemaansa väkivaltaan että omaan väkivaltaiseen käyttäytymiseensä vankiloiden resurssien mukaan. Lisäksi vankiloissa tarjotaan jonkin verran erillistä kuntoutusta esimerkiksi vaikeasti työllistyville tai huumausaineita käyttäville naisvangeille

sekä sosiaalityön ostopalveluita, askartelu- ja ruuanlaittokursseja tai muuta vapaa-ajan toimintaa. (Naiset näkyviksi 2008, 65-67.)

Katsaus vankeinhoidon käytäntöihin vahvistaa näkemystä naisten marginaalisesta asemasta vankeinhoidossa. Vankeinhoidon käsikirjassa todetaan, ettei naisiin yleensä sovelleta juuri naisille suunniteltua vankeusrangaistuksen toimeenpanoa eikä alun perin miehille suunniteltuja vankiloita useinkaan muuteta naisten tarpeita vastaaviksi. Naisille tarkoitettuja vankiloita on yleensä vähän, koska niiden rakentaminen tulee yhteiskunnalle suhteettoman kalliiksi. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 103, 139.) Pat Carlen (2002) huomauttaa, että mikäli naisvankiloita rakennetaan, ne on yleensä suunniteltu miesten näkökulmasta. Mahdolliset erot nais- ja miesvankiloissa johtuvat ennen kaikkea naisvankeihin suunnatuista vähäisistä resursseista, ei niinkään sukupuolierot huomioivasta suunnittelusta. (Mt., 5.) Naisten ja miesten sijoittaminen samaan vankilaan on edullista, mutta vähemmistöissä olevien naisvankien kannalta epäsuotuisaa. Naisvangit joutuvat usein tyytymään miehiä vaatimattomimpiin oloihin. Naisille ei juuri ole tarjolla mahdollisuuksia työskennellä tuomionsa aikana ja tarjotut työt ovat yksipuolisia. Lisäksi naisvankiloiden järjestystä valvotaan kirjan mukaan usein jopa tarpeettoman tarkasti. (Vähimmäissääntöjen soveltaminen 1998, 103, 139.)

Naisten asema vankiloissa on noussut esiin myös suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä, minkä seurauksena Rikosseuraamusvirasto asetti vuonna 2007 työryhmän selvittämään naisvankien sijoittamista ja toiminnallisia tarpeita (Naiset näkyviksi 2008, 11-12). Työryhmän mukaan naisvangeille tarkoitettuja vankipaikkoja on määrällisesti riittävästi, mutta ne ovat sijoittuneet valtakunnallisesti epätasaisesti ja niiden käyttöasteessa on eroja aluevankiloiden välillä. Lisäksi avolaitosten sijainti on ongelmallinen, ja naisten avolaitospaikoista on pulaa erityisesti Keski- ja Itä-Suomessa. Työryhmän mielestä avolaitosten pitäisikin olla valtakunnallisia nykyisen alueellisuuden sijaan. Joissakin suljetuissa vankiloissa käytössä olevat niin sanotut paljusellit¹ työryhmä katsoo selkeäksi epäkohdaksi ja naisvankien ihmisarvoa alentavaksi. Työryhmän mukaan naisvankien sijoittaminen miesten keskelle saattaa vahvistaa naisten kiinnittymistä rikolliseen elämäntapaan ja heikentää kuntoutumismotivaatiota. Toisaalta naisvankien keskittäminen joihinkin laitoksiin olisi ristiriidassa kotipaikkaläheisyyden kanssa ja vaikuttaisi muun muassa tapaajien matkojen pituuteen. Työryhmä esittää, että naisten sijoituspaikka voisi vaihdella lähimmästä vankilasta valtakunnallisiin ja keskitettyihin toimintoihin, kun se on tarkoituksenmukaista. Sekä naisten ryhmämuotoinen

¹ Paljusellillä tarkoitetaan selliä, jossa ei ole omaa wc:tä. Sellien ovien ollessa kiinni tarpeet on tehtävä yöastiaan eli ns. paljuun. Kidutuksen vastainen komitea (CPT) on huomauttanut Suomea useampaan otteeseen paljujen käytöstä. Vankeinhoitolaitoksen investointiohjelman tarkoituksena on vähentää paljusellejä vuoteen 2015 mennessä lukuun ottamatta Helsingin vankilaa.

kuntoutus että ammatillinen koulutus olisi järjestettävä valtakunnallisena, mikä olisi kustannustehokasta ja mahdollistaisi asiantuntemuksen keskittämisen sekä naisvankityön kehittämisen. Lisäksi Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloiden äiti-lapsi-osastot olisi muutettava valtakunnallisiksi, jolloin lapsen mukaan ottaminen vankilaan ei olisi kiinni naisen asuinpaikasta. (Lattu 2008, 21.)

Työryhmän mielestä naisvankien kuntoutusta ja rangaistusaikaista toimintaa tulee kehittää enemmän naisten tarpeita vastaaviksi. Erityisesti työryhmä korostaa naisten tekemän ja kokeman väkivallan, seksuaalikärsymysten sekä mielenterveys- ja päihdeongelmien huomioimista. Työryhmä peräänkuuluttaa myös naisvankien kuntoutuksen jatkuvuutta, jolloin voitaisiin suunnitelmallisesti vaikuttaa naisvankien kuntoutumiseen ja uusimisriskin vähenemiseen. Toisaalta yksittäisissä vankiloissa on myös hyviä esimerkkejä naislähtöisestä työtoteesta ja halua sen kehittämiseen löytyy. (Lattu 2008, 21.)

4 Tutkimusasetelma ja sen toteuttaminen

Tässä luvussa kerron tarkemmin tutkimustehtävästä ja sen toteuttamisesta. Ensimmäisessä luvussa esittelen tutkimuskysymykset sekä aineiston. Tutkimukseni aineisto muodostuu rikosseuraamusalalla ilmestyneistä ja edelleen ilmestyvistä henkilöstö- ja ammattilehdistä. Lisäksi kuvaan aineiston muodostamista. Toisessa ja kolmannessa luvussa esittelen sosiaalisen konstruktionismin ja etnometodologian ajatteluperinteet, jotka muodostavat tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Viittaan teorioihin lyhyesti myös ensimmäisessä luvussa tutkimuskysymysten yhteydessä.

4.1 Tutkimustehtävä ja lehtiaineiston muodostaminen

Tarkastelen tutkielmassani sitä, kuinka naislainrikkajista kirjoitetaan rikosseuraamusalan lehdissä runsaan kahdenkymmenen vuoden aikana. Lähestyn aihetta etsimällä vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia institutionaalisia kategorioita naislainrikkajista tuotetaan rikosseuraamusalan lehdissä?
2. Minkälaisia merkityksiä naislainrikkajin liitettävät kategoriat saavat rikosseuraamusalan lehdissä?
3. Millaisiin kontekstuaalisiin tekijöihin kategoriat liittyvät?

Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi ja etnometodologia, joista kerron tarkemmin luvuissa 4.2 ja 4.3. Yhteistä näille ajattelusuuntauksille on näkemys siitä, että sosiaalinen todellisuus rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kielen käyttö katsotaan toiminnaksi, joka ei vain kuvaile, vaan tuottaa ja uusintaa sosiaalista todellisuutta. Ihmiset pyrkivät ymmärtämään todellisuutta järjestämällä ja luokittelemalla sitä kategorioiksi, jotka sisältävät runsaasti tietoa kategorian kohteesta. Sama kohde voidaan kategorisoida eri tavoilla ja jokainen kategoria tuottaa kohteelleen erilaisia merkityksiä. Esimerkiksi nainen voidaan kategorisoida vaikka äidiksi, tyttäreksi, vaimoksi tai ystäväksi. Jokainen näistä kategorioista liittyy naiseen erilaisia merkityksiä ja toimimisen mahdollisuuksia. Kategoriat ovat luonteeltaan usein normatiivisia ja niihin liitetään erilaisia velvollisuuksia, vastuita ja oikeuksia. Kategorioita voidaan siten käyttää asioiden kuvailuun ja ymmärtämiseen, mutta myös arvioimiseen ja tuomitsemiseen.

Tarkoitukseni on selvittää, millaisia kategorioita naislainrikkojiin rikosseuraamusalalla liitetään. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, millaisia merkityksiä kategoriat saavat. Pyrin selvittämään naislainrikkojiin liittyviä merkityksiä tarkastelemalla kategoriasidonnaisia toimintoja ja muita kategoriapiirteitä, joita artikkeleissa liitetään naislainrikkojia kuvaaviin kategorioihin. Sekä sosiaalinen konstruktioismi että etnometodologia korostavat tiedon kontekstuaalista luonnetta. Sosiaalinen todellisuus on aina tilannesidonnaista, historiallisesti ja kulttuurisesti rakentunutta. Näin ollen myös naislainrikkojia kuvaavat kategoriat ja niiden käyttö on aikaan ja paikkaan sidoksissa. Kiinnitänkin tutkielmassani huomiota siihen, millaisiin kontekstuaalisiin tekijöihin naislainrikkojista tuotetut kategoriat liittyvät. Tällä tarkoitan esimerkiksi kirjoittajan tai artikkelissa haastateltavan asemaa seuraamusjärjestelmän organisaatiossa, toisin sanoen mistä asemasta puhuja tarkastelee naislainrikkojia. Konteksti voi tarkoittaa myös laitosta, jossa kirjoittaja työskentelee. Koska seuraamusjärjestelmä ei toimi tyhjiössä, on kontekstina otettava huomioon myös ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta.

Käytän tutkimukseni aineistona rikosseuraamusalan henkilöstö- ja ammattilehdissä ilmestyneitä artikkeleita ja puheenvuoroja, jotka käsittelevät naisten tekemää rikollisuutta ja naislainrikkojia. Olen kerännyt artikkelit vuosina 1984 - 2006 ilmestyneistä kolmesta rikosseuraamusalan lehdestä: *Uudesta Kriminaalihuollosta*, *Kontrasta* ja *Haasteesta*. Tarkastelujakson aikana lehtiä ilmestyi kaikkiaan 120 numeroa, joiden artikkeleista 83 kappaletta muodostaa lopullisen tutkimusaineistoni (Liite 1). Artikkeleista 42 ilmestyi *Uudessa Kriminaalihuollossa*, 27 artikkelia *Kontrassa* ja 14 artikkelia *Haasteessa*.

Olen rajannut tutkimuskysymykseni koskemaan ensinnäkin vain rikosseuraamusalan lehdissä käytyä keskustelua, jolla voidaan katsoa olevan vaikutusta käytännön rangaistusten toimeenpanossa. Olen keskittynyt tarkastelemaan ainoastaan sellaisia artikkeleita, joiden haastateltavat tai kirjoittajat kuuluvat rikosseuraamusalan organisaatioon. Esimerkiksi ulkopuolisten tutkijoiden, vankien itsensä tai vankien omaisten kirjoittamat tekstit olen rajannut pois aineistosta. Olen kuitenkin ottanut aineistooni mukaan Oikeusministeriön alaisen Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijoiden artikkelit, koska katson heidän tekemän tutkimusta seuraamusjärjestelmän ”sisältä” käsin. Rikosseuraamusalan lehdistä olen jättänyt pois ammattiyhdistysten julkaisut niiden erilaisen pääasiallisen funktionsa takia. Lopuksi olen rajannut aineistosta pois artikkelit, joissa tarkastellaan muiden valtioiden seuraamus- ja rangaistusjärjestelmää.

Vuonna 1984 Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltoyhdistys alkoivat yhdessä julkaista lehteä *Uusi Kriminaalihuolto*, joka ilmestyi vuoteen 2000 asti. Lehti ilmestyi neljästi vuodessa paitsi viimeisenä ilmestymisvuotenaan, jolloin lehteä ilmestyi vain kaksi numeroa. *Uuden Kriminaalihuollon* tarkoituksena oli lähentää vankeinhoitoa ja kriminaalihuoltoa toisiinsa ja toimia keskustelufoorumina vankeinhoidon ja kriminaalihuoltoyhdistyksen työntekijöille sekä muille alasta kiinnostuneille. Lehden tehtävänä oli tukea käytännön työtä molemmilla sektoreilla tarjoamalla tietoa kriminaalipolitiikan eri osa-alueilta sekä edistää alan koulutusta. Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltoyhdistyksen työntekijöiden lisäksi lehteä jaettiin myös yhteistyötahoille kuten poliisin, kirkon, diakoniatyön ja sosiaalitoimen työntekijöille sekä oppilaitoksille ja yksityisille kansalaisille. (Ihanamäki 2001, 5; Myllylä & Montonen 1984, 5.) Lehdessä julkaistu aineisto ei edustanut oikeusministeriön tai Kriminaalihuoltoyhdistyksen virallista kantaa, ellei toisin mainittu. Lehteä perustettaessa oli esillä myös vangin tai asiakkaan näkökulman huomioiminen lehdessä. (Myllylä & Montonen 1984, 5.) Vuonna 2001 *Uuden Kriminaalihuollon* korvasi kaksi erillistä lehteä, *Haaste* ja *Kontra*.

Kun *Uusi Kriminaalihuolto* käsitteli vankeinhoitoon ja kriminaalihuoltoon liittyviä kysymyksiä, neljä kertaa vuodessa ilmestyvän *Haaste*-lehden tavoitteena on käsitellä kriminaalipolitiikkaa laajemmin. Lehden tavoitteena on saada useammat tahot osallistumaan kriminaalipolitiikkaa ja rikollisuutta koskevaan keskusteluun. Myös suomalaisessa kriminaalipolitiikassa merkittävän sijan saanut rikosentorjunta tulee edustetuksi *Haasteessa*. (Ihanamäki 2001, 5.) Oikeusministeriön ja rikosentorjuntaneuvoston julkaisema *Haaste* käsittelee rikoksia laajasti eri näkökulmista. *Haasteen* (2007) internet-sivujen mukaan lehti kertoo ”rikoksista ja rangaistuksista, rikoksen tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta, lainsäädännöstä, tutkimuksesta sekä käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.”

Rikosseuraamusviraston, Kriminaalihuoltolaitoksen ja Vankeinhoitolaitoksen yhteinen henkilöstölehti *Kontra* jatkaa *Haastetta* selvemmin edeltäjänsä *Uuden Kriminaalihuollon* jalanjäljillä. *Kontra* ilmestyy kolmesta kuuteen kertaan vuodessa. Tämän Rikosseuraamusviraston julkaiseman lehden tavoitteena on kertoa laajasti ja tasapuolisesti molempien laitosten ja Rikosseuraamusviraston toiminnasta sekä lisätä vankeinhoidon ja kriminaalihuollon keskinäistä ymmärrystä ja toisen osapuolen työn tuntemusta. *Kontran* tarkoituksena on toimia avoimena keskustelufoorumina ja edistää myös henkilöstön ja johdon välistä vuoropuhelua sekä välittää tietoa eri yhteistyötahoille. Arkipäivän työn ja sen toimijoiden näkökulmien esiin tuomisen lisäksi joka

numerossa esitellään myös ulkopuolinen näkökulma aiheeseen ja annetaan mahdollisuus kaikille lehden lukijoille tuoda mielipiteensä esiin. (Kontra 2001, 27.)

Keräsin aineiston sekä työpaikallani Kriminaalihuoltolaitoksen Tampereen aluetoimistolla että Tampereen yliopiston ja Tampereen kaupungin kirjastossa. Aineiston keräämistä helpotti se, että kaikki Kontrasta ilmestyneet numerot sekä suuri osa Uuden Kriminaalihuollon ja Haasteen numeroista löytyivät työpaikaltani. Uuden Kriminaalihuollon alkuaikojen vuosikerrat olivat kuitenkin hävinneet tai ne olivat vajaita, minkä vuoksi turvauduin Tampereen yliopiston kirjaston kokoelmiin. Haasteen puuttuvat numerot löysin Tampereen kaupunginkirjastosta. Aloitin aineiston keräämisen käymällä läpi kaikki tarkastelujaksoni aikana ilmestyneet lehdet. Tässä vaiheessa poimin lehdistä kaikki artikkelit, joissa puhuttiin naisista ja näiden tekemistä rikoksista tai naisten suorittamista rangaistuksista. Selkeä valintakriteeri aineistolla oli se, että artikkeleissa naiset ja rikollisuus linkitetään yhteen. Esimerkiksi maininnat rikoksiin syyllistyneiden miesten vaimoista rajautuivat näin ollen pois. Koska minulla ei ollut mitään selkeää käsitettä (vrt. Ritala-Koskinen 1993, 50; Roivainen 1999, 31-33), jonka perusteella olisin voinut valikoida tutkimusaineistooni sopivat artikkelit, jouduin välillä pohtimaan tarkasti rajan vetoa. Lopulta rajasin aineistoksi artikkelit, joissa todetaan tai joissa selvästi muista yhteyksistä välittyy, että puhutaan rikoksesta kiinni jääneistä ja mahdollisesti tuomituista naisista. Tämä rajasi muun muassa pois artikkelit, joissa pohdittiin yleisesti naisten huumausaineiden käyttöä. Toisella rajauksella myös nämä artikkelit olisivat tulleet valituiksi aineistoon, onhan huumeiden käyttö Suomessa rikos. Aineistosta karsiutuivat myös sellaiset artikkelit, joissa käsiteltiin naisten tekemää väkivaltaa yleensä. Myös nämä artikkelit olisivat voineet olla toisella rajauksella tutkielmani aineistossa. Tekemääni rajausta, rikoksesta kiinni jääneet ja mahdollisesti tuomitut naiset, puolustaa se, että tarkoitukseni on tutkia seuraamusjärjestelmän piirissä olevista naisista tehtyjä institutionaalisia kategorioita.

Artikkelien lukemisen ja tekemieni rajausten jälkeen kopioin kaikki valitsemani artikkelit. Tässä vaiheessa mukana olivat myös artikkelit, jotka olivat muiden kuin seuraamusjärjestelmään kuuluvien henkilöiden kirjoittamia. Niinpä seuraavaksi kävin artikkelit uudelleen läpi ja rajasin pois sellaiset artikkelit, joiden kirjoittaja tai haastateltava ei kuulunut rikosseuraamusalan organisaatioon. Mikäli en saanut henkilön asemaa selville artikkelista, selvitin tämän muista lähteistä, kuten internetistä. Tällä tavalla sain aineistoksi lopulta 83 artikkelia, joissa käsitellään naisia ja rikoksia, ja jotka tarkastelevat aihetta rikosseuraamusalan näkökulmasta.

Jo aineiston keräämisvaiheessa kiinnitin huomiota siihen, että pelkästään naislainrikkojiin keskittyviä artikkeleita aineistossa ei juuri ollut. Naisvangeista kirjoitettiin joko osana kaikista

vangeista kertovia artikkeleita tai heitä käsiteltiin rinnan naisvartijoiden kanssa, jolloin artikkelin painopiste oli vartijoissa. Usein naisvangit jäivät artikkeleissa korkeintaan muutaman virkkeen mittaisiksi maininnoiksi, jonka jälkeen puhuttiin miesvangeista tai vangeista yleensä. Usein yleistys ”vangit” tarkoitti miesvankeja, mikä saattoi paljastua vasta myöhemmin artikkelissa. Mielenkiintoista sen sijaan oli, että ulkomailla tehdyistä ”opintomatkoista” kertovat artikkelit muistivat lähes aina mainita jotakin kyseisen maan naisvangeista tai -vankiloista. Kriminaalihuollosta kertovat artikkelit olivat pääsääntöisesti organisaation virallista linjaa seurailleen sukupuolineutraaleja. Näistä artikkeleista ei tullut esiin, kumpaa sukupuolta kriminaalihuollon asiakkaat olivat. Mikäli sukupuoli kuitenkin mainittiin, oli kriminaalihuollon asiakas pääsääntöisesti mies. Naispuolisia asiakkaita artikkeleissa ei käsitelty juuri ollenkaan, korkeintaan mainintana. Jo nämä huomiot kertovat omalta osaltaan siitä, kuinka rikosseuraamusjärjestelmä rakentuu miesten ehdoilla, joihin satunnainen naislainrikkoja mukautetaan.

4.2 Sosiaalinen konstruktionismi

Koska tutkielmassani tarkastellaan kielen käyttöä merkityksiä ja todellisuutta rakentavana toimintana, tutkielmani paikantuu sosiaalisesti konstruktionismiksi kutsuttuun ajattelusuuntaukseen, joka rantautui sosiaalitieteisiin 1980-luvulla. Sosiaalinen konstruktionismi voidaan nähdä eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä, joka kokoaa alleen suuren joukon erilaisia ajattelutapoja. Sosiaalisen konstruktionismin voidaan katsoa heijastelevan postmodernille ajalle tyypillistä tulkintojen ja arvojen moninaisuutta. Suuntauksen alle sijoittuville ajattelutavoille on yhteistä tarkastella todellisuuden rakentumista kielen, kulttuurin ja historiallisuuden kautta. Sosiaalisen konstruktionismin syntyä voi selittää individualismia kohtaan esitetyllä kritiikillä. Ajatteluperinteessä korostetaan individualismista poiketen todellisuuden yliyksilöllistä ja sosiaalista rakentumista. (Kuusela 2002, 51, 56, 70.) Sosiaaliselle konstruktionismin mukaiselle ajatteluperinteelle on tyypillistä itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen. Ajattelusuuntaus suhtautuu kriittisesti ajatukseen, että todellisuutta voidaan tarkastella objektiivisesti ja näin paljastaa sen todellinen luonne. Sosiaalinen konstruktionismi edustaa siten positivismille ja empirismille vastakkaista näkökulmaa. (Burr 2003, 2-3.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan sosiaalinen todellisuus ja tieto rakentuvat ihmisten välisessä arkisessa vuorovaikutuksessa (Burr 2003, 4). Tällä tarkoitetaan sitä, että havaintomme ja kokemuksemme todellisuudesta eivät sanele, millä termeillä todellisuutta kuvataan. Todellisuutta

kuvaavat termit ovat sosiaalisesti luotuja tuotoksia, ihmisten aktiivisen vuorovaikutuksen tulosta. (Gergen 2003, 15.) Näin todellisuus on riippuvainen siitä kieliyhteisöstä, jossa se on luotu. Kieli ei vain heijasta ja kuvaa todellisuutta, vaan samanaikaisesti rakentaa sitä. Kielen avulla luotu todellisuus auttaa kuitenkin ihmisiä ymmärtämään sitä elämää, jota he elävät. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan todellisuus määräytyy sen hetkisen kulttuurisen ja historiallisen sijaintinsa mukaan eli toisessa kulttuurissa tai ajankohdassa todellisuus voi näyttäytyä toisenlaisena. Useat erilaiset maailmankatsomukset ovat esimerkki todellisuuden sidoksesta kulttuuriin ja historiaan. (Kuusela 2002, 53-54.) Koska todellisuus on aina kulttuurisesti ja historiallisesti suhteellista, ei voida olettaa, että jokin näkemys todellisuudesta olisi oikeampi kuin toinen (Burr 2003, 4). Tästä syystä esimerkiksi yleisiä ja universaaleja eettisiä periaatteita ei ole olemassa, vaan ne ovat aina kulttuurin hyväksymiä kielellisiä rakennelmia. Tästä kaikesta seuraa, ettei todellisuutta voida tarkastella erillään kielestä eikä aistikokemuksistamme, jotka rakentuvat kielen avulla. Todellisuutta ei siis ole mahdollista tarkastella sellaisenaan. Näin ollen todellisuutta koskevia väitteitä voidaan aina tarkastella kriittisesti. (Kuusela 2002, 54.)

Tarkastellessani institutionaalisia kategorioita sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta en kiellä esimerkiksi sitä, että rikoksen tehnyt nainen on vankilassa tai että hän asioi kerran kuukaudessa Kriminaalihuoltolaitoksen valvojan luona. Fyysinen todellisuus on olemassa sellaisenaan, mutta kielen kautta määritellään, millaisen merkityksen asiantila saa. Hyvän esimerkin kielen todellisuutta luovasta merkityksestä tarjoaa mielestäni vankilan kuvaaminen ”hotellina”, jollaiseksi se joskus määritellään esimerkiksi yleisönosasto- ja mielipidekirjoituksissa. Puhuessamme vankilasta liitämme sanaan negatiivisia merkityksiä, kuten muurit, kalterit, ankeus, rikos, rangaistus. Jos sen sijaan vankilaa kutsutaan ”hotelliksi”, mieleen tulevat esimerkiksi merkitykset loma, lepo ja palvelu. Hotelli-puhetta voidaan käyttää silloin, kun toivotaan kovempia rangaistuksia. Tällöin vankilan kuvaaminen ”hotellina” saa aikaan vaikutelman, että nykyisellään vankeusrangaistus on liian helppo rangaistus. Esimerkki kuvaa sitä, kuinka samalle asialle voidaan samassa kulttuurissa samana historiallisena aikana antaa kaksi täysin vastakkaista määritelmää.

Myös saman organisaation sisällä voidaan käydä neuvotteluja yhteisestä merkityksen annosta. Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon välillä keskustelua on herättänyt käsitteet ”vanki” ja ”asiakas”, joista edellinen määrittelee vankilassa vankeusrangaistustaan suorittavaa henkilöä. Jälkimmäinen käsite kuvaa yhdyskuntaseuraamukseen tuomittua henkilöä, jonka rangaistuksen täytäntöönpanosta vastaa Kriminaalihuoltolaitos. Keskustelua herättänyt ristiriita liittyy käsitteiden saamiin merkityksiin. Kun ”vankiin” liitetään merkitykset sekä tehdystä rikoksesta että saadusta rangaistuksesta mutta myös pakosta, ”asiakas” määrittyy palveluiden käyttäjäksi, jonka suhde

palveluntarjoajaan on vapaaehtoista. Luultavasti käsitteiden käytön taustalla vaikuttaa ”vangin” paikallistuminen selkeästi vankilaan, kun taas kriminaalihuollon asiakkaalle ei ole olemassa vastaavaa määritelmää. Käsite ”kriminaali” koettaisiin luultavasti liian leimaavana. Voidaan tarkastella myös sitä, mikä katsotaan rikokseksi ja mistä siis voidaan tuomita rangaistukseen. Vielä joitakin vuosia sitten esimerkiksi raiskaus avioliitossa ei katsottu olevan rikos. Toisaalta esimerkiksi homoseksuaalisuutta pidettiin pitkään tuomittavana tekona. Ei siis ole olemassa mitään rikoksen ydinolemusta, vaan tekojen rangaistavuus on kulttuurisesti neuvoteltava asia.

Sosiaalinen konstruktionismi suhtautuu kieleen ja kielen käyttöön tekona ja toimintana. Kuten kaikella toiminnalla, myös kielen käytöllä katsotaan olevan seurauksia eikä se siten ole neutraali väline. Kielen avulla voidaan kuvata tilanteita ja välittää ihmisten välisiä ajatuksia, mutta sillä myös tuotetaan todellisuutta ja määritellään yksilöiden asemaa sosiaalisessa maailmassa. (Kuusela 2002, 60.) Vaikka sosiaalisen konstruktionismin mukaan ei ole olemassa mitään yksiselitteistä todellisuutta, jotkut sosiaalista todellisuutta koskevat puhuvat määrittyvät kuitenkin ihmisten jokapäiväisessä elämässä todellisemmiksi kuin toiset puhuvat. Vallitseva näkemys sosiaalisesta todellisuudesta vaikuttaa siihen, millainen toiminta katsotaan hyväksyttäväksi. Sosiaalinen todellisuus on siten erilaisten valtasuhteiden läpäisemä, ja niillä on merkityksensä sille, mikä katsotaan eri ihmisille sallituksi ja miten he kohtelevat muita ihmisiä. Esimerkiksi aikaisemmin katsottiin, että alkoholistit ovat vastuussa juomisestaan ja siten syyllisiä tilanteeseensa, minkä takia heitä saatettiin vangita. Nykyisin alkoholismi nähdään sen sijaan sairautena ja riippuvuutena, joka voidaan hoitaa kuntoutuksella ja terapialla. Vallitseva käsitys todellisuudesta voi siis muuttua. (Burr 2003, 5, 76.)

Todellisuutta koskevien käsitysten historiallinen muuttuminen näkyy myös kahtalaisena suhtautumisena rikoksen tekijöihin ja rangaistuksiin. Ensimmäistä näkökulmaa tuotetaan usein esimerkiksi sanomalehtien yleisönosasto- ja mielipidesivuilla. Näkökulman mukaan nykyiset rangaistukset ovat liian lieviä, rikoksen tekijät pääsevät liian helpolla ja rangaistusten pitäisi ”tuntua” nykyistä enemmän. Rikoksen tekijöiden olisi siis kärsittävä, koska he ovat aiheuttaneet kärsimystä muille ihmisille. Tämä näkökulma heijastelee aikaa, jolloin rikoksen tekijöitä rangaistiin muun muassa häpeä- ja ruumiiseen kohdistuvien rangaistusten kautta (Foucault 2005). Joissakin valtioissa edelleen käytössä oleva kuolemantuomio on äärimmäinen esimerkki näkökulman toteuttamisesta. Toinen ja suomalaisessa seuraamusjärjestelmässäänkin vallalla oleva näkemys korostaa rikosten tekijöiden kuntouttamista uusintarikollisuuden ehkäisemisessä. Tämän näkemyksen mukaan rangaistusten tarkoitus on ainoastaan rajoittaa rikoksiin syyllistyneiden vapautta, ei aiheuttaa kärsimystä eikä kosta.

Sosiaalikonstruktivistinen tutkimus tarjoaa välineitä vallitsevien syrjivien käytäntöjen haastamiseen esimerkiksi sellaisilla alueilla kuin sukupuoli, seksuaalisuus tai rotu (Burr 2003, 20). Sosiaaliset kategoriat ovat yksi tutkimuskohde, joiden tarkasteluun sosiaalinen konstruktivismi on tuonut uuden näkökulman (Kuusela 2002, 60). Kielen käytöllä perustellaan, oikeutetaan ja tuotetaan asioita. Tämän takia sosiaalinen konstruktivismi soveltuu myös organisaatioiden tutkimukseen. Organisaatioiden sosiaalinen todellisuus muodostuu jäsentensä välisessä vuorovaikutuksessa ja kielenkäytössä. Keskusteluissa tehdään ymmärrettäväksi organisaation toimintaa sekä oikeutetaan ja selitetään sitä ulkopuolisille. (Kuusela 2002, 60, 62.) Tämä pätee myös seuraamusjärjestelmään organisaationa. Rikosseuraamusalan henkilöstö- ja ammattilehdet ovat yksi areena, jolla organisaation sosiaalista todellisuutta muodostetaan. Vuorovaikutukseen osallistuvat toisaalta rikosseuraamusalan organisaation jäsenet, mutta myös lehtiä lukevat ja niihin kirjoittavat ulkopuoliset. Näin ollen lehtien tarkoituksena ei ole vain organisaation sisäisen todellisuuden luominen, vaan niiden funktiona on myös toiminnan selittäminen ja oikeuttaminen ulkopuolisille tahoille. Tässä mielessä myös naislainrikkajien kategoriat tuotetaan jotakin tarkoitusta varten. Rikosseuraamusalan lehdissä käytetyt kategoriat määrittelevät naislainrikkajien asemaa seuraamusjärjestelmän piirissä, mutta samanaikaisesti myös seuraamusjärjestelmän ulkopuolisessa maailmassa.

Sosiaalisen konstruktivismin asemaa sateenvarjokäsitteenä kuvastavat useat näkökulmaerot, joista todellisuutta tarkastellaan. Sosiaalikonstruktivistinen teorianmuodostus ja tutkimus voidaan jakaa kahteen päähaaraan, jotka eroavat toisistaan sen mukaan, kuinka laajasti vuorovaikutusta ja sosiaalisten rakenteiden muodostumista tarkastellaan. Ensimmäinen päähaara, mikrotason sosiaalinen konstruktivismi keskittyy tarkastelemaan arkipäivän diskursseja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tämä näkökulma korostaa kielen todellisuutta luovaa luonnetta. Näkökulman mukaan todellisuutta ei voida tarkastella irrallaan kielestä. Kielen avulla useat erilaiset todellisuudet ovat mahdollisia, eikä mikään niistä ole todenmukaisempi kuin toinen. Siten myös kaikki todellisuutta koskevat väitteet on mahdollista kyseenalaistaa. Näkökulman mukaan valta on seurausta diskurssien käytöstä. Toinen, makrotason näkökulma sosiaaliseen konstruktivismiin tunnustaa myös kielenkäytön todellisuutta rakentavana toimintana, mutta katsoo sen olevan pohjimmiltaan suhteessa materiaaliin ja sosiaalisiin rakenteisiin, sosiaalisiin suhteisiin sekä institutionaalisiin käytäntöihin. Valtarakenteiden tarkastelu on siten erityisesti makrotason kiinnostuksen kohteena. Makrotason kysymyksiin suuntautuvat tutkijat ovat kiinnostuneita sosiaalisesta epätasa-arvosta ja sen kyseenalaistamisesta. Mikro- ja makrotason näkökulmaerot liittyvät myös siihen, kuinka tutkijat suhtautuvat ihmiseen toimijana. Mikrotason sosiaalinen konstruktivismi näkee ihmisen aktiivisena toimijana vuorovaikutustilanteissa ja todellisuuden

rakentajana. Makrotason näkökulma taas suhtautuu kriittisesti ihmiseen subjektina ja katsoo, että henkilö tuotetaan puheen ja sosiaalisten rakenteiden kautta. Tämän seurauksena yksittäisellä henkilöllä tai ryhmällä ei ole mahdollisuutta muutoksen aikaansaamiseen. (Burr 2003, 20-24.)

Oma tutkielmani paikantuu sosiaalisen konstruktionismin makrotason tutkimusperinteeseen, olenhan rajannut tutkimustehtäväni nimenomaan institutionaalisten kategorioiden tutkimiseen. Institutionaaliset kategoriat ovat ylikäsitteellisiä ja suhteellisen pysyviä rakenteita, joita tuotetaan ja uusinnetaan seuraamusjärjestelmän käytännöissä. Voidaan katsoa, että yksittäisten toimijoiden mahdollisuudet institutionaalisten kategorioiden muuttamiseen ovat rajalliset. Toisaalta näen tutkimusasetelmassani myös viitteitä mikrotason näkökulmasta. Tarkastelen ihmisten välistä vuorovaikutusta, joka tutkielmassani tarkoittaa lehtiartikkeleiden välityksellä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Tutkimusotteeni tuo esiin yksittäisen henkilön roolin toimijana ja todellisuuden rakentajana käyttämänsä kielen välityksellä. Näen kuitenkin, että seuraamusjärjestelmässä toimivien henkilöiden käyttämä kieli ei ole koskaan täysin vapaata, vaan se heijastelee instituutiossa vallalla olevia näkemyksiä ja käytäntöjä. Uskon silti, että vallitsevaa näkemystä naislainrikkajista on mahdollista muuttaa. Muutos ei tällöin lähde yksittäisten henkilöiden välisestä vuorovaikutuksesta, vaan vaatii seuraamusjärjestelmän tarkastelua instituutiona sekä vallalla olevan näkemyksen tiedostamista ja kyseenalaistamista. Tutkielmani tavoitteena on tuoda esiin vaihtoehtoisia naislainrikkajia koskevia kategorioita, ja näin mahdollisesti laajentaa naislainrikkajista muodostettua kuvaa.

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta myös suhtautuminen tieteeseen ja tieteelliseen tietoon muuttuu. Jos se aikaisemmin on nähty totuutena, tiedon sosiaalinen rakentuminen saa myös tieteen näyttäytymään yhtenä sosiaalisena instituutiona muiden joukossa. Tieteellinen tieto voidaan katsoa kielipeliksi ja sosiaaliseksi konstruktioksi todellisuudesta. (Kuusela 2002, 70.) Myös tutkijan asema muuttuu ulkopuolisesta tarkkailijasta ja todellisuuden kuvaajasta osalliseksi, jonka tekemät tulkinnat kietoutuvat tutkittavaan ilmiöön ja tutkimustuloksiin. Tutkimustulokset ovat siten vain yksi mahdollisuus muiden tulkintojen joukossa kuvata sosiaalista todellisuutta. (Juhila 2004b, 166.)

4.3 Etnometodologia

Tutkimukseni teoreettinen perusta on etnometodologiassa. Etnometodologia on Harold Garfinkelin kehittämä tutkimussuuntaus, jossa tarkastellaan ihmisten arkitietoa sekä niitä menettelytapoja ja

ajatuskulkuja, joiden avulla ihmiset ymmärtävät, toimivat ja vaikuttavat sosiaalisessa ympäristössään. Garfinkel korosti toimijoiden itsensä tapoja tuottaa ja tunnistaa sosiaalisia toimintoja, jotka siihen asti oli otettu sosiologian piirissä itsestään selvyyksinä. Lisäksi Garfinkel nosti esiin sosiaalisen kontekstin merkityksen. Hänen mukaansa arkitietoa ei voida tarkastella erillään siitä institutionaalista kontekstista, jossa tieto muodostuu ja jossa sitä ylläpidetään. (Heritage 1996, 16-17.) Etnometodologisesti paikannettuna olen kiinnostunut siitä, miten ja millaisia luokituksia ihmiset arkisessa vuorovaikutuksessaan sosiaalisen elämän ilmiöistä tekevät ja minkälaisia seurauksia nämä luokittelut tuottavat.

Etnometodologia on kiinnostunut niistä metodeista, joilla tavalliset ihmiset yrittävät ymmärtää ja jäsentää ympäröivää todellisuutta. Ihmiset haluavat tietää, mitä käsillä olevassa tilanteessa tapahtuu voidakseen sovittaa oman toimintansa tilanteen asettamiin ehtoihin. (Potter & Wetherell 1987, 18.) Sosiaalisessa toiminnassa ihmiset turvautuvat jo olemassa olevaan tietoon muista samankaltaisista tilanteista. Ihmiset käyttävät hyväkseen kulttuurista tietämystään ja nostavat tilanteista esille sosiaalisesti tuttuja ja relevantteja piirteitä, joiden pohjalta he pyrkivät täydentämään tapahtumien kulkua ja ihmisten toimintaa tilanteeseen sopivilla tulkinnoilla ja toimintamalleilla. Ymmärryksensä pohjalta ihmiset muokkaavat omaa toimintaansa tilanteen edellyttämällä tavalla. Ihmisten ymmärrys sosiaalisesta toiminnasta ja muista ihmisistä välittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa opittujen kategorioiden ja luokitusten kautta. Kulttuuriset luokitukset ovat siis yksi keino selvittää ennalta arvaamattomissa sosiaalisissa tilanteissa. (Heritage 1996, 101-102; Juhila 2004b, 161; Nikunen 2005, 49-51.)

Toimintamallit voidaan ymmärtää myös institutionaalisina todellisuuksina, kuten esimerkiksi Kriminaalihuoltolaitoksen tai vankilan toimintakäytäntöinä. Institutionaaliset todellisuudet vakiintuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Juhila 2004b, 161.) Naislainrikkojista tehdyt luokitukset muodostavat osaltaan seuraamusjärjestelmän institutionaalisen todellisuuden. Lisäksi tämä todellisuus jakaantuu Kriminaalihuoltolaitoksen ja Vankeinhoitolaitoksen sekä näiden erillisten toimistojen ja vankiloiden käytännöissä muodostuneiksi institutionaalisiksi todellisuuksiksi. Vaikka sekä vankeinhoidossa että kriminaalihuollossa korostetaan nykyään yksilöllistä toimeenpanon suorittamista ja kuntoutusta, on selvää, että institutionaaliset kategoriat helpottavat arkipäivän sujumista ja rutiininomaisten tehtävien hoitamista. Kuten muualla kulttuurissa, myös organisaation sisällä institutionaaliset kategoriat välittyvät henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa.

Potterin ja Wetherellin (1987) mukaan kielenkäyttö on toimintaa, joka ei vain kuvaile, vaan joka rakentaa sosiaalista toimintaa ja tapahtumia. He tuovat esiin, kuinka konteksti vaikuttaa siihen, millaisen merkityksen ilmaiset saavat. (Mt., 21-23.) Ihmiset tuottavat ymmärrystään tapahtumista ja muista ihmisistä aina tilanteisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että jokainen sosiaalinen tilanne on ainutkertainen. (Nikunen 2005, 49.) Etnometodologisen näkemyksen mukaan sosiaaliset säännöt ja normit eivät määritä tilannetta ja siinä tapahtuvaa vuorovaikutusta etukäteen. Normit ja säännöt tekevät tilanteen ymmärrettäväksi ja sen normaalin jatkamisen mahdolliseksi, mutta samanaikaisesti ne tarjoavat mahdollisuuden muiden toimintatapojen havaitsemiseen ja toteuttamiseen. (Heritage 1996, 45, 112-113, 130-131.) Siten ihmisten välinen vuorovaikutus uusintaa jo olemassa olevaa sosiaalista järjestystä, mutta toisaalta arkitietämyksen käyttö rakentaa jaettua näkemystä uudesta tilanteesta. Sosiaalinen maailma ei ole pysyvä, vaan sen säännöt joustavat ja muuttuvat toimijoiden ja toiminnan mukaan. (Nikunen 2005, 49-50.) Konteksti ja siinä tehdyt kategorisoinnit eivät ole erotettavissa toisistaan, vaan niitä on tarkasteltava samanaikaisesti. Kategoriat opitaan ja tunnistetaan aina suhteessa siihen kontekstiin, jossa niitä käytetään. (Hester & Eglin 1997c, 26.) Tutkielmassani pyrin osoittamaan, etteivät naislainrikkostakaan tehdyt institutionaaliset kategoriat ole deterministisiä, vaan niitä on mahdollista muuttaa. Tämä vaatii vallitsevien kategorioiden tiedostamista ja aktiivista (kielellistä) toimintaa, jotta vaihtoehtoiset luokitukset olisivat mahdollisia.

Seuraamusjärjestelmän organisaation kontekstissa kategoriat eivät ole kenen tahansa ulkopuolisen henkilön tekemiä, vaan niitä on tarkasteltava naislainrikkajien tuomioiden täytäntöönpanosta vastaavan organisaation edustajien tekeminä luokituksina. Toisaalta on muistettava, että institutionaaliset luokitukset muodostuvat ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin sekä historiallisessa paikan ja ajan kontekstissa, jolla on vaikutusta siinä elävien henkilöiden luokituksiin ja tätä kautta myös institutionaalsiin kategorioihin. Naislainrikkajista tehdyt luokitukset muodostuvat yhtäältä institutionaalisessa kontekstissa, toisaalta laajemmassa kulttuurisessa kontekstissa. Tutkielmani aineiston välitön konteksti on rikosseuraamusalan henkilöstö- ja ammattilehti. Laajempina kontekstina voidaan nähdä suomalainen seuraamusjärjestelmä. Seuraamusjärjestelmä määrittelee, mitkä teot katsotaan rikoksiksi ja millaiset rangaistukset niistä seuraa. Lisäksi seuraamusjärjestelmä huolehtii rangaistusten toimeenpanemisesta ja niiden valvomisesta järjestelmään kuuluvien viranomaisten kautta. Makrotason kontekstina on suomalainen ja länsimainen kulttuuri ja yhteiskunta, jotka taas vaikuttavat mm. seuraamusjärjestelmään. Ajallisesti aineisto paikantuu 1980-luvun puolestavälistä 2000-luvulle. Naislainrikkajien luokittelut rakentuvat näissä konteksteissa tietynä ajanjaksona Suomessa.

5 Sisällönanalyysi ja MCD-analyysi apuna artikkelien tutkimisessa

Kun aloin tehdä tätä tutkielmaa, minulle oli selvää, että haluan tutkia naislainrikkajia ja sitä, kuinka heihin suhtaudutaan rikosseuraamusalalla. Olin myös utelias kokeilemaan taitojani tekstiaineiston parissa, koska aikaisemmissa tutkielmissani ja kandidaatin työssäni olen käyttänyt haastatteluaineistoa. Melko nopeasti vahvistui ajatus nimenomaan lehtiartikkeleista tutkimukseni aineistona. Koska olin jo kandidaatin työssäni tutustunut sisällönanalyysiin, koin mielekkääksi jatkaa menetelmän käyttöä myös tässä tutkielmassa. Luvussa 6 olen tarkastellut artikkeleita sisällönanalyttisestä näkökulmasta käsin. Esittelen menetelmän periaatteet yleisesti luvussa 5.1.

Tutkimukseni analyysimenetelmänä painottuu kuitenkin Harvey Sacksin kehittämä MCD-analyysi (Membership Categorization Device) eli jäsenkategoria-analyysi, joka perustuu etnometodologiaan ja sopii näin luontevasti tutkielmani teoreettiseen viitekehykseen. MCD-analyysi tuntui alusta alkaen selkeältä työkalulta, johon oli helppo tarttua. Vaikka analyysi tehdään tiettyjen käsitteiden, kuten jäsenkategoria, kategoriapiirteet tai kategoriajoukko pohjalta, MCD ei kuitenkaan mielestäni ole raskas tai jäykkä analyysimenetelmä, vaan tarjoaa tutkijalle myös luovia tulkinnan mahdollisuuksia. Toisaalta jäsenkategoria-analyysin etuna on nähdäkseni se, että aineistosta löydettävät kategoriat ovat tutkittavien itsensä tekemiä, eivät tutkijan muodostamia. Tämä puhuu menetelmän luotettavuuden puolesta, koska aineistoa käsitellään sellaisenaan (Välimaa 2002, 36, 62). Aineistoni kannalta MCD-analyysi osoittautui toimivaksi menetelmäksi, koska sen avulla myös pienestä aineistosta on mahdollista tavoittaa riittävästi analyysiyksiköitä (ks. Välimaa 2002). Luvussa 5.2 tarkastelen MCD:n käyttöä analyysimenetelmänä ja sen keskeisiä käsitteitä (tarkemmin menetelmän historiasta esim. Järviluoma & Roivainen 1997; Välimaa 2002).

Analyysimenetelmien esittelyn pohjalta kerron kolmannessa luvussa, kuinka itse olen käyttänyt sekä sisällönanalyysia että MCD-analyysia. Viimeisessä alaluvussa tarkastelen tutkimukseeni ja tutkimuksen tekoon liittyviä eettisiä kysymyksiä. Aineistona lehtiartikkelit poikkeavat esimerkiksi haastattelusta sikäli, ettei artikkeleissa esiintyneiltä henkilöiltä voida tiedustella suostumusta osallistua tutkimukseen. Lehtiartikkeliaineisto asettaa erityisiä vaatimuksia työni eettisyydelle. Lisäksi tutkin marginaaliryhmää, jonka edustajilla ei välttämättä ole keinoja eikä kanavia puhua itsestään tehtyjä kategorioita vastaan. Viimeisessä luvussa pohdin myös sitä, miten oma tutkimukseni vaikuttaa naislainrikkajista muodostuvaan kuvaan.

5.1 Sisällönanalyysin periaatteet

Sisällönanalyysin tarkoituksena on tuottaa aineistosta tiivistettyä, selkeää ja yleistä tietoa. Sisällönanalyysia voidaan tarkastella sekä yksittäisenä analyysimenetelmänä että laajempaa teoreettisena kehyksenä, minkä takia se soveltuu monien erilaisten kirjallisten aineistojen analysointiin. Kirjallisella ei tässä yhteydessä tarkoiteta ainoastaan tekstimateriaalia, vaan aineisto voi koostua myös haastatteluista, keskustelusta ja dialogista. Analyysia varten aineisto on kuitenkin saatettava kirjalliseen muotoon. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93, 105-106.) Klaus Krippendorffin (2004, 19) mukaan sisällönanalyysi soveltuu kuitenkin myös muun kuin kirjallisen aineiston, kuten taiteen, kuvien tai symbolien, tutkimiseen. Sisällönanalyysi määrittyy siten tutkimusmenetelmäksi, joka tuottaa toistettavissa olevia ja valideja päätelmiä sekä teksti- tai muusta aineistosta että kontekstista, jossa aineistoa käytetään (mt., 18). Teoreettisena kehyksenä sisällönanalyysi sisältää runsaasti tutkijan liikkumavapautta. Sisällönanalyysilla voidaan tarkoittaa sekä aineiston kvantitatiivista että laadullista kuvaamista. Kvantitatiivista sisällönanalyysia kutsutaan joskus sisällön erittelyksi, jolla tarkoitetaan aineiston sisällön kuvaamista määrällisesti. Laadullinen sisällönanalyysi taas pyrkii kuvaamaan aineistoa sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 109-110.)

Sisällönanalyysia on mahdollista soveltaa niin aineisto- kuin teorialähtöisestikin. Teorialähtöisellä sisällönanalyysilla tarkoitetaan sellaista analyysitapaa, jossa aineisto luokitellaan olemassa olevan teorian tai viitekehyksen käsitteiden pohjalta. Ennen analyysin aloittamista muodostetaan analyysirunko, joka määrittelee, mitä asioita aineistosta etsitään. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116.) Esimerkkinä voisi olla tutkimus, jossa tarkastellaan, kuinka ihmiset selittävät rikollisuutta. Tällöin tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat rikollisuutta selittävät teoriat. Analyysirunko muodostuu siten esimerkiksi biologisista selitysmalleista, oppimisteorioista ja tarvemallista. Tämän jälkeen aineistosta poimitaan analyysirungon mukaisia selitysmalleja. Analyysin strukturoidummassa muodossa aineistosta kerätään vain analyysirunkoon sopivia asioita. Teorialähtöistä sisällönanalyysia voidaan soveltaa myös väljemmin, jolloin huomioidaan sekä analyysirunkoon kuuluvat että sen ulkopuolelle jäävät asiat. Analyysirunko toimii teorialähtöisessä sisällönanalyysissa aineiston pelkistämisen ja luokittelun apuvälineenä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116-117.)

Tässä tutkielmassa sisällönanalyysia sovelletaan aineistolähtöisestä näkökulmasta käsin. Tällöin analyysin toteuttaminen poikkeaa jonkin verran teorialähtöisestä analyysistä, vaikka molemmissa noudatetaan samoja periaatteita esimerkiksi aineiston luokittelussa. Suurin ero lähestymistapojen välillä onkin aineiston ja teoreettisten käsitteiden välinen suhde. Aineistolähtöisessä analyysitavassa

teoreettisia käsitteitä ei oteta valmiiksi annettuina, vaan ne muodostetaan aineiston analyysin pohjalta. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi koostuu kolmesta toisiaan seuraavasta vaiheesta. Ensimmäistä analyysivaihetta kutsutaan aineiston *pelkistämiseksi*. Tällä tarkoitetaan aineiston karsimista, tiivistämistä ja pilkkomista siten, että kaikki tutkimustehtävän kannalta epäolennainen materiaali rajataan pois. Pelkistäminen kohdistuu siten raaka-aineistoon, joka voi olla esimerkiksi lehtiartikkeli tai puhtaaksi kirjoitettu haastattelu. Käytännössä pelkistäminen tapahtuu etsimällä aineistosta kohtia, jotka antavat vastauksen tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 111-112.) Ihmisten rikollisuusselityksiä tarkastelevassa tutkimuksessa aineiston pelkistäminen tarkoittaisi siten niiden kohtien etsimistä, joissa henkilöt kertovat näkemyksiään siitä, miksi jotkut ihmiset syyllistyvät rikokseen. Ihmiset voivat puhua esimerkiksi rikoksiin syyllistyneiden lapsuudesta tai selittää rikollisuutta yhteiskunnan eriarvoisuudella tai rikosentekijöiden ominaisuuksilla ja luonteenpiirteillä. Tämän jälkeen tutkija poimii löytämänsä kohdat aineistosta sopivalla menetelmällä, kuten koodaamalla tai litteroimalla, analyysin seuraavaa vaihetta varten (Tuomi & Sarajärvi 2003, 111).

Sisällönanalyysi etenee pelkistämisestä aineiston *ryhmittelyyn*, jolloin huomio kiinnitetään edellisessä analyysivaiheessa koodattuun materiaaliin. Ryhmittelyllä tarkoitetaan samanlaisten ilmausten luokittelua ja yhdistämistä. Näin saadut ryhmät nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 112-113.) Krippendorff (2004, 84) kuvaa tätä vaihetta aineiston supistamiseksi (*reducing*). Esimerkiksi kaikki yhteiskunnan eriarvoisuuteen viittaavat käsitykset voidaan ryhmitellä yhdeksi luokaksi. Tällaisia käsityksiä voivat edustaa vaikkapa ihmisten tuloerot, työttömyys tai päihdeongelmat, ja ne voitaisiin yhdistää yläkäsitteellä huono-osaisuus. Samalla tavalla yhdistettäisiin lapsuuteen viittaavat selitykset tai rikosentekijöiden ominaisuuksiin pohjautuvat näkemykset. Luokittelu tiivistää aineistoa, koska yksittäiset ilmaisut yhdistetään yleisempien käsitteiden alle. Luokittelua jatketaan niin kauan, kunnes käsitteitä ei ole enää mielekäästä yhdistää. Sisällönanalyysin viimeistä vaihetta kutsutaan *käsitteellistämiseksi*. Aineistoa tarkastellaan sen kannalta, mikä on oleellista tutkimukselle asetetulle tutkimustehtävälle. Kun oleellinen tieto on löydetty, aineiston perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 113-115.) Tällöin ihmisten rikollisuusselityksiä käsittelevän tutkimuksen perusteella voidaan esimerkiksi tehdä johtopäätös, jonka mukaan ihmiset näkevät rikollisuuden syiden johtuvat toisaalta yhteiskunnan polarisoitumisesta, mutta korostavat myös yksilön vastuuta tekemisistään. Käsitteellistämällä tarkoitetaan siis päättelystä, mutta siihen sisältyy myös tulosten merkityksen pohtiminen ja tulosten suhteuttaminen aikaisempaan tutkimukseen sekä mahdollisten toimenpiteiden suosittamista. (Krippendorff 2004, 85.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa tutkimustulokset syntyvät siis käsitteiden yhdistämisen sekä tulkinnan ja päättelyn kautta (Tuomi & Sarajärvi 2003, 115).

Laadullista sisällönanalyysia on mahdollista laajentaa määrällisen sisällönanalyysin keinoin. Tällöin aineistoa tarkastellaan kvantitatiivisesti sen jälkeen, kun aineisto on ensin ryhmitelty ja luokiteltu. Määrällinen sisällönanalyysi voi tarkoittaa esimerkiksi sen laskemista, kuinka monta kertaa jokin asia aineistossa esiintyy. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 117.) Käytän määrällistä sisällönanalyysia tarkentamaan lehtiartikkelien pohjalta tehtyjä luokitteluja. Siten tässä tutkielmassa yhdistyy sekä laadullinen että määrällinen sisällönanalyysi.

5.2 MCD-analyysin keskeiset käsitteet

MCD-analyysi on Harvey Sacksin 1960-luvun alussa kehittämä menetelmä, joka perustuu Harold Garfinkelin ajatuksiin ja etnometodologiaan. Kuten neljännessä luvussa toin esiin, etnometodologia on kiinnostunut siitä, miten ihmiset arkisessa vuorovaikutuksessa ja keskustelussa jäsentävät ja luokittelevat sosiaalista todellisuutta. MCD-analyysi keskittyy ihmisten arkisen vuorovaikutuksen ja keskinäisen kulttuurisen ymmärryksen tarkasteluun. MCD on menetelmä, jolla voidaan kuvata niitä tapoja, joilla ihmiset tuottavat ja ymmärtävät toisiaan koskevia kuvauksia sekä näihin kuvauksiin liittyviä toimintoja. Analyysimenetelmä tuottaa välineitä sosiaalisen todellisuuden hahmottamiseen ihmisten arkiymmärryksessä. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Järviluoma & Roivainen 1991, 111-113.) MCD-analyysi tarkastelee ihmisten sosiaalisesta todellisuudesta ennalta ja arkiymmärryksensä varassa tekemiä luokituksia, joita he käyttävät jokapäiväisessä elämässään. Etnometodologisesta näkökulmasta luokitukset ovat ymmärrettävissä tilannesidonnaisesti, siinä kontekstissa, jossa ne on tehty. (Hester & Eglin 1997b, 3, 11.) MCD-analyysin käyttö analyysimenetelmänä edellyttää tiettyjen peruskäsitteiden ymmärtämistä ja hallintaa, joita esittelen tarkemmin tässä luvussa. Pohjaan käsitteiden suomennoksissa pääasiallisesti Hannele Forsbergin, Aino Ritala-Koskisen, Helmi Järviluoman ja Irene Roivaisen (1991) käyttämiin sekä Järviluoman ja Roivaisen (1997) edelleen kehittämiin suomennoksiin ja määritelmiin.

Outi Välimaa (2002) on pyrkinyt pro gradu työssään täsmentämään MCD:n paikkaa analyysimenetelmien joukossa. MCD-analyysi näyttää paikantuvan keskusteluanalyysin ja diskurssianalyysin seuraan, mutta sen asema itsenäisenä analyysimenetelmänä jakaa tutkijoiden mielipiteitä. Osa tutkijoista katsoo MCD:n olleen vain eräänlainen välivaihe keskusteluanalyysin

synnylle. Osa taas sijoittaa MCD:n osaksi keskusteluanalyysia. Kolmas näkökulma korostaa MCD-analyysin käyttöä sen alkuperäisessä muodossaan kategorioiden ja identiteettien tutkimuksessa. Tämä näkökulma on kiinnostunut myös siitä, mitä kategorioilla tehdään. Identiteetikategoriat liittyvät myös diskurssianalyysiin, jolloin MCD:n kolmas näkökulma sijoittuu lähelle sitä. Välimaan (2002) mukaan MCD-analyysi liikkuu keskusteluanalyysin ja diskurssianalyysin muodostamien ääripäiden välissä tutkijan valitseman analyttisen tai tulkinnallisen position mukaan. (Mt., 13, 21-22.) Tässä tutkielmassa MCD-analyysia käytetään sen alkuperäisessä muodossa, joskaan ei tiukan saksilaisesti. Tutkielman tarkoituksena on tuoda esiin ja eritellä rikosseuraamusalalla käytettäviä kategorioita naislainrikkajista.

MCD-analyysi perustuu ajatukselle, että suuri osa ihmisten arkitiedosta on järjestynyt *jäsenkategorioiksi* (Järviluoma & Roivainen 1997, 17; Sacks 1989a, 272). Sama asia voidaan kategorisoida usealla eri tavalla, ja jokainen kategoria määrittää kohteelle eri merkityksiä (Sacks 1989a, 273; Silverman 1993, 81). Esimerkiksi naislainrikkajia voidaan luokitella naiseksi, äidiksi, vangiksi, tyttäreksi tai vaikkapa urheilijaksi harrastuksensa mukaan. Sacks (1989a) kutsui aluksi analyysimenetelmää nimellä M.I.R. Device, joka muodostuu sanoista ”membership”, ”inference rich” ja ”representative”. Tällä hän tarkoitti, että jokainen henkilö on aina jonkin kategorian jäsen. Kategoriat eivät ole tutkijoiden muodostamia luokituksia, vaan ne muodostuvat kulttuurin jäsenten välisessä vuorovaikutuksessa. Jäsenkategoriat vastaavat kysymyksen ”millainen jokin henkilö on”, sillä kategorioihin liitetään runsaasti tietoa, jonka perusteella muut kulttuurin jäsenet voivat tunnistaa ja tehdä oletuksia kategoriaan luokitellusta henkilöstä. Tiettyyn kategoriaan luokitellut henkilöt edustavat tuota kategoriaa missä tahansa asiassa, joka kyseiseen kategoriaan liitetään. (Mt., 271-272.)

Lena Jayyusi (1984) on erottanut Sacksin kehittämät jäsenkategoriat *jäsenkategorisoinneista*. Jayyusin mukaan jäsenkategorioilla tarkoitetaan jo olemassa olevia kulttuurisia luokituksia, joita ihmiset rutiininomaisesti käyttävät luokituksissaan ja toiminnassaan. Jäsenkategorisointi taas tarkoittaa sitä kategorisointityötä, jolla ihmiset kategorisoivat muita henkilöitä tai käyttävät tehtyjä kategorioita. Jäsenkategorioiden käyttö ei kuitenkaan sulje ulkopuolelleen jäsenkategorisointeja tai kategorisointityötä. (Jayyusi 1984, 20.) Ymmärrän Jayyusin tarkoittavan jäsenkategorisoinneilla tilannesidonnaista jäsenkategorioiden käyttöä, toisin sanoen kulttuurisia kategorioita käytetään tilanteisesti, jolloin ne myös saavat sen hetkisen merkityksensä kontekstissaan. Jäsenkategorisoinnit muodostuvat adjektiivista ja kategoriasta, jotka molemmat vaikuttavat kategorisoinnin tuottamaan merkitykseen (Jayyusi 1984, 20). Esimerkiksi kategoria ”yhdyskuntapalvelija” saa uuden merkityksen, kun siihen liitetään adjektiivi ”tunnollinen”. Jäsenkategorisoinnin ”tunnollinen

yhdyskuntapalvelija” merkitys aukeaa, kun tiedetään, että yhdyskuntapalvelu on suoritettava tehdyn aikataulun mukaisesti ja palvelupaikalla on oltava ajoissa.

Jokainen jäsenkategoria kuuluu yhteen joidenkin toisten kategorioiden kanssa (Sacks 1989a, 271). Esimerkiksi kategoria ”äiti” voidaan katsoa kuuluvan ryhmään ”perhe”. Perheeseen kuuluvat myös esimerkiksi kategoriat ”isä”, ”lapsi” ja ”isovanhempi”. Toinen esimerkki kategorioiden ryhmästä on ”rikosseuraamusalan henkilöstö”, johon kuuluvat muun muassa kategoriat ”vartija”, ”kriminaalihuoltotyöntekijä” ja ”erikoissuunnittelija”. Tällaista kategorioiden tai kategorisointien ryhmää voidaan kutsua jäsenryhmytykseksi (Järviluoma & Roivainen 1997, 17), kokoelmaksi (Silverman 1993, 81) tai kategoriajoukoksi (Forsberg ym. 1991, 113; Sacks 1989a, 271; Välimaa 2002, 15). Käytän itse tutkielmassani termiä *kategoriajoukko*, koska mielestäni se kuvaa osuvimmin ja selvimmin sitä, että kyseessä on juuri usea yhteen liittyvä kategoria. Kategoriajoukolla tarkoitetaan siis jäsenkategorioita, jotka liittyvät yhteen (Sacks 1992a, 238). Yhden kategoriajoukon sisällä kategoriat ovat toisensa poissulkevia siten, ettei henkilö voi identifioitua kahteen kategoriaan. Esimerkiksi henkilö ei voi identifioitua sekä äidiksi että isäksi saman kategoriajoukon sisällä. (Silverman 1993, 81.) Sen sijaan jokainen kategoria on aina vähintään kahden kategoriajoukon jäsen (Forsberg ym. 1991, 113). Lisäksi mikä tahansa kategoria voidaan liittää mihin tahansa kategoriajoukkoon tiettyä tarkoitusta varten (Hester & Eglin 1997b, 18). Kuitenkin kategoriajoukkoon voivat kuulua vain sellaiset jäsenkategoriat, joita ihmiset todellisuudessa käyttävät yhdessä (Sacks 1992a, 238).

Kategoriajoukkojen muodostamiseen Sacks kehitti sääntöjä, jotka esittelen seuraavaksi lyhyesti. Ensimmäistä sääntöä kutsutaan *taloudellisuussäännöksi*. Sen mukaan ainoastaan yksi kategoria saattaa toisinaan olla riittävä henkilön määrittelyyn eivätkä muut kategorisoinnit ole tarpeellisia. (Forsberg ym. 1991, 113; Järviluoma & Roivainen 1997, 18; Sacks 1992a, 238; Silverman 1993, 85.) Esimerkiksi kategoria kriminaalihuoltotyöntekijä on riittävä luokittelu silloin, kun puhutaan kriminaalihuollon työntekijän ja asiakkaan välisestä kohtaamisesta. Jäsenkategorialla ”kriminaalihuoltotyöntekijä” määritellään työntekijän asema suhteessa asiakkaaseen ja kategoriaan liittyvät velvollisuudet. Toisaalta taloudellisuussäännön käyttö supistaa kohteelle annettuja merkityksiä, mikä voi synnyttää ja ylläpitää olemassa olevia stereotyyppioita. Tämä on vaarallista erityisesti marginaaliryhmien kohdalla, joiden elämää stereotyyppiat jo entuudestaan rajoittavat. Taloudellisuussääntö voi estää uusien kategorioiden ja tätä kautta merkitysten luomista. Toinen Sacksin (1992a) kehittämistä säännöistä on nimeltään *johdonmukaisuussääntö*. Kun tietyt henkilöt on luokiteltu kategoriajoukon jäseneksi ja yhtä jäsenistä kuvataan jollakin kategorialla, johdonmukaisuussäännön mukaan muut kategoriajoukon jäsenet on mahdollista kategorisoida

kategorijoukon muiden kategorioiden mukaan. Joidenkin kategorijoukkojen avulla on mahdollista luokitella mikä tahansa ryhmä. Tällainen kategorijoukko on esimerkiksi sukupuoli, jonka jäsenkategorioilla ”mies” ja ”nainen” voidaan kategorisoida jokaisen ryhmän henkilöt. (Mt., 238-239.) Toinen esimerkki johdonmukaisuussäännöstä on kategorijoukko perhe. Mikäli nainen kategorisoidaan äidiksi, perheen muut jäsenet voidaan kategorisoida esimerkiksi isäksi, lapseksi, isoäidiksi tai sedäksi. Jokainen kategoria voi kuitenkin kuulua useampaan kategorijoukkoon, kuten kategoria äiti voidaan katsoa myös kategorijoukon sukupolvet jäseneksi. Epäselvissä tilanteissa voidaan käyttää Sacksin (1992a) edelleen kehittämää sääntöä, jota hän kutsui ”*kuulijan maksimiksi*”. Mikäli puhuja käyttää kahta tai useampaa kategoriaa ja kategoriat on mahdollista yhdistää samaan kategorijoukkoon, Sacks kehottaa tekemään niin. (Mt., 239.)

Tiettyjä kategorijoukkoja voidaan tarkastella *tiiminä*, jota Sacks kuvailee kaksinkertaisesti rakentuneeksi (duplicatively organized) kategorijoukoksi. Tiimiä voidaan tarkastella yhtenä yksikkönä. (Sacks 1992a, 240.) Tiimille on tyypillistä kategorioiden välinen lojaalisuus ja yhteenkuuluvuus (Forsberg ym. 1991, 114). Tyypillinen esimerkki tiimistä on ”perhe”, joka muodostuu esimerkiksi kategorioista äiti, isä ja lapsi. Myös työyhteisö tai rikollisjengi voidaan nähdä tiiminä.

Puhuttaessa naisvangista ihmisten mieleen tulee usein myös vanginvartija. Tällöin kyse on standardiparista (Forsberg ym. 1991, 114; Ritala-Koskinen 1993, Liite 4, 5) tai *vakioparista* (Järviluoma & Roivainen 1997, 17). Vakioparilla tarkoitetaan kahta kategoriaa, jotka liittyvät yhteen tiettyjen standardisoitujen toimintojen kautta (Silverman 1993, 85). Vakioparin toisen osapuolen mainitseminen nostaa yleensä esiin myös vakioparin toisen osapuolen, vaikka tätä ei erikseen mainittaisi. Vakiopari tekee parin toisen osapuolen poissaolon näkyväksi. Toinen osapuoli on siten aina läsnä, vaikka vain epäsuorasti. (Silverman 1998, 82.) Vastaavia vakiopareja ovat esimerkiksi aviomies-vaimo, opettaja-oppilas, vanhempi-lapsi. Vakiopareihin voidaan liittää erilaisia vastavuoroisia velvollisuuksia ja oikeuksia (Silverman 1998, 82). Esimerkiksi naisvanki- vanginvartija vakiopariin voidaan liittää esimerkiksi vangin oikeus inhimilliseen kohteluun, mutta myös velvollisuus noudattaa vankilan sääntöjä ja määräyksiä. Toimintojen lisäksi vakiopareja voidaan kuvailla myös laadullisesti. Tällöin puhutaan laadullisesti tarkennetuista vakiopareista (Cuff 1980; ref. Ritala-Koskinen 1993, Liite 4, 5). Esimerkiksi yleistä vartija-vanki-vakioparia voidaan määritellä laadullisesti tarkemmin vaikkapa joustaviksi vartijoiksi ja yhteistyöhaluisiksi vangeiksi. Vakioparit voidaan erottaa sellaisista pareista, jotka perustuvat ammatilliseen auttamissuhteeseen ja joissa kategoriasidonnainen toiminta on tarkkaan säännelty (Silverman 1998, 82-83). Käytän näistä pareista nimitystä *ammatillinen vakiopari*. Esimerkiksi naislainrikkoja voi

tarvita päihdeongelmaansa apua, jota hän saa vankilan tai vaikka kunnan päihdeohjaajalta. Päinvastainen tilanne, jossa naislainrikkoja tarjoaisi päihdeohjausta työntekijälle, ei kuitenkaan ole mahdollinen tai ainakin silloin voitaisiin kyseenalaistaa työntekijän ammatillisuus. Ammatilliseen vakiopariin sidottu toiminta sekä oikeudet ja velvollisuudet ovat siten yksisuuntaisia, toisin kuin muissa vakiopareissa, joissa velvollisuudet ja oikeudet ovat vastavuoroisia.

Toiset ihmiset tunnistetaan heistä tehtyjen kategorioiden ja näihin liitettyjen toimintojen ja muiden ominaisuuksien perusteella. *Kategoriasidonnaisella toiminnalla* tarkoitetaan sellaista toimintaa, joka on tyypillistä tiettyyn jäsenkategoriaan kuuluvalla henkilölle. (Järviluoma & Roivainen 1997, 17; Sacks 1992a, 241.) Kun tiedetään, mihin jäsenkategoriaan henkilö kuuluu, muut ihmiset voivat kategoriaan liitetyn toiminnan pohjalta ennustaa henkilön käyttäytymistä. Vastaavasti henkilön toiminnan perusteella hänet voidaan luokitella johonkin jäsenkategoriaan. (Sacks 1992b, 179-180.) Kategoriasidonnainen toiminta tarjoaa myös keinon henkilön vähättelyyn tai ylentämiseen, mikäli tämä käyttäytyy toisin kuin kategoria antaisi odottaa. Esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi ei alakaan itkeä, hänelle voidaan sanoa, että hän käyttäytyi kuin iso poika. Sen sijaan itkevää aikuista voidaan moittia, koska tämä käyttäytyy kuin lapsi. (Sacks 1992a, 241.) Myös David Silverman (1993, 82) huomauttaa, että kategoriasidonnaisilla toiminnoilla on mahdollista tuottaa negatiivisia moraalisia ja normatiivisia merkityksiä esimerkiksi liittämällä henkilön jäsenkategoriaan tähän soveltumattomia toimintoja. Koska kategorioita on tarkasteltava aina kontekstissaan, myös kategoriasidonnaiset toiminnot määräytyvät tämän kontekstin ja kategorian saaman merkityksen mukaan. Tällöin kategoriasidonnaiset toiminnot voidaan ymmärtää vain yhteydessään. Kategoriasidonnaiset toiminnot voivat kuitenkin yleistyä, jolloin niiden merkitys ei ole enää riippuvainen tietystä tilanteesta. (ks. Jayyusi 1984, 36-37.)

Kategoriasidonnaisten toimintojen lisäksi kategorioihin voidaan liittää esimerkiksi ominaisuuksia, tapoja tai uskomuksia. Kategoriasidonnaiset toiminnot ja muut kategorioihin liitetyt ominaisuudet voidaan yhdistää termillä *kategoriapiirre* (category-bound features). Kategoriapiirteet ovat siis ominaisuuksia, jotka ikään kuin automaattisesti yhdistetään tiettyyn kategoriaan. (Jayyusi 1984, 35.) Esimerkiksi naisvankiin liittyviä kategoriasidonnaisia toimintoja ovat rangaistuksen suorittaminen, työtoimintaan osallistuminen tai päihdetyöntekijän luona käyminen. Naisvankia kuvaavia muita ominaisuuksia voivat olla vaikka yhteistyöhaluinen, päihdeongelmainen tai tunnollinen. Esimerkiksi lause ”naisvangit tekevät työnsä tunnollisesti” havainnollistaa jäsenkategorian ja siihen liitettyjen kategoriapiirteiden käyttöä arkisessa kielenkäytössä. Ihmisten arkinen puhe on täynnä kategorioita, joiden käyttöön ei normaalisti kiinnitetä huomiota, mutta jotka ohjaavat ymmärrystä todellisuudesta. Jayyusi (1984) on erottanut kategoria(sidonnaiset) piirteet edelleen sellaisista

kategoriapiirteistä, jotka ovat kriittisiä tai oleellisia jollekin kategorialle. Nämä piirteet määrittävät, voidaanko asia tai henkilö luokitella tiettyyn kategoriaan kuuluvaksi. Ne ovat ikään kuin standardeja, joita vasten luokiteltavaa asiaa arvioidaan. Jayyusi käyttää näistä piirteistä nimitystä *category-constitutive features*. (Mt., 40-43.) Olen suomentanut käsitteen *perustaviksi kategoriapiirteiksi*. Perustavat kategoriapiirteet ovat usein normittavia ja kantavat mukanaan moraalisia aspekteja. Tällöin ne eivät määrittele vain henkilön sopivuutta tiettyyn kategoriaan, vaan arvioivat ihmistä kokonaisuutena. (Jayyusi 1984, 44-45.) Esimerkiksi vankilassa olevan naisen äitiys voidaan kyseenalaistaa, koska tämä ei ole lastensa luona tai käyttää huumausaineita. Kategorisointia voidaan käyttää samanaikaisesti sekä päättelyyn, kuvailuun että tuomitsemiseen. Erityisesti kategoriasidonnaiset oikeudet ja velvollisuudet ovat luonteeltaan moraalisia, ja ne tuottavat moraalista järjestystä sosiaalisessa todellisuudessa. (Jayyusi 1984, 2, 45, 209.)

Ihmisten sijoittaminen kategorioihin onkin aina seurauksellista, koska se tuottaa sosiaalisia identiteettejä (Juhila 2004b, 169). Jäsenkategorioiden käyttö voi olla tarkoitushakuista ja suunnitelmallista. Esimerkiksi tietty kategoria antaa siihen luokitelluille henkilöille oikeuden tehdä kategoriasidonnaisia toimintoja. Sen sijaan sellaisen henkilön, joka ei kuulu tähän kategoriaan, katsotaan ainoastaan jäljittelevän kategoriasidonnaista toimintaa. Suhtautuminen jäljittelevään toimintaan on hyväksyvää, mutta vähättelevää. Jäljittelyn ja kategoriasidonnaisen toiminnan erottaminen toisistaan on keskeistä, koska niiden kautta tehdään rajanvetoja kategorioiden ja niihin kuuluvien henkilöiden välille. (Sacks 1989b, 317-319.) Esimerkiksi rangaistusten täytäntöönpano ja siihen liittyvän lainsäädännön tunteminen liitetään rikosseuraamusalan henkilöstöön ja viranomaisiin. Tästä seuraa, että vankien tai kriminaalihuollon asiakkaiden tekemiä valituksia voidaan pitää jäljittelynä. Ajatellaan, että lopulta viranomaiset tietävät ja osaavat asian paremmin. Vankien tai kriminaalihuollon asiakkaiden jäljittelevä toiminta asettaa viranomaisten toiminnan kategoriasidonnaisuuden ja samalla kategorian jäsenyyden kyseenalaiseksi. Ihmiset voivat myös kokea, etteivät kaikki kategoriasidonnaiset piirteet kuvaa heitä itseään, vaikka heidät luokitellaan tietyn kategorian jäseniksi. Tämä voi aiheuttaa vaikeuksia ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, kun henkilöitä kohdellaan kategorioidensa ja kaikkien niihin liitettyjen piirteiden edustajina. (Sacks 1989b, 317.) Tällöin ihmiset voivat pyrkiä itseensä kohdistuvien kategorioiden horjuttamiseen luokittelemalla itsensä kokonaan toisella tavalla (Silverman 1993, 83). Sanallisella tai sanattomalla vastapuheella ihmiset pyrkivät murtamaan vallitsevia kulttuurisia luokituksia ja neuvottelemaan uusia, vaihtoehtoisia sosiaalisia identiteettejä (Juhila 2004a).

MCD-analyysissä ei ole tarpeellista erottaa yksilöä ja yhteiskuntaa toisistaan. Analyysi lähtee ajatuksesta, jonka mukaan rakenteelliset ilmiöt toteutuvat yhteiskunnan jäsenten välisessä

vuorovaikutuksessa ja sen kautta. Analyysimenetelmä tarjoaa siten etnometodologisen välineen myös sosiaalisten rakenteiden ja instituutioiden tarkasteluun. Tällöin analyysissa voidaan kiinnittää huomiota siihen, kuinka ihmiset käyttävät sosiaalista rakennetta kuvaavia kategorioita tai *yhteisökategorisoiteja*. (Hester & Eglin 1997a, 155-157.) Tällaisia sosiaalista rakennetta kuvaavia kategorioita edustavat esimerkiksi vankila, seuraamusjärjestelmä ja äiti-lapsi-osasto. Myös kategorisointi ”meihin” ja ”heihin” tuottaa ja ylläpitää sosiaalisia rakenteita, joissa toiset henkilöt otetaan sisäpiiriin ja toiset suljetaan yhteisön ulkopuolelle.

Stephen Hester ja Peter Eglin (1997b) korostavat MCD:n etnometodologista luonnetta ja haluavat erottaa sen dekontekstuaalisesta jäsenkategorisoinnista. Hesterin ja Eglinin mukaan dekontekstuaalinen lähestymistapa tarkastelee kieltä ja kielenkäyttöä ainoastaan välineenä, jolla voidaan kuvata kielenkäytöstä erillistä ja itsenäistä todellisuutta. Tästä näkökulmasta kieli ja sen tuottamat merkitykset nähdään sosiaalisesti ja universaalisti jaettuna tietona, jonka avulla ihmiset voivat tehdä ymmärrettäviä kuvauksia todellisuudesta. Dekontekstuaalisesta näkökulmasta kielen merkitykset ovat ennalta annettuja, deterministisiä ja objektiivisia, ja ne ovat erotettavissa siitä kontekstista, jossa kieltä käytetään. Etnometodologinen MCD-analyysi sen sijaan korostaa kielenkäytön ja merkitysten tilannesidonnaista muodostumista. Vaikka joissain tilanteissa on hyödyllistä ajatella, että saman kulttuurin jäsenillä on yhteistä jaettua tietoa, dekontekstuaalinen näkökulma ei kiinnitä huomiota siihen, kuinka tätä tietoa käytetään aina tilannesidonnaisesti. Etnometodologinen jäsenkategoria-analyysi katsoo, että sosiaalisen tietovarannon kertyminen on ylipäänsä seurausta ihmisten tilannesidonnaisesta toiminnasta. Se, mikä tehtyjen kategorioiden merkitys on, riippuu aina sen hetkisestä tilanteesta ja ajallisesta kontekstista. Etnometodologisen jäsenkategoria-analyysin mukaan luokitukset muodostuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tilanteisesti sen sijaan, että ne nähtäisiin olemassa olevina rakennelmina. (Hester & Eglin 1997b, 12-13, 17-18.)

Omassa tutkielmassani MCD-analyysia käytetään sitoutuen sen etnometodologiseen näkökulmaan. Tämä vaatii analyysiltäni erityistä huomion kiinnittämistä siihen tilanteeseen, jossa jäsenkategoriat, kategoriajoukot ja kategoriapiirteet muodostetaan. Kategorioiden saamat merkitykset muodostuvat tilannesidonnaisesti puhujien välisessä vuorovaikutuksessa. On myös huomattava, että lehtiartikkeliaineistosta löydetty kategoriat voivat olla kaksinkertaisesti kontekstualisoituneita; aluksi toimittajan ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa, tämän jälkeen artikkelin ja lukijan välisessä vuorovaikutuksessa. Mielestäni analyysia ei kuitenkaan voi tehdä ”puhtaalta pöydältä”, vaan analyysi vaatii myös kulttuuristen merkitysten tiedostamista. Esimerkiksi vankila-hotelli-vertauksen merkitys jäisi minulle epäselväksi, mikäli en käyttäisi hyväkseni kulttuurista tietoa.

Tätä uskon Minna Nikusen (2005, 62) tarkoittaneen, kun hän toteaa, ettei jäsenkategoria-analyysi ole tiukan aineistolähtöinen tai tilannesidonnainen, vaan luokitukset ja kategoriat kantavat aina mukanaan kulttuurisia merkityksiä.

5.3 Aineiston analyysi

Aloitin aineistoni analyysin tarttumalla uudelleen aineiston keruun vaiheessa kopioimiini artikkeleihin ja lukemalla ne jälleen läpi. Saadakseni tarkemman käsityksen artikkeleista jäsenkategorioiden kontekstina kiinnitin ensimmäiseksi huomiota artikkeleissa käsitelyihin aiheisiin. Kirjasin jokaisen artikkelin aiheen ylös, jonka jälkeen aloin yhdistää samanlaisia aiheita isommiksi ryhmiksi. Ryhmittelyn tuloksena syntyi kuusi erilaista aihe ryhmää, joita artikkeleissa käsiteltiin. Tässä vaiheessa tarkastelin artikkeleita myös määrällisen sisällönanalyysin avulla ja laskin, kuinka monta eri aihe ryhmään kuuluvaa artikkelia aineistossa esiintyi. Kiinnitin huomiota myös siihen, miten aiheet jakautuivat eri lehtien väillä ja minkä organisaation näkökulmasta aiheita kulloinkin käsiteltiin.

Seuraavaksi tarkastelin artikkelien tarjoamaa kontekstia kiinnittämällä huomioni artikkelien kirjoittajiin tai vaihtoehtoisesti artikkeleissa haastateltuihin henkilöihin, toisin sanoen tekstin puhujaan. Laskin, kuinka monta eri puhujaa artikkeleissa esiintyi. Tässä vaiheessa selvitin myös puhujan taustaorganisaation ja aseman organisaatiossa. Saman ammatin edustajat, kuten vartijat, yhdistin yhdeksi isommaksi luokaksi. Tämän jälkeen kiinnitin huomiota siihen, minkä organisaation alaisuudessa puhujat toimivat ja kuinka monta kertaa jokaisen organisaation ääni siten tuli edustetuksi. Seuraavaksi siirryin kontekstin analyysissä puhujien asemaan. Kun aluksi olin erotellut jokaisen puhujan asemansa mukaan, aloin nyt yhdistää samankaltaisia tehtäviä ryhmiksi. Koska puhujat olivat asemaltaan hyvin heterogeeninen joukko, jouduin miettimään, kuinka pitkälle voin ryhmittelyn viedä yleistämättä liikaa. Toisaalta ryhmittelyn tarkoituksena on juuri selkeyttää ja yksinkertaistaa aineistoa. Koska olin kuitenkin aiemmin tarkastellut puhujien asemia yksityiskohtaisemmin, koin tässä yhteydessä mielekkääksi luokitella puhujat kolmeen isompaan ryhmään asemansa mukaan. Edellä kuvatun sisällönanalyysin tuottamia tuloksia esittelen luvussa 6. Sisällönanalyttisen tarkastelun jälkeen siirryin analyysin toiseen vaiheeseen, MCD-analyysiin.

MCD-analyysissä keskityin ensimmäiseksi etsimään artikkeleista ne kohdat, joissa kirjoitetaan naislainrikkojista. Merkitsin kohdat yliviivaustussilla, jotta löytäisin ne helposti myöhemmin. En

kokenut tarkoituksenmukaiseksi kirjoittaa katkelmia puhtaaksi, koska MCD-analyysin periaatteiden mukaan kategorioita on tarkasteltava kontekstissaan. Näin ollen puhtaaksi kirjoitetut, erilliset tekstikatkelmat olisi irrotettu yhteydestään. Kontekstin ymmärtämiseksi olisin joutunut palaamaan alkuperäiseen artikkeliin, mikä olisi teettänyt ylimääräistä työtä. Toisaalta valitsemallani työskentelytavalla jouduin käsittelemään koko ajan valtavaa paperi- ja tekstimäärää, mikä omalta osaltaan hidasti työskentelyä. Alun karkeamman teemallisen analyysin jälkeen pystyin kuitenkin keskittymään tiettyihin artikkeleihin kerrallaan.

Etsittyäni naislainrikkokijä käsittelevät katkelmat artikkeleista, aloin lukea katkelmia tarkemmin uudelleen. Etsin katkelmista niitä kategorioita, joiden kautta naislainrikkokijä tekstissä määriteltiin. Jo ensimmäisellä lukukerralla löysin useita kategorioita, mikä jopa yllätti. Artikkelien nopean silmäilyn perusteella odotin löytäväni vain muutaman kategorian ja aloin jo epäillä aineistoni tuottavuutta. Koska naislainrikkokijä käsittelevät tekstikatkelmat olivat pääosin lyhyitä, pelkäsin, ettei aineistoni tarjoa tarpeeksi materiaalia analyysin tekemiseen. Kun luin tekstikatkelmia tarkemmin, niistä löytyikin helposti useita erilaisia kategorioita. Huomasin, että MCD-analyysin avulla todella suppeastakin aineistosta saa paljon irti. Luin katkelmia läpi vielä uudelleen, jolloin aineiston tarjoamat kategoriat selkiintyivät ja tarkentuivat. Tässä vaiheessa tarkastelin aineistoani myös sen kannalta, kuvaavatko kategoriat vankeinhoidon vai kriminaalihuollon piirissä olevia naisia vai liitetäänkö kategoriat yleisesti naislainrikkokijäin. Lisäksi pohdin kategorioiden sukupuolisensitiivisyyttä. Naislainrikkokijä kuvaavia jäsenkategorioita tarkastelen luvussa 6.

Yhdistin MCD-analyysiin myös määrällistä sisällönanalyysia. Kun olin löytänyt artikkeleissa tuotetut kategoriat, listasin ne taulukoksi (liite 1). Huomioin jokaisesta artikkelista saman kategorian vain kerran. Mikäli siis samassa artikkelissa käytettiin esimerkiksi jäsenkategoriaa nainen useammin kuin kerran, laskin sen yhdeksi kerraksi. Taulukon vaakarivit siis kertovat, kuinka monessa artikkelissa käytettiin kyseistä kategoriaa. Taulukon pystysarakkeet tarkastelevat kategorioiden esiintymiskertoja lehdittäin (UKH, Kontra ja Haaste). Samassa artikkelissa saatettiin käyttää naislainrikkokijästa useampia kategorioita, jolloin otin huomioon jokaisen näistä, mutta jälleen vain kerran. Toisin sanoen samassa artikkelissa naislainrikkokijä saatettiin kategorisoida sekä naisvangiksi, tuomitukseksi että sakkovangiksi. Tästä johtuu, että pystysarakkeiden yhteenlaskettu kategorioiden summa on enemmän kuin jäsenkategorioiden määrä yhteensä. Pystyrivien summat kertovat, kuinka usein naislainrikkokijä tulivat kyseissä lehdessä kategorisoiduiksi millä tahansa käytetyistä kategorioista. Vaakarivien summat taas tuovat esiin, kuinka monessa artikkelissa naislainrikkokijä kategorisoitiin tietyllä jäsenkategorialla koko aineistossa.

Tämä sisällönanalyttinen tarkastelu osoitti, että artikkeleissa käytettiin useita erilaisia jäsenkategorioita, joista muutama erottui selkeästi useimmin käytettynä naislainrikkojaa kuvaavana luokitteluna. Keskityin MCD-analyysissä kahteen useimmin käytettyyn kategoriaan, *naiseen* ja *naisvankiin*. Poimin aikaisemmin merkitsemistäni artikkelien kohdista ominaisuuksia, piirteitä ja toimintaa, jotka artikkelissa yhdistettiin *nainen* ja *naisvanki* kategorioihin. Kun olin kirjoittanut kaikki kategoriapiirteet ja kategoriasidonnaiset toiminnot ylös, aloin lukea tekemääni käsitekarttaa uudelleen ja uudelleen. Vähitellen katkelmista alkoi löytyä yhdistäviä tekijöitä, joiden perusteella ryhmittelin niitä isommiksi katkelmaryhmiksi. Jokainen ryhmä tarjosi erilaisen näkökulman, jonka perusteella naislainrikkojat artikkeleissa määrittyivät. Tämän jälkeen olikin melko helppo yhdistää muodostamani ryhmät kahdeksi yläluokaksi sen mukaan, määrittyikö naislainrikkojat suhteessa miehiin vai tarkasteltiin heitä omasta sukupuolesta käsin, suhteessa toisiin naisiin. Tarkastellessani kategorioihin liitettyjä kategoriapiirteitä, luin tekstikatkelmia myös siitä näkökulmasta, millaisia merkityksiä tekstin kautta naislainrikkojiin liitetään. Tässä vaiheessa käytin myös tulkintaa, vaikkakin pitäydyin aineiston tarjoamissa vihjeissä. Pohdin myös, mitä tarkoitusta varten artikkelit oli kirjoitettu ja mitä tämä merkitsi naislainrikkojasta tuotetulle kuvalle. Samaan tapaan tarkastelin lopuksi muutamia harvemmin käytettyjä jäsenkategorioita, jotka tuottivat naislainrikkojista vaihtoehdoisen kuvan. Tämän analyysin tuloksia esittelen luvussa 9.

5.4 Tutkimuksen etiikka ja luotettavuus

Tieteellisen tutkimuksen yhtenä periaatteena on pyrkimys objektiivisuuteen ja toisaalta eettisesti kestävään tapaan tehdä tutkimusta. Tieteellistä tutkimusta ei kuitenkaan tehdä umpiossa erillään muusta maailmasta, vaan se kuten mikä tahansa muu yhteiskunnallinen toiminta kantaa mukanaan ja heijastelee kulttuurinsa arvoja, asenteita ja tapaa katsoa maailmaa. Tieteellinen tutkimus ei siten ole viatonta. Jokaiseen tutkimukseen liittyy kysymyksiä, joiden tarkastelu on tarpeen tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden turvaamiseksi. Tämä pätee myös omaan tutkielmaani.

Ensimmäiseksi eettisen tarkastelun kohteena on tutkielmani aineisto eli lehtiartikkelit. Toisin kuin esimerkiksi haastattelututkimuksessa, käyttämäni lehtiartikkelit on tuotettu muuta tarkoitusta kuin tekemääni tutkielmaa varten. Haastattelututkimuksessa henkilöt tietävät, mistä on kyse ja mitä tarkoitusta varten heitä haastatellaan. Haastateltavilla on mahdollisuus valita, mitä he sanovat tai jättävät sanomatta ja millaisen kuvan he haluavat haastattelijalle antaa. Lehtiartikkeliaineistossa tämä ei ole mahdollista. Artikkelien kirjoittajat tai niihin haastatellut henkilöt eivät ole tienneet

artikkelin joutuvan tieteellisen tutkimuksen kohteeksi, eivätkä näin ollen ole voineet valita sanomisiaan tämän huomioon ottaen. Tutkimuksen eettisten periaatteiden mukaan tutkittaville tulee kertoa vähintään se, että he ovat mukana tutkimuksessa ja mahdollisesti myös tutkimuksen aihepiiri tai mitä sillä halutaan selvittää. Artikkelin kirjoittajat ja niissä haastatellut henkilöt eivät myöskään ole voineet antaa suostumustaan tutkimukseen.

Edellä mainitsemani lehtiartikkeliaineistoa koskevat kriittiset näkökohdat voidaan nähdä myös aineiston etuna. Koska artikkelien kirjoittajat tai niihin haastatellut henkilöt eivät ole tienneet tulevansa tutkimuskohteiksi, voidaan aineiston katsoa tarjoavan luonnollisempaa materiaalia kuin varta vasten tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tuottama aineisto. Tällä en tarkoita sitä, kuinka totta aineisto on tai kuinka hyvin se vastaa todellisuutta, koska se ei sosiaalisen konstruktionismin mukaan ole tarkoituksenmukaista. Haastattelutilanne on kuitenkin aina vuorovaikutuksellista toimintaa, jossa sekä haastattelija että haastateltava osallistuvat tilanteen muodostamiseen. Näin molempien toiminta vaikuttaa toisen toimintaan. On siis mahdollista, että tilanne itsessään tai haastattelijan toiminta vaikuttavat siihen, mitä aineistoksi muodostuu.

On kuitenkin huomattava, että myös lehtiartikkeliaineisto on tuotettu jotakin tarkoitusta varten, jossakin tilanteessa tiettyjen henkilöiden läsnä ollessa. Vaikka minun ei ole tarpeellista tarkastella omaa toimintaani aineiston keräämisvaiheessa, on minun kuitenkin otettava huomioon artikkelin kirjoittamiseen vaikuttaneet muut seikat. Näitä ovat esimerkiksi kirjoittajan ja haastateltavan asema rikosseuraamusalalla, artikkelin tarkoitus sekä kohdeyleisö. Myös lehtiartikkeliaineistossa toimittaja ja haastateltava ovat vuorovaikutuksessa, millä on vaikutusta tilanteeseen ja kirjoitettuun artikkeliin.

En näe kovinkaan suurta ongelmaa siinä, etteivät artikkelien kirjoittajat ja haastateltavat ole voineet antaa suostumustaan tutkimukseen. Kirjoittaessaan artikkelin tai suostuessaan toimittajan haastatteluun asianosaiset ovat mielestäni hyväksyneet sen tosiasian, että heidän ajatuksensa esitetään julkisesti lehdessä, jossa ne ovat kaikkien kiinnostuneiden luettavissa ja kommentoitavissa. Lisäksi tarkoitukseni ei ole tutkia yksittäisten henkilöiden käsityksiä, vaan yleisesti rikosseuraamusalalla esiin nousevia kategorioita naislainrikkajista.

Toinen pohtimisen arvoinen asia on Aino Ritala-Koskisen (1991) esittämä kysymys aineiston suodattumisesta. Ritala-Koskisen mukaan lehdissä julkaistavat artikkelit ovat toimittajien kirjoittamia, jolloin he ovat voineet päättää mitä ovat kirjoittaneet tai jättäneet kirjoittamatta. Myös lukijoiden lähettämiä kirjeitä on voitu muokata tai lyhentää. Ritala-Koskinen miettiikin, mitä tutkijan tulkinta edustaa tässä useiden tulkintojen ketjussa. (Mt., 96.) Omassa aineistossani kohtaan

myös tämän kysymyksen. Aineistossani on sekä toimittajien kirjoittamia artikkeleita että lukijoiden lähettämiä juttuja. Molemmissa tapauksissa suodattuminen on mahdollista. Tämän lisäksi minä voin tulkita väärin lukemaani eli ymmärtää asian toisin kuin kirjoittajalla on ollut tarkoitus. Artikkeliaineistossa tutkijalla ei ole mahdollista tarkentaa epäselviä kohtia. Suodattumista voi toisaalta tapahtua myös siksi, että artikkelien kirjoittajat ja haastatellut henkilöt puhuvat osin myös työnantajastaan. Uskon, että tämä voi vaikuttaa annettuihin kommentteihin sensuroimalla kaikkein kriittisimmät näkökulmat pois.

Esitetyn ongelman voi ratkaista tarkastelemalla kontekstia, jossa naislainrikkajista on puhuttu. Ei ole olemassa mitään ”oikeampaa” totuutta, joka minun pitäisi tavoittaa, vaan eri kontekstit antavat naislainrikkajista eri kuvan. Näin ollen voin tarkastella naislainrikkajuuutta rikosseuraamusalan lehtien kontekstissa samalla muistaen, että toisessa kontekstissa kuten työntekijöitä tai naisvankeja haastatteleamalla saatu kuva naislainrikkajista olisi luultavasti hyvinkin erilainen. (ks. Ritala-Koskinen 1991, 98-100.)

Kolmanneksi joudun kohtaamaan sen tosiasian, että lehdissä ääneen pääsevät vain harvat ja valitut. Tämä liittyy myös tutkimukseni yleistettävyyteen. Kuinka voin tietää, heijasteleeko aineistosta löytämäni kategoriat kaikkien rikosseuraamusalalla työskentelevien henkilöiden mielipiteitä, vai onko kyseessä vain kaikkein aktiivisimpien jäsenten näkökulmat? Voihan olla, että lehtiin kirjoittavat ja haastateltavat ovat niitä, jotka muutenkin ottavat asioihin kantaa omissa työyhteisöissään. Toisaalta voidaan tietenkin ajatella, että lehdissä on mahdollista saada äänensä kuuluviin niidenkin, jotka eivät siinä muuten onnistu. Näin ollen artikkelit tarjoaisivat hiljaisemmillekin työntekijöille mahdollisuuden ottaa kantaa ja ilmaista mielipiteitään. Tätä asiaa en pysty aineistoni antamissa rajoissa selvittämään. Luotettavuuden ongelman ratkaisee mielestäni kuitenkin pitkä tarkastelujakso, jonka ajalta aineistoa on kerätty. Uskon, että tässä ajassa erilaiset näkökulmat ovat päässeet esiin. Lisäksi uskon, että yleisestä mielipiteestä eroavat artikkelit saisivat aikaan vastalauseita ja eriävien mielipiteiden esittämistä, jotka sitten omalta osaltaan osallistuisivat kategorioiden muodostamiseen.

Merja-Liisa Hinkkanen-Lievonen (1987) on pohtinut, millaista valtaa vankeinhoitoa tutkiva tutkija käyttää. Valtaa käytetään jo tutkimuksen tekovaiheessa, koko tutkimusprosessin ajan, ei ainoastaan tutkimustulosten hyväksikäytössä ja seurauksissa. Hinkkanen-Lievosen mukaan jo tutkijan aiheutta, näkökulmaa ja tutkimusmenetelmiä koskevat valinnat ovat osa vallankäyttöä, ja niihin pitäisi tämän takia kiinnittää huomiota. Erityisen tärkeää vallan tiedostaminen on silloin, kun tutkitaan yhteiskunnasta poissuljettuja henkilöitä, joiden mahdollisuudet puolustaa itseään ja vaikuttaa

itseään koskeviin asioihin ovat rajalliset, kuten vangeilla. (Mt., 14-17.) Kuinka valta näkyy omassa tutkielmassani? En tutki suoraan vankeja ja kriminaalihuollon asiakkaita, vaan heistä tehtyjä kategorioita. Toisaalta kategoriat on tuotettu organisaatiossa, joka vastaa rangaistusten toimeenpanosta ja jolla näin ollen on huomattava merkitys sen piirissä oleville henkilöille. Kategoriat vaikuttavat organisaation toimintaan ja siihen, miten vankeihin ja kriminaalihuollon asiakkaisiin suhtaudutaan. Näin ollen tutkielmani koskettaa viime kädessä mitä suuremmissa määrin naislainrikkokijia itseään. Voidaan siis todeta, että myös minun tutkielmani on osa vallankäyttöä. Pahimmassa tapauksessa tutkimus vahvistaa sellaisia kategorisointeja, jotka ovat naislainrikkokijille epäedullisia tai haitaksi.

Aikaisemmassa MCD-analyysia esittelevässä luvussa olen tuonut esiin, kuinka ihmiset saattavat pyrkiä murtamaan heistä tehtyjä kategorioita puhumalla niitä vastaan ja neuvottelemalla uusien identiteettien mahdollisuuksista. Tutkielmassani esiin nousevat rikosseuraamusalan henkilöstön tuottamat kategoriat naislainrikkokijista. Naislainrikkokijien kannalta ongelmallista on, että tämän tutkielman puitteissa heillä ei ole mahdollisuutta reagoida tehtyihin luokituksiin ja mahdollisesti neuvotella toisenlaisista sosiaalisista identiteeteistä. Toisaalta, vaikka naislainrikkokijat vastaisivat kategorioihin, eivät uudet luokitukset saa jo muodostettuja kategorioita tekemättömiksi. Tutkielmassa esiin nostetut kategoriat jäävät kaikesta huolimatta yhteiseen sosiaaliseen tietovarantoon potentiaalisina luokituksina naislainrikkokijista, ja voivat näin vaikuttaa naislainrikkokijia koskevaan ymmärrykseen ja merkityksenantoihin.

Kielenkäyttö on toimintaa, joka luo todellisuutta. Tieteellinen tutkielmakaan ei ole tästä vapaata. Kirjoittaessani tätä tutkielmaa käytän kieltä, jolla osallistun todellisuuden luomiseen. Tutkielmallani on seurauksia. Kun kirjoitan rikosseuraamusalan lehdistä nousevista naislainrikkokijia koskevista kategorioista, tulenko samalla itse uusintaneeksi kategorioita ja osallistuneeksi näin todellisuuden luomiseen? Kuinka voin peräänkuuluttaa puhetapojen muutosta, jos itse ylläpidän nykyisiä merkityksiä omalla tutkielmallani? Tutkiessani institutionaalisia kategorioita en voi välttää sitä, että luultavasti osa luokituksista on stereotyyppisiä ja naislainrikkokijia leimaavia. Uskon kuitenkin, että joukkoon mahtuu myös toisenlaisia luokituksia, joissa naislainrikkokijat nähtäisiin muista kuin stereotyyppisistä merkityksistä käsin. Tutkielmani yhtenä tarkoituksena onkin osoittaa vaihtoehtoisten kategorioiden mahdollisuus.

6 Lehtiartikkelit naislainrikkajien kuvaajina

Naislainrikkajista muodostuva kuva riippuu paljon siitä yhteydestä, missä se on esitetty. Tässä luvussa luon taustaa naislainrikkajia kuvaavien jäsenkategorioiden tarkastelulle kuvaamalla sitä välitöntä kontekstia, jossa kategoriat on muodostettu. Välitön konteksti muodostuu rikosseuraamusalan lehdistä ja niissä ilmestyneistä artikkeleista. Lehtiartikkeleita ja niissä käsiteltyjä aiheita kuvaan ensimmäisessä alaluvussa. Toisessa alaluvussa siirryn tarkastelemaan naislainrikkajien määrittelyyn osallistuneita henkilöitä, toisin sanoen artikkelien kirjoittajia tai niihin haastateltuja henkilöitä. Tässä yhteydessä esittelen puhujien taustaorganisaatiot sekä heidän asemansa organisaatioissa. Kolmannessa alaluvussa kerron, millaisia jäsenkategorioita artikkeleissa naislainrikkajista käytettiin.

6.1 Lehtiartikkelit naislainrikkajia kuvaavien kategorioiden kontekstina

Aineistoni koostuu 83 lehtiartikkelista, joissa on käsitelty naislainrikkajia. Selkeästi naislainrikkajiin keskittyviä artikkeleita on aineistossa vain muutama. Pääasiassa naisista kirjoitetaan muiden aiheiden yhteydessä. Osassa artikkeleista naislainrikkajista kirjoitetaan pidemmin, toisissa artikkeleissa taas naisista kerrotaan vain muutaman virkkeen maininnalla. Muutamassa artikkelissa naiset mainitaan ainoastaan tekstiin liittyvässä taulukossa yhtenä muuttujana, mutta itse tekstissä naisiin ei viitata lainkaan. Koska artikkelit käsittelevät pääasiassa muita aiheita kuin naislainrikkajia, artikkeleiden aihekirjo on laaja.

Olen luokitellut artikkelit kuuteen ryhmään niissä käsiteltyjen aiheiden mukaan (ks. taulukko 1). Ensimmäisen ryhmän muodostavat *rikollisuutta käsittelevät artikkelit*, yhteensä 11 kappaletta. Näissä artikkeleissa tarkastellaan sekä rikollisuutta yleensä että joitakin tiettyjä rikostyyppisiä. Artikkeleissa pohditaan myös rikosten uusimista ja niiden ehkäisyä. Lisäksi muutama artikkeli esittelee rikoslainsäädäntöä. *Rangaistusten täytäntöönpanosta kertovat artikkelit* tarkastelevat eri seuraamusmuotoja sekä vankeinhoidon ja kriminaalihuollon toimintaa ja työmuotoja. Artikkeleissa esitellään myös vankeinhoidon ja kriminaalihuollon toimipisteitä. Muutama artikkeli keskittyy rikollisuuteen vaikuttavien toimintaohjelmien esittelyyn. Rangaistusten täytäntöönpanoa tarkastelevia artikkeleita on aineistossa kaikkiaan 18. Läheisesti rangaistusten täytäntöönpanoon liittyvät ne kymmenen artikkelia, joissa tuodaan esille *seuraamusjärjestelmän työntekijän näkökulmaa*. Artikkeleissa sivutaan usein käytännön vankeinhoito- ja kriminaalihuoltotyötä, mutta

artikkelin pääasiallinen tehtävä on esitellä kyseinen henkilö tai henkilöstöryhmä. Ohessa luonnollisesti käsitellään henkilön työtä ja työorientaatiota. *Rikosseuraamusasiakkaiden terveydentilaa ja kuntoutusta* käsitellään 16 artikkelissa. Olen erottanut artikkelit rangaistusten täytäntöönpanosta kertovista artikkeleista, joiden näkökulmaa voi kuvata rangaistuslähtöiseksi. Terveys- ja kuntoutusnäkökulma edustaa mielestäni rikosseuraamusalan sosiaalista puolta, jonka tavoitteena on vaikuttaa rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Artikkelien näkökulma on selkeästi vangeissa ja heidän kuntoutuksessaan sekä vankiloiden tarjoamassa toiminnassa. Artikkeleissa esitellään sekä rikosseuraamusasiakkaiden terveystutkimuksia, järjestettyä ja ohjattua kuntoutusta että vapaa-ehtoista harrastustoimintaa, joka omalta osaltaan tukee tuomittujen kuntoutumista ja paluuta yhteiskuntaan.

Omaksi ryhmäkseen olen koonnut *vankeihin ja vankeinhoitoon keskittyneet artikkelit*, mikä selittyy niiden suurella edustuksella artikkeleiden joukossa, yhteensä 20 artikkelia. Vankeinhoito on selkeästi enemmistönä kaikissa artikkeleissa käsitellyistä aiheista. Ryhmään kuuluvat artikkelit käsittelevät vankeinhoitoa ja vankeja yleensä, vankien määrää ja vankiryhmiä sekä vankiloita fyysisenä ympäristönä, toisin sanoen vankeinhoidon toiminnan peruselementtejä. Ryhmän artikkelit eroavat rangaistusten täytäntöönpanoa käsittelevistä artikkeleista siinä, ettei niissä kiinnitetä niinkään huomiota vankeinhoidon käytännön työhön, vaan näkökulma on pikemminkin rakenteellisissa seikoissa. Vankeinhoitoa tarkastellaan paljon määrällisten muuttujien kautta, esimerkiksi vankiluvun ja sen muutosten kautta. Toisaalta voidaan keskittyä vankien asemaan ja erityisryhmien tilanteeseen. Lisäksi muutamassa artikkelissa käsitellään vankiloiden rakentamista ja kunnostusta. Myös viimeisen ryhmän kahdeksan artikkelia keskittyvät vankeinhoidon maailmaan. *Vankila ja yhteiskunta -ryhmään* kuuluvissa artikkeleissa käsitellään erilaisia aiheita, joissa ympäröivä yhteisö ja vankila kohtaavat joko vankilassa tai sen ulkopuolella. Artikkeleissa esitellään esimerkiksi vapaaehtoisten vankilavierailijoiden toimintaa vankiloissa, vapautuneiden vankien vertaistukiyhdistystä sekä vankeinhoitoon liittyneitä näyttelyitä.

Taulukko 1. Artikkelien aiheet ja esiintyminen lehdissä.

Artikkeleissa käsitellyt aiheet	Aiheet / lehti			
	UKH	KONTRA	HAASTE	Yhteensä
Rikollisuus	4	-	7	11
Rangaistusten täytäntöönpano	10	8	-	18
Seuraamusjärjestelmän työntekijän näkökulma	3	7	-	10
Rikosseuraamusasiakkaiden terveydentila ja kuntoutus	10	6	-	16
Vangit ja vankeinhoito	10	4	6	20
Vankila ja yhteiskunta	5	2	1	8

Kuten taulukosta 1 ilmenee, eri lehtien välillä on nähtävissä pientä jakautumista käsiteltävien aihepiirien osalta. Uusi Kriminaalihoito tarkastelee artikkeleissaan kaikkiin aihepiireihin kuuluneita asioita, vaikkakin yleisesti rikollisuutta käsittelevät artikkelit ja yllättäen myös henkilökunnan näkökulmaa esiin tuoneet artikkelit ovat vähemmistössä käsiteltyjen aiheiden joukossa. Lehden artikkelit keskittyvät rangaistusten täytäntöönpanoon, rikosseuraamusasiakkaiden terveydentilaan ja kuntoutukseen sekä vankeihin ja vankeinhoidon yleiseen tarkasteluun. Myös Kontrassa ilmestyneet artikkelit sijoittuvat aiheiltaan kaikkien aihepiirien alle lukuun ottamatta rikollisuutta tarkastelevia artikkeleita, joita ei Kontrassa ilmestynyt yhtään. Tämä voi selittyä Kontran ja Haasteen välisellä suhteella. Kontra toimii rikosseuraamusalan henkilöstölehtenä, mikä selittää mielenkiinnon käytännön työn kuvaamiseen eli rangaistusten toimeenpanoon, henkilöstönäkökulmaan sekä rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutukseen. Haaste sen sijaan tarkastelee rikosseuraamusalaa laajemmasta kriminaalipoliittisesta näkökulmasta käsin ja myös sen kohderyhmä on laajempi. Haaste onkin selvimmin keskittynyt vain tietyn tyyppisiin artikkeleihin. Haasteessa ilmestyneet artikkelit käsittelevät ainoastaan rikollisuutta sekä yleisesti vankeja ja vankeinhoitoa. Lisäksi yksi artikkeli esittelee vapautuneille vangeille tukea antavaa yhdistystä, mikä kuuluu luokkaan vankila ja yhteiskunta.

Artikkelit tarjoavat naislainrikkojien kategorisoinnille monipuolisen kontekstin, jonka puitteissa on mahdollista tuottaa hyvinkin erilaisia tilanteisia kategorioita. Rajatuin konteksti on Haasteen artikkeleissa niiden aihepiirien vähäisen variaation takia. Toisaalta Haasteen artikkelien yleisluonteisuus voi toimia useampia kategorisointimahdollisuuksia tarjoavana ympäristönä.

Esimerkiksi vankeinhoitoon tai kriminaalihuoltoon keskittyvä artikkeli muodostaa kontekstin, joka itsessään tuottaa merkityksiä naislainrikkajista muodostetuille kategorioille. Kun naislainrikkoja luokitellaan esimerkiksi vankeinhoidon kontekstissa, kategorian saamia merkityksiä etsitään automaattisesti vankilaan ja vankiin liitetystä merkityksistä. Samalla tavalla esimerkiksi kategoriaan liitetyt kategoriapiirteet, vastinpari tai tiimirakenne määrittävät vankeinhoidon instituutiosta käsin. Tämän perusteella Uuden Kriminaalihuollon ja Kontran artikkeleiden tarjoamia konteksteja voikin kuvailla Haasteen artikkeleihin verrattuna määräävämmiksi ja niiden tuottamia kategorioita ”luonnollisemmiksi”, mikäli luonnollisella kategorialla tarkoitetaan jossain määrin yleistynyttä kategoriaa. Kontran ja Uuden Kriminaalihuollon artikkelit käsittelevät suurelta osin rangaistusten täytäntöönpanoon, henkilöstöön, rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutukseen sekä yleisesti vankeinhoitoon liittyviä aiheita. Artikkelien aiheet paikantuvat selkeästi johonkin seuraamusjärjestelmän instituutioon. Näin myös artikkeleissa tuotetut naislainrikkajia kuvaavat kategoriat tulevat määritellyiksi näiden instituutioiden kontekstissa.

Artikkeleita voidaan siten tarkastella myös sen mukaan, minkä organisaation näkökulmasta naislainrikkajista kirjoitetaan. Käytännössä tämä tarkoittaa artikkelien näkökulman jakautumista Vankeinhoidolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen välillä. Koko aineiston 83 artikkelista reilusti yli puolet eli yhteensä 62 naislainrikkajaa käsittelevää artikkelia voidaan sijoittaa vankeinhoidon organisaation alle. Kriminaalihuollon naisasiakkaat mainitaan vain 11 artikkelissa. Loput 10 artikkelia eivät sijoitu kummankaan organisaation alle, vaan niissä näkökulma on yleisempi. Näissä artikkeleissa naislainrikkajista kirjoitetaan nuorisoriikollisuutta (1 artikkeli), lakimuutoksia (2), huumausaineriikoksia (2), matkapuhelinvarkauksia (1), yleistä rikollisuutta (2) sekä henkiriikoksia (2) käsittelevien juttujen yhteydessä.

Jo aineiston keräämisvaiheessa huomasin, että erityisesti kriminaalihuoltoa käsittelevät artikkelit ovat suurelta osin sukupuolineutraaleja, mikä sopii yhteen Kriminaalihuoltolaitoksen virallisen linjan kanssa. Aineiston analyysi vahvistaa asian. Verrattuna vankeinhoitoa käsitteleviin artikkeleihin kriminaalihuollon asiakas näyttäytyy myös rikosseuraamusalan lehdissä sukupuolettomana. Kriminaalihuollon ja vankeinhoidon välinen ero voi selittyä ensinnäkin sillä, että kriminaalihuoltoa käsitteleviä artikkeleita on ilmestynyt lehdissä kaiken kaikkiaan vähemmän kuin vankeinhoitoa käsitteleviä artikkeleita. Toinen selitys voi olla Kriminaalihuoltolaitoksen sukupuolineutraali työote, jolloin artikkeleissa ei pääsääntöisesti mainita myöskään miespuolisten asiakkaiden sukupuolta. Vankeinhoidossa nais- ja miesvankien pitäminen erillään tuottaa sukupuolierottelujä, jotka näkyvät myös lehtiartikkeleissa. Kolmas selitys voi tietenkin olla se, että kriminaalihuollossa naisasiakkaat ovat näkymättömiä eikä heitä tai heidän tarpeitaan osata ottaa

huomioon käytännön työssä. Tämän tutkimusasetelman puitteissa en voi kuitenkaan tehdä muita kuin oletuksia taustalla vaikuttavista syistä. Joka tapauksessa naislainrikkojien vähäinen näkyvyys alan lehdissä tuo omalta osaltaan esiin naisten marginaalista asemaa seuraamusjärjestelmässä.

6.2 Kirjoittajien asema ja taustaorganisaatiot

Aineiston keruuvaiheessa rajasin tutkimukseeni mukaan artikkelit, joiden kirjoittaja tai haastateltava kuuluu rikosseuraamusalan organisaatioon. Rajaus sulki ulkopuolelleen muun muassa tutkijoiden, vankien tai vankien omaisten artikkelit. Voidaankin sanoa, että artikkeleissa naislainrikkomia koskevat kategorisoinnit ovat asiantuntijoiden muodostamia, jos asiantuntijaksi määritellään rikosseuraamusalan organisaation jäsen. Asemaltaan tämä asiantuntijajoukko ei kuitenkaan ole homogeeninen. Vaihtelua on myös siinä, minkä organisaation alaisuuteen asiantuntijat kuuluivat. Joissakin artikkeleissa naislainrikkojien luokitteluun osallistuu useampi henkilö. Kaikkiaan artikkeleissa puheenvuoron saa 89 henkilöä. Aineiston historiallisuus tulee esiin organisaatioissa tapahtuneissa muutoksissa, kuten yhdistysmuotoisen Kriminaalihuoltoyhdistyksen (Khy) valtiollistuminen Kriminaalihuoltolaitokseksi (Khl), Vankeinhoito-osaston (Vaho) muuttuminen Vankeinhoitolaitokseksi (Vhl) sekä molempien laitosten siirtyminen Rikosseuraamusviraston (Rise) alaisuuteen 2000-luvun alussa. Tekemässäni analyysissä käytän käsitettä kriminaalihuolto tarkoittaessani yleisesti sekä Kriminaalihuoltoyhdistyksen että Kriminaalihuoltolaitoksen tekemää työtä. Käsitteellä vankeinhoito tarkoitan niin ikään sekä Vankeinhoito-osastoa että Vankeinhoitolaitosta. Mikäli analyysin kannalta on tarpeellista, erotan organisaatiot käyttämällä niistä edellä mainitsemiani lyhenteitä.

Organisaatioittain tarkasteltuna (ks. taulukko 2) artikkelien puhujat jakaantuvat siten, että kriminaalihuollon organisaatioon kuuluvista puheenvuoron käyttää 11 henkilöä. Näistä neljä henkilöä on eri tason johtajia, kuusi eri nimikkeillä olevaa kriminaalihuollon työntekijää sekä yksi Khy:n keskustuimiston projektisihteeri. Vankeinhoidon organisaation alaisuuteen kuuluu 31 artikkeleissa esiintynyttä henkilöä. Suurin yksittäinen ryhmä koostuu vartijoista, joita on 12 henkilöä. Muissa tehtävissä vankiloissa työskenteleviä henkilöitä artikkeleissa esiintyy viisi. Vankilan johtajat saavat puheenvuoron kolme kertaa. Lisäksi artikkeleissa esiintyy kaksi kertaa Vaho:n ylijohtaja, kahdesti vankeinhoidon tarkastaja, neljä kertaa vankeinhoito-osaston erikoistutkija sekä kolme kertaa jokin muu vankeinhoidon organisaation alainen viranhaltija. Vankien terveydenhuollosta vastaa nykyisin hallinnollisesti itsenäinen Terveydenhuoltoyksikkö,

minkä takia olen erottanut terveydenhuoltohenkilöstön puheenvuorot muista vankeinhoidon organisaation alaisista puheenvuoroista. Terveydenhuoltohenkilöstö osallistuu naislainrikkojien kategorisointiin neljä kertaa. Keskusvirastona toimivan ja yhdyskuntaseuraamusten sekä vankeusrangaistusten täytäntöönpanon johtamisesta ja kehittämisestä vastaavan Rikosseuraamusviraston edustajat esiintyvät artikkeleissa neljästi. Oikeusministeriön alainen Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, RSKK, (aikaisemmin Vankeinhoitolaitoksen koulutuskeskus) näyttäytyy myös aktiivisena naislainrikkomia koskevaan keskusteluun osallistujana. Koulutuskeskuksen johtamisesta ja opetuksesta vastaavat henkilöt ovat artikkeleissa edustettuina jopa 16 kertaa. Tämä tosin selittyy paljolti yhtäaikaisella edustuksella UKH:n toimituksessa. Samaten Oikeusministeriön alaisuuteen kuuluva Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (Optula) on kuuden artikkeleissa esiintyneen henkilön taustaorganisaationa. Suoraan Oikeusministeriön (OM) alaisuudessa toimii kolme artikkeleissa esiintynyttä henkilöä. Naislainrikkajat mainitaan myös yksittäisessä artikkelissa, jonka kirjoittaja edustaa silloista Poliisiopistoa. Lisäksi aihetta käsitellään yhdeksässä lehden toimittajan kirjoittamassa artikkelissa. Neljässä jutussa ei mainita tekijää lainkaan.

Taulukko 2. Artikkeleissa esiintyneiden puhujien taustaorganisaatiot

	Organisaatio	Kirjoittajia / organisaatio
Rangaistusten täytäntöönpano	Kh/ Khy	11
	Vh/ Vaho	31
	Terveydenhuolto	4
	Rise	4
Hallinto, ohjaus, kehittäminen	RSKK	16
	Optula	6
	OM	3
Rikoksen tutkinta	Poliisi	1
Muut	Lehden toimitus	9
	Ei tietoa	4
Yhteensä		89

Yhteenvedona voidaan todeta, että rangaistusten täytäntöönpanosta tai sen johtamisesta vastaavat organisaatiot eli kriminaalihuolto, vankeinhoito, Terveydenhuoltoyksikkö sekä Rikosseuraamusvirasto ovat 50 puheenvuoron esittäjän taustaorganisaationa. Laajemmin rikosseuraamusalan hallinnosta, ohjauksesta ja kehittämisestä vastaavien organisaatioiden

(Oikeusministeriö, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskus) edustajat esiintyvät aineistossa 25 kertaa. Näiden lisäksi seuraamusjärjestelmän organisaatioista rikosten tutkinnasta huolehtiva poliisi on yhden artikkelin kirjoittajan taustaorganisaationa. Vaikuttaa siltä, että sukupuoli konkretisoituu erityisesti rangaistusten täytäntöönpanossa ja käytännön työssä. Kriminaalihuollossa, vankeinhoidossa ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa rangaistustaan suorittavat henkilöt ovat fyysisesti läsnä joka päivä, jolloin henkilön sukupuoli tulee luonnollisesti osaksi vuorovaikutusta.

On kuitenkin huomattava, etteivät artikkeleissa äänensä kuuluviin saavat henkilöt välttämättä edusta organisaation virallista kantaa. Esimerkiksi UKH:ssa julkaistut artikkelit eivät edusta Kriminaalihuoltoyhdistyksen tai Oikeusministeriön virallista kantaa, ellei asiasta erikseen mainita. Mielestäni artikkeleissa esiintyvien henkilöiden taustaorganisaatio ja heidän asemansa siinä vaikuttavat kuitenkin siihen, millaisen painoarvon heidän esittämänsä mielipide lukijoiden keskuudessa saa. Tällä taas on merkitystä siihen, kuinka esimerkiksi naislainrikkajista muodostettuihin kategorioihin suhtaudutaan ja kuinka ne otetaan osaksi seuraamusjärjestelmän sosiaalista todellisuutta. Voidaan ajatella, että artikkeleissa esiintyneet henkilöt joka tapauksessa toimivat organisaationsa edustajina huolimatta näkemystensä mahdollisesta henkilökohtaisuudesta. Tätä näkemystä tukee erityisesti Haasteissa käytäntönä oleva kirjoittajan aseman mainitseminen artikkelin yhteydessä. Luokittelu tietyn organisaation edustajaksi asettaa puhujalle vastuuta ja velvollisuuksia organisaatiota kohtaan, mikä puhujan on otettava huomioon mielipiteissään ja näkökannoissaan. Toisin sanoen puhuja ei voi sanoa mitä tahansa organisaationsa edustajana. Myös useissa UKH:n numeroissa sekä Kontrassa kerrotaan artikkelien kirjoittajien taustaorganisaatio.

Kuten aikaisemmin luvussa toin esiin, artikkelien puhujien asema taustaorganisaatioissaan on hyvin heterogeeninen. Puhujien asemat vaihtelevat johtajista käytännön työntekijöihin ja toiminnan fyysisten edellytysten kehittäjistä rikosseuraamusalan sisällöllisten kysymysten tarkastelijoihin. Työntekijät saattavat toimia hyvinkin rajatussa tehtävässä, kuten taidepiirin ohjaajana, tai eräänlaisina ”sekatyömiehinä”, kuten asuntolanhoitajina. Johtotason henkilöt vastaavat niin yksittäisten toimistojen ja vankiloiden kuin koko vankeinhoitolaitoksen johtamisesta. Tähän heterogeenisyyteen olen pyrkinyt saamaan järjestystä luokittelemalla kirjoittajat asemansa mukaan kolmeen laajempaan ryhmään. Ryhmät eivät ole organisaatiosidonnaisia, vaan tarkastelevat puhujia puhtaasti heidän asemansa näkökulmasta. Erilaisissa *johtotason* tehtävissä kirjoittajista toimii 16 henkilöä. Toiseen ryhmään olen luokitellut henkilöt, joiden toimenkuvaan kuuluvat rikosseuraamusalan *kehittämisen- ja laaduntarkkailutehtävät*. Ryhmään kuuluu 37 henkilöä. Tähän ryhmään olen katsonut kuuluvan myös Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen henkilökunnan

edustajat, koska opetustehtävänsä lisäksi koulutuskeskuksen tehtävänä on alan työelämän kehittäminen sekä uusintarikollisuutta vähentävien ohjelmien kehittäminen ja arviointi. Kolmas ryhmä pitää sisällään *asiakas- ja täytäntöönpanotyöstä* vastaavat henkilöt, joita kirjoittajista on 23 henkilöä.

Näyttää siltä, että rikosseuraamusalan todellisuuden rakentamiseen voivat osallistua ainakin alan ammatti- ja henkilöstölehtien kautta kaikki sen jäsenet. Sosiaalisen todellisuuden muodostaminen ei ole sallittu ainoastaan johtotason henkilöille, vaan asiakas- ja täytäntöönpanotyöstä, niin sanotusta käytännön työstä vastaavat henkilöt osallistuvat naislainrikkajien kategorisointiin jopa johtotasoa useammin. Toisaalta selkeästi useimmin naislainrikkajat tulevat luokitelluiksi toiminnan kehittämistä ja laaduntarkkailua tekevien henkilöiden toimesta. Tähän ryhmään kuuluvat henkilöt ovat asemaltaan tutkijoita, asiantuntijoita, suunnittelijoita ja tarkastajia, toisin sanoen ammattiryhmiä, jotka usein luokitellaan kategoriojaksi asiantuntijat. Vaikka naislainrikkajia koskevien luokittelujen tekeminen on mahdollista koko rikosseuraamusalan henkilöstölle, voidaan sanoa, että naislainrikkajiin liitetyt kategorisoinnit ja merkityksenannot rakentuvat asiantuntijälähtöisesti. Koska useat asiantuntijoiden kategoriaan kuuluvista henkilöistä työskentelevät rangaistusten täytäntöönpanon kehittämistehtävissä, siirtyvät asiantuntijoiden näkemykset myös muun henkilöstön tietovarantoon esimerkiksi erilaisten ohjeiden kautta. Lisäksi sosiaalisesti jaettu ymmärrys välittyy tutkimusten ja lausuntojen välityksellä henkilöstön käytettäväksi. On kuitenkin huomattava, että naislainrikkajia koskevat merkityksenantojen leviäminen on kaksisuuntaista. Asiantuntijoiden näkemykset pohjautuvat usein tutkimustyöhön, joiden aineistona on voitu käyttää esimerkiksi rikosseuraamusalan henkilöstön haastatteluja. Myös kehittämistyössä henkilöstön mielipiteet otetaan usein huomioon. Näin naislainrikkajia koskeva sosiaalisesti jaettu ymmärrys ei perustu pelkästään asiantuntijoiden puheeseen, vaan se on yhdistelmä eri asemissa olevien henkilöiden ja eri organisaation edustajien näkemyksiä.

6.3 Naislainrikkajiin liitettävät institutionaaliset jäsenkategoriat

Aineistosta löytyy kaikkiaan 60 erilaista naislainrikkajaa kuvaavaa kategoriaa. Kaikki naislainrikkajiin liitetyt kategoriat löytyvät tutkielman liitteestä 1. Tässä luvussa tarkastelen erityisesti taulukossa 3 esiteltyjä yleisimmin käytettyjä kategorioita ja pohdin, millaisia merkityksiä kategoriat voivat saada. Harvemmin käytettyjä kategorioita tarkastelen yleisemmällä tasolla, mutta

palaan joihinkin niistä luvussa 9. Lisäksi esittelen naislainrikkojiin viittaavia yhteisökategorisointeja, joita en kuitenkaan käsittele tutkimuksessa tarkemmin.

Taulukko 3. Naislainrikkojista yleisimmin käytetyt kategoriat

Kategoria	Kuinka monessa artikkelissa esiintyi
Nainen	47
Naisvanki	36
Äiti	8
Tyttö	7
Vanki	7
Vankeusvanki	3
Tuomittu	3
Sukupuoli	3

Naislainrikkojista käytetään artikkeleissa useimmiten kategorioita *nainen* tai *naisvanki*. Kategoriaa *nainen* käytetään kaikissa kolmessa lehdessä kaikkiaan 47 eri artikkelissa ja *naisvankia* yhteensä 36 artikkelissa (ks. tekemästani määrällisestä sisällönanalyysistä tarkemmin s. 47). Kategoria *nainen* on luonteeltaan yleinen, minkä takia se tarjoaa mahdollisuuden useiden erilaisten merkitysten muodostamiseen. Itsessään kategorian nimestä ei voida päätellä, minkälaisia merkityksiä siihen kulloinkin liitetään, vaan merkitysten ymmärtäminen vaatii tilannesidonnaisuuden huomioimista. Kategorialla *nainen*han voidaan tarkoittaa yksinkertaisesti kategorian ”mies” vastinparia tai sillä voidaan viitata vaikkapa urheilujoukkueen jäseniin, jolloin kategoriaan liitetyt merkitykset muodostuvat näissä konteksteissa ja eroavat ainakin osittain toisistaan. Kategorian ymmärtäminen siten, että sillä viitataan lainrikkojiin, on mahdollista erityisessä kontekstissa. Sen sijaan kategoriaan *naisvanki* luokiteltuihin henkilöihin voidaan jo kategorian nimen perusteella liittää tiettyjä merkityksiä ja oletuksia. Kategoria antaa myös viitteen siitä kontekstista, jossa sitä käytetään. Kategoriaa voidaan pitää siinä määrin yleistyneenä, että kulttuurissamme se liitetään rikoksesta tuomittuun naishenkilöön, joka suorittaa rangaistustaan vankilassa. Kategoriaa on kuitenkin mahdollista käyttää myös jossakin muussa merkityksessä, esimerkiksi vertauskuvallisesti. Tällöin kategorian merkityksen ymmärtäminen edellyttää, että sen epäsovinnainen käyttö tulee esiin ja perustellaan kontekstin kautta. Voidaan tosin ajatella, että myös yleisessä käytössään kategorian saamat merkitykset vahvistetaan siinä tilanteessa, jossa sitä käytetään. Yhdyssanana *naisvanki*-kategoria kantaa lisäksi mukanaan kahdenlaisia merkityksiä. Sitä määrittävät sekä naiseen että vankiin liitetyt merkitykset.

Seuraavaksi eniten käytetty kategoria on *äiti*, yhteensä kahdeksan käyttökertaa. Seitsemän kertaa naislainrikkojista puhutaan *tyttöinä*. Vankeinhoidon piiriin naiset luokittelevaa kategoriaa *vanki* käytetään myös seitsemän eri kertaa lehtien artikkeleissa. Kolme kertaa naislainrikkojiin viitataan puhumalla *vankeusvangista* tai *tuomitusta* sekä yleisesti *sukupuolesta*. Näiden kategorioiden osalta toistuvat edellä tekemäni huomiot kategorioiden yleisyydestä ja kontekstin merkityksestä kategorian ymmärtämiseksi. Kategoriat *äiti*, *tyttö* ja *sukupuoli* eivät sinällään liitä kohdettaan rikosseuraamusalaan, kun taas *vanki*, *vankeusvanki* ja *tuomittu* määrittelevät luokittelemansa naisen rikoksesta tuomitukseksi ja/tai vankilassa rangaistustaan suorittavaksi. Jäsenkategoria *tyttö* on mielenkiintoinen sikäli, että sillä voidaan viitata lapseen tai nuoreen naiseen, mutta myös täysi-ikäiseen naiseen. Erityisesti aikuiseen naiseen viitattaessa kategoria voidaan kokea vähätteleväksi ja aliarvioivaksi nimitykseksi, ”tytöttelyksi”. Toisaalta kategoriaa *tyttö* voidaan käyttää positiivisessa merkityksessä tuttavasta, vaikka tämä olisikin jo täysi-ikäinen nainen. Myös naisten kesken on yleistä puhua (meistä) tytöistä silloin, kun halutaan viitata ystävyyteen, lojaalisuuteen ja naisten väliseen yhteyteen. Artikkeleissa jäsenkategoriaa *tyttö* käytettiin pääasiassa silloin, kun viitattiin kriminaalihuollon nuoreen naisasiakkaaseen, mutta myös muita käyttötapoja esiintyi. Kategorioihin *nainen*, *äiti* ja *tyttö* yhdistyvät sekä kategorioiden yleensä saamat merkitykset että rikosseuraamusalan kontekstin mukanaan tuomat merkitykset. Näin esimerkiksi kategoriassa *äiti* yhdistyvät yhtäältä lapsistaan ja kodistaan huolehtiva, rakastava nainen, isän vastinpari, kasvattaja sekä rajojen asettaja, toisaalta rikokseen syyllistynyt, poissaoleva, mahdollisesti päihteitä käyttävä nainen. Useista tulkintavaihtoehdoista voi olla seurauksena joidenkin merkitysten syrjäytyminen, minkä seurauksena naislainrikkojasta muodostuva kuva kapeutuu ja pahimmassa tapauksessa uusintaa olemassa olevia stereotyyppiä.

Kategoriat *naisvanki*, *vanki* ja *vankeusvanki* liittävät naislainrikkojan seuraamusjärjestelmän piirissä vankeinhoidon instituutioon. Vertailun vuoksi kriminaalihuollon asiakkaaksi naisen kategorisoivia määritelmiä *naisasiakas* ja *valvottava* käytetään molempia vain kerran koko aineistossa. Kriminaalihuollon piirissä olevia naislainrikkojia kuvataan siten muilla kategorioilla, joista asiakkuus ei sellaisenaan tule näkyviin, vaan vaatii jälleen artikkelien tarjoaman kontekstin huomioon ottamista. On tosin huomattava, että kategoriat *naisasiakas* ja *valvottava* eivät sinällään kerro naisten yhteydestä kriminaalihuollon asiakkuuteen, kuten *naisvanki* kertoo yhteydestä vankeinhoitoon. Kun kontekstina ovat rikosseuraamusalan instituutiot ja alan ammattilehdet, voidaan kategoriat kuitenkin tämän perusteella määritellä kriminaalihuollon instituution alle. Tämä vaatii rikosseuraamusalan tuntemista. Mitä oudompi rikosseuraamusala kontekstina lukijalle on, sitä enemmän hän tarvitsee merkityksen avaamiseen vihjeitä käyttötilanteesta.

Muita naislainrikkooja kuvaavia kategorioita käytetään artikkeleissa yksi tai kaksi kertaa. Yhteensä näitä harvemmin käytettyjä kategorioita artikkeleista löytyy 49 erilaista (ks. tarkemmin Liite 2). Harvemmin käytetyissä kategorioissa tulee erityisen selvästi esiin kontekstin merkitys kategorian ymmärtämisessä. Esimerkiksi kategoriolla *daami* viitataan naisvankeihin artikkelissa, jossa kerrotaan silloisessa Hämeenlinnan keskusvankilassa järjestetyistä tanssikursseista. Daami edustaa tässä normalisoivaa ja jopa hieman ylevää kuvaa naisesta. Naisvangit määrittyvät artikkelissa ennen kaikkea tanssikursseilla oleviksi naisiksi, eivät naisvangeiksi tai naisrikollisiksi. Siten kategoria tarjoaa esimerkin vaihtoehtoisesta, mutta harvoin käytetystä keinosta naislainrikkoojien määrittelyyn. Poliittisia naisvankeja käsittelevässä artikkelissa naiset kategorisoidaan muun muassa ammattinsa edustajiksi, *myyjättäreksi*, *kutojaksi* ja *toimistotyöntekijäksi*. Naislainrikkoojien määrittely heidän työtehtävänsä kautta liittyy naiset kategoriajoukkoon ammatit, johon kuuluu myös siviilissä eläviä, rikoksiin syyllistymättömiä henkilöitä. Ammatti voidaan nähdä yhtenä tekijänä, joka kertoo haltijansa yhteiskuntaan kiinnittymisestä. Ammatin lisäksi artikkelissa kerrottiin myös naisten nimet sekä muita yksityiskohtaisia tietoja naisten elämäntilanteesta, minkä merkitystä pohdin tarkemmin luvussa 9. Nykyisin henkilötietojen ja muiden vastaavien tietojen kertominen ei salassa pitomääräysten takia ole mahdollista. Voidaan kuitenkin miettiä, millä tavalla naislainrikkoojista voitaisiin nykyisinkin puhua niin, että heidät liitettäisiin myös muiden kategoriajoukkojen kuin rikosten tekijöiden osaksi.

Normalisoivien kategorioiden käyttö on kuitenkin poikkeus artikkeleissa esiintyvistä jäsenkategorioista. Suurin osa myös tilannesidonnaisista kategorioista liittyy naislainrikkoojan rikollisuuteen ja seuraamusjärjestelmän piiriin, kuten jäsenkategoriat *naisrikollinen*, *valvottava*, *elinkautinen naisvanki*, *ensikertainen*, *pelkääjä*, *rikosentekijä* tai *mustalaisvanki*. Mainitsemistani kategorioista on jälleen huomattavissa, kuinka toiset kategoriat tulevat ymmärretyiksi jo nimensä perusteella ja kuinka toiset vaativat tilanteen ja kontekstin huomioon ottamista ennen kuin kategorian tilanteen merkitys aukeaa. Rikoksiin tai vankilaan viittaavat kategoriat kertovat lukijalle, missä kontekstissa kategoriaan liitettyä naista on tarkasteltava. Tällöin voi olla, että yksittäinen kategorisointi on riittävä kuvaamaan naislainrikkoojaa, kuten MCD-analyysin taloudellisuussääntö (ks. luku 5.2) antaa mahdollisuuden tehdä. Sen sijaan jäsenkategoriat *valvottava* ja *ensikertainen* vaativat jo jonkinlaisia kontekstin antamia vihjeitä tullakseen ymmärretyiksi. Kategorioiden käyttö rikosseuraamusalan henkilöstö- ja ammattilehdissä kertoo osaltaan, että kyseessä on seuraamusjärjestelmään liittyvät kategorisoinnit. Voidaan ajatella, että lehtien kohderyhmä, rikosseuraamusalan henkilöstö ja seuraamusjärjestelmää muuten tuntevat henkilöt osaavat tämän perusteella yhdistää kategoriat ensikertaiseen vankiin ja kriminaalihuollon valvonta-asiakkaaseen. Toisaalta ensikertainen voi viitata myös vaikka ensikertaa rikokseen

syöllistyneeseen henkilöön ja kategoria valvottava vankilassa valvonnan alla olevaan henkilöön. Näin ollen artikkelin aihe määrittää viime sijassa kontekstin, jossa kategorioita on tarkasteltava. Jäsenkategoria *pelkääjä* on esimerkki kategorisoinnista, jonka saama merkitys ei välttämättä tule ymmärretyksi edes artikkelin tarjoaman kontekstin turvin vaan vaatii vankilakulttuurin ja -käytäntöjen ymmärtämistä. Vaikka artikkelin perusteella *pelkääjäksi* kuvattu henkilö osattaisiinkin yhdistää ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamiseen, ei artikkelista välttämättä käy selville, mitä henkilö pelkää, mitä se käytännössä tarkoittaa ja millaisia vaikutuksia pelkäämisellä on henkilön rangaistuksen suorittamiselle.

Naislainrikkajista puhutaan artikkeleissa myös kategorisoimalla heidät yhdeksi tiimin (ks. luku 5.2) kaltaiseksi ryhmäksi. Tällaisia jäsenkategorioita ovat *naisvankiryhmä* ja *naisporukka*. Tiimiä voidaan tarkastella yhtenä yksikkönä (vrt. perhe) ja siihen liitetään ominaisuuksia, jotka erottavat sen muista kategoriajoukoista. Puhuminen naisryhmistä ja porukoista antaa lukijalle vaikutelman naislainrikkajien keskuudessa olevista alakulttuureista, joita sitoo vahva me-henki ja mahdollisesti negatiivinen suhtautuminen toisiin ryhmittymiin. Kategorisointitapa on mielenkiintoinen, koska kyseisissä artikkeleissa ei kuitenkaan tule esiin tiimiin liitettyjä ominaisuuksia, kuten tiimin jäsenten yhteenkuuluvuutta tai lojaalisuutta. Kaiken kaikkiaan aineistossa naislainrikkajia ei tuoteta tiiminä edes naisvankeja käsittelevissä artikkeleissa, vaikka voisi ajatella, että pitkäaikainen yhdessä oleminen johtaisi liittoutumiseen ja ryhmittymien muodostumiseen. Siten naislainrikkajista muodostetut tiimirakenteet vaikuttavat lähinnä yhdeltä tavalta kategorisoida naisia, eikä niiden tarkoituksena ole kuvata naisten välisiä suhteita.

Naisvangeista käytetään myös kategorioita, joita voidaan kutsua yhteisökategorisoinneiksi (ks. luku 5.2). Yhteisökategorisoinneilla tarkoitan tässä sellaisia kategorioita, jotka tarkastelevat naisvankeja erityisesti vankeinhoidon instituution näkökulmasta. Tällöin naiset eivät enää määrity henkilöiksi, vaan osaksi vankeinhoidon instituutiota, sen rakenteiksi. Naisista puhutaan viittaamalla yleisesti laitoksiin tai osastoihin, joissa naiset suorittavat tuomiotaan. Naisia kategorisoidaan esimerkiksi puhumalla ”naisosastolla ilmenneistä ongelmista” (Kontra 2006:4) tai keskusteluryhmän vetämisestä ”naisten päihteettömällä osastolla sekä äiti-lapsi-osastolla” (Kontra 2004:3). Taulukossa 4 on esitelty artikkeleissa käytetyt yhteisökategorisoinnit. Yhteisökategoriaa *naisten osasto* käytetään artikkeleissa viidesti ja *naisosasto* neljä kertaa. Muita käytettyjä kategorioita ovat *naispaikka*, *naisvankila*, *äiti-lapsi-osasto*, *naisten päihteetön osasto* ja *naisvankimäärä*. Olen erottanut yhteisökategorisoinnit paikkaa tarkoittavista ilmauksista, joilla ei viitata laitoksessa oleviin naisiin. Paikan määreillä voidaan tarkentaa tai kuvailla naislainrikkajasta tehtyä kategoriaa, kuten ”Vanajan naiset” (Kontra 2002:6) tai ”Nummenkylän avovankilaosaston naisvangit” (UKH

1990:1). Yhteisökategoriat antavat tietoa ennen kaikkea siitä, kuinka ihmiset käyttävät kategorioita kuvatessaan sosiaalisia rakenteita ja instituutioita. Koska tutkimustehtäväni on tarkastella erityisesti naislainrikkajia kuvaavia kategorioita, en kiinnitä enempää huomioita aineistosta löytyneisiin yhteisökategorioihin.

Taulukko 4. Naislainrikkajista käytetyt yhteisökategorisoinnit

Yhteisökategorisointi	Kuinka monessa artikkelissa esiintyi
Naisten osasto	5
Naisosasto	4
Naispaikka	3
Naisvankila	2
Äiti-lapsi-osasto	1
Naisten päihteen osasto	1
Naisvankimäärä	1

Artikkeleissa tuotettuja kategorioita voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, kuinka ne itsessään tuovat esille lainrikkajan sukupuolen. Selkeästi naissukupuoleen viittaavia kategorioita löytyy aineistosta 26 kappaletta. Lisäksi kategoria *lapsenmurhaaja* voidaan lukea naisiin viittaavaksi kategoriaksi, koska lapsenmurhasta voidaan rikoslain mukaan tuomita vain nainen. Tämä vaatii jälleen kontekstin, tässä tapauksessa rikoslain, tuntemista. Näin ollen sukupuolisensitiivisiä kategorioita löytyy aineistosta kaikkiaan 27 kappaletta. Sukupuolineutraaleja kategorioita aineistossa on 33 kappaletta. Vertailun perusteella voidaan todeta, että sukupuolisensitiivisten ja sukupuolineutraaleiden kategorioiden määrällinen ero ei ole niin merkittävä, mitä naisten marginaalisuus antaisi olettaa. Sukupuolisensitiivisiä kategorioita löytyy aineistosta lähes yhtä paljon kuin sukupuolineutraaleja. Lisäksi on huomattava, että useimmin käytettävät kategoriat ovat sukupuolen selkeästi esiin tuovat *nainen* ja *naisvanki*. Lisäksi kategoriat *äiti* ja *tyttö* ovat yleisesti käytettyjen kategorioiden joukossa. Sukupuolineutraalit kategoriat esiintyvät aineistossa pääasiassa vain joitakin kertoja, ainoastaan kategoriaa *vanki* käytetään seitsemässä artikkelissa. Vertailun perusteella voidaan todeta, että naispuolisten lainrikkajien sukupuoli tuodaan kyllä esiin silloin, kun heistä puhutaan. Toisaalta on kuitenkin muistettava, ettei aineistossa huomioida lainkaan niitä artikkeleita, joissa puhutaan yleisesti lainrikkajista eikä siis mainita, kumpaa sukupuolta lainrikkajat edustavat. Voi siis olla, että myös näissä artikkeleissa naisista puhutaan, mutta sukupuolen esiin tuomista ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi.

Tarkemmin voikin siis sanoa, että naislainrikkojien sukupuoli tuodaan esiin silloin, kun se asian kannalta on tarkoituksenmukaista.

Naislainrikkojiin viitataan aineistossa 60 eri kategorialla, joihin yhdistetään erilaisia merkityksiä. Osa merkityksistä muodostuu jo kategorian nimen perusteella, osa vaatii kontekstin huomioon ottamista tullakseen ymmärretyiksi. Naislainrikkojista tuotettu kuva muodostuu kuitenkin melko kapeaksi, mikäli se perustuu ainoastaan yleisemmin käytettyihin jäsenkategorioihin. Kaikista artikkeleista löydettyistä kategorioista yksi tai kaksi kertaa käytettyjä kategorioita on kaikkiaan 49 kappaletta, mikä muodostaa 4/5 kaikista kategorioista. Kuitenkin näitä harvemmin tuotettuja kategorisointeja käytetään vain 58 eri käyttökertaa, kun taas pelkästään kahta yleisintä kategoriaa, *naista* ja *naisvankia*, käytetään 83 kertaa. Useista kategorisointimahdollisuuksista huolimatta naislainrikkoja tuotetaan seuraamusjärjestelmän piirissä pääosin muutaman kategorian kautta. Toki on huomattava, että samoissa artikkeleissa käytetään useampaa naislainrikkojaa kuvaavaa kategoriaa. Tällöin harvemmin käytetyt kategoriat saattavat toimia tilannesidonnaisesti tarkentamassa ja laajentamassa naislainrikkojasta tuotettua kuvaa. Kun naislainrikkojat tuotetaan kuitenkin pääasiassa muutaman kategorian kautta, eivät yksittäiset poikkeavat kategoriat kykene haastamaan naislainrikkojista muodostuvaa kuvaa ja kategorioihin liittyviä merkityksiä. Voidaan ajatella, että toistuessaan useissa artikkeleissa kategorioiden vaikutus kumuloituu. Näin kategoriat ylläpitävät ja vahvistavat naislainrikkojista annettua kuvaa, joka alunperinkin on kyseisten kategorioiden tuottama.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen yhtäältä naislainrikkoja koskevaa vallitsevaa puhetapaa, toisaalta pyrin haastamaan sen tuomalla esiin artikkeleissa käytettyjä vaihtoehtoisia kategorisointeja. Seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa keskityn kahteen yleisimpään naislainrikkoja kuvaavaan jäsenkategoriaan. Kategorioiden nainen ja naisvanki kautta havainnollistan, millaisiksi naislainrikkojat rikosseuraamusalan lehdissä kuvataan, miten kategorisoinnit tehdään ja millaisia merkityksiä kategoriat saavat. Yhdeksännessä luvussa esittelen harvemmin käytettyjä kategorioita, joiden avulla naislainrikkojista muodostuvaa kuvaa voidaan laajentaa.

7 Nainen erontekona mieheen

Monissa aineiston artikkeleissa naisesta muodostuvaa kuvaa tuotetaan vertaamalla naista miespuoliseen lainrikkojaan. Miesten runsaampi edustus rikostilastoissa vaikuttaa siihen, että mies ja mieheen liitetyt ominaisuudet muodostuvat seuraamusjärjestelmässä normiksi, johon muita lainrikkojaryhmiä, kuten naisia, suhteutetaan. Naislainrikkojaa ei välttämättä tuoteta miehen vastakohtana, vaan ennemmin voidaan puhua naisten ja miesten välisestä eronteosta. Mikäli nainen ja mies määriteltäisiin toistensa vastakohtiksi, tämä tarkoittaisi sitä, että artikkeleissa esimerkiksi naislainrikkojaan liitetyt ominaisuudet eivät kuvaisi miestä. Tällaista puhetapaa artikkeleissa ei kuitenkaan esiinny. Sen sijaan nainen ja mies kuvataan erilaisiksi. Usein artikkelissa ei tarkemmin määritellä, millaisesti erosta on kyse, vaan tulkinta jätetään lukijan vastuulle. Toisaalta kategorisoidessaan naislainrikkojan kirjoittaja tulee usein määritelleeksi myös miehen juuri eronteon kautta. Koska nainen ja mies lainrikkojina ovat erilaisia, naiseen liitetyt kategoriapiirteet eivät sellaisenaan päde mieheen.

7.1 Nainen miehen vakioparina

Yleisesti koko aineistossa käytetty tapa kuvata naislainrikkojia on puhua heistä numeroina. Lähes jokaisessa naislainrikkojia käsittelevässä artikkelissa heidän lukumääränsä tuodaan esiin joko suhteessa kaikkiin vankeihin ja kriminaalihuollon asiakkaisiin tai mieslainrikkojien lukumäärään rinnastettuna. Joissakin artikkeleissa naisten määrää käytetään taustamuuttujana, joka taustoittaa artikkelissa käsiteltäviä asioita. Tällöin naislainrikkojiin ei enää jatkossa artikkelissa palata, vaan asiaa käsitellään yleisellä tasolla tai tarkastelu siirretään miespuolisiin lainrikkojiin. Joissakin artikkeleissa naisvankien tai -asiakkaiden määrä mainitaan artikkelin yhteydessä esitettävässä taulukossa, mutta varsinaisessa tekstissä naisia ei käsitellä lainkaan.

”Viime vuoden loppuun mennessä oli 77 % YP:uun [yhdyskuntapalveluun] tuomituista syylistynyt rattijuopumukseen, 8 % tehnyt varkausrikoksen, muihin rikoksiin syylistyneitä on muutama prosentti. Yhdyskuntapalvelua suorittavien sosiaalisesta tilanteesta kertoo, että 67 % heistä oli työttömiä, 23 % työssä ja 6 % opiskelijoita. Vain neljä heistä oli alle 21-vuotiaita. Naisia oli 10 %. Työttömänä olevat yhdyskuntapalveluun tuomitut voivat suorittaa palvelua päiväsaikaankin. He ovat kuitenkin koko ajan työmarkkinoiden käytettävissä.” (UKH 1994:2)

Kun naisista puhutaan vain numeroina, on olemassa riski, että naista ei tarkastella enää henkilönä. Esimerkissä tarkastellaan yhdyskuntapalveluun tuomittujen taustoja. Tehtyjen rikosten,

ikärakenteen ja työ- tai koulutustilanteen ohessa tuodaan esiin, kuinka monta prosenttia tuomituista on naisia. Käsite ”nainen” ei siten määrity henkilöksi, joka on tuomittu yhdyskuntapalveluun, vaan henkilön ominaisuudeksi muiden ominaisuuksien ohella. Yhdyskuntapalveluun tuomittu henkilö voi siis esimerkiksi olla työtön, alle 21-vuotias tai nainen. Yhdyskuntapalvelua suorittavaa henkilöä voitaisiin kuvailla myös millä tahansa muilla ominaisuuksilla, kuten siviilisäädellä, kotimaalla, asuntotilanteella tai terveydentilalla, joita ei tässä tuoda esiin. Kun naiseus määrittyy henkilön ominaisuudeksi, myös se voidaan jättää toisessa yhteydessä mainitsematta. Näin ollen lainrikkojan sukupuoli ei näyttyädy seuraamusjärjestelmässä sellaisena tekijänä, jolla olisi merkitystä rangaistusten täytäntöönpanossa ja toimintakäytännöissä.

”Suomessa oli vankeja elokuun puolivälissä 2304 miestä ja 122 naista. Päivittäinen vankiluku vuoden alusta on ollut 2683. Se on noin 200 vähemmän kuin vuosi sitten, joka oli siihenastisen historiamme alhaisin. Joissain laitoksissa on pakko tuntea jo ”vankipulaa”.” (UKH 1998:3)

Naisten ja miesten välinen ero tuotetaan usein määrällisesti. Määrällinen tarkastelu tuo selvästi esiin naisten marginaalisuuden verrattuna miesvankien määrään. Naislainrikkojat mainitaan, mutta heitä ei määrällisen vähyytensä vuoksi käsitellä enempää. Monissa artikkeleissa siirrytään tarkastelemaan lainrikkojia yleisesti sen jälkeen, kun naisten ja miesten välinen määrällinen ero on tuotu esiin. MCD-analyysin periaatteiden mukaan kyse on taloudellisuussäännön käytöstä. Taloudellisuussäännön (ks. luku 5.2) mukaan joskus yksikin jäsenkategoria voi olla riittävä kuvaamaan henkilöä. Laajemmin tarkasteltuna sääntöä voidaan soveltaa myös kategoriapiirteisiin, liittyvään ne oleellisesti jäsenkategorioihin. Näin ollen taloudellisuussäännön mukaan yksikin jäsenkategoriaan liittyvä piirre voi olla riittävä kertomaan kohteestaan. Nais- ja miesvankienkin määrällinen kuvaaminen voi olla riittävän informatiivinen artikkelin tarkoituksen kannalta, mutta antaa naisvangeista hyvin rajoittuneen kuvan ja ylläpitää naisvankien marginaalista asemaa miesvaltaisessa vankipopulaatiossa. Esimerkissä jäsenkategoria *nainen* liitetään kategoriajoukon *vanki* jäseneksi. Samaan kategoriajoukkoon kuuluu myös kategoria *mies*, mutta siihen voitaisiin muussa yhteydessä katsoa kuuluvan myös esimerkiksi kategoriat *ulkomaalainen* tai *romani*. Kategoria *nainen* määrittyy siis osaksi koko vankipopulaatiota, mutta määrällisesti tarkasteltuna naiset muodostavat vain murto-osan miesvankien määrästä.

Kun artikkeleissa puhutaan nais- ja miesvangeista sekä suhteutetaan heitä toisiinsa, kyse on vakioparin (ks. luku 5.2) käytöstä. Vakioparin toisen osapuolen mainitseminen tuo lukijan mieleen parin toisen osapuolen, vaikka tätä ei erikseen mainittaisi. Näin ollen esimerkiksi naislainrikkojien kuvaaminen prosentuaalisesti (*naisia oli 10 %*) antaa lukijalle vihjeen, kuinka suuri osa on miehiä.

Vakioparina mies on siten aina läsnä, kun naisesta puhutaan. Lisäksi artikkeleissa usein käytetty, naisia ja miehiä toisiinsa suhteuttava puhetapa (*2304 miestä ja 122 naista*) vahvistaa ja ylläpitää vakiopariasetelmaa. Voidaan kuitenkin miettiä, toimiiko vakiopariasetelma myös toisinpäin. Mieslainrikkojan mainitseminen ei välttämättä tuo lukijan mieleen kuvaa naisesta, vaan esimerkiksi vartijasta. Tämä selittynee naisten vähäisemmällä rikollisuudella, mutta myös naiseen liitetyillä kulttuurisilla luokituksilla, joihin rikosten tekeminen ei sisälly. Kuten edellä totesin, kategoriajoukkoon vanki voidaan liittää myös muita kategorioita, kuten romani tai ulkomaalainen. Koska näiden kategorioiden mainitseminen ei kuitenkaan tuota mielleyhtymää naisvankiin, voidaan päätellä, että naista ja miestä yhdistävä tekijä ei tässä olekaan kategoriajoukko vanki. Vakiopari muodostuu vastakkaisesta sukupuolesta, joten tarkemmin voidaan puhua vakioparista nainen-mies. Vakiopariin liittyvät velvollisuudet ja oikeudet eivät tässä tapauksessa määriy niinkään yksilöiden välisestä suhteesta, vaan kulttuurisista sukupuolirooleista käsin. Sukupuoliroolit määrittelevät, millainen toiminta naisille ja miehille on sallittua ja mitä eri sukupuolilta odotetaan.

”Miesvartijat pelkäävät, että nainen puheellaan vesittää työn perustan, järjestyksen säilymisen. Naisten mukaan miehille kuri on jatkoa armeijassa opitulle käyttäytymismallille: kuri pidetään komentamalla ja käskytämällä. Naiset puhuvat suodattamisesta ja luovimisesta, saman asian voi sanoa monella tavalla. Ja se, mikä pelaa miesten kesken, ei välttämättä toimi naisvankien kanssa.” (Kontra 2002:2)

Naislainrikkojan, tai tarkemmin naisvangin vakiopariksi voidaan asettaa myös miesvartija. Kyse ei kuitenkaan ole vanki-vartija-vastinparista, vaan jälleen sukupuoliparista nainen-mies. Tämä tulee esille artikkelissa, jossa käsitellään naisvartijoiden arkea työssään. Artikkelissa käsitellään miesvartijoiden kriittistä asennetta naisvartijoihin ja heidän tapansa tehdä työtä. Artikkelin tarkoituksena on nostaa naisvartijoiden työn arvostusta ja tuoda esiin, että sekä mies- että naisvartijoiden työtavalle on paikkansa: *Ja se, mikä pelaa miesten kesken, ei välttämättä toimi naisvankien kanssa*. Vakiopariksi tuotetaan siis miehet ja naisvangit. Koska puhutaan erityisesti naisvangeista, eikä yleisesti naisista, voidaan olettaa, että myös kategoriaan miehet katsotaan kuuluvan miesvankeja. Lisäksi esimerkissä viitataan vankilan kurin ja järjestyksen säilymiseen, jolloin voidaan olettaa, että ne kohdistuvat nimenomaan vankeihin. Lainauksessa naisvangit kategorisoidaan omaksi ryhmäkseen, jonka *kanssa* samat järjestyksenpitokeinot eivät toimi. Miesvartijat ja -vangit sen sijaan tuotetaan yhdeksi joukoksi puhumalla miesten *kesken* pelaavista asioista. Kuten luvussa 5.1 toin esiin, kategoriat voidaan liittää mihin tahansa kategoriajoukkoon tiettyä tarkoitusta varten (Hester & Eglin 1997b, 18). Kun artikkelin tarkoituksena on tarkastella sukupuolten välisiä eroja, kategoriaa miesvartija ei liitetäkään esimerkiksi ammatti-kategorijoukon alle, vaan sekä kategoria miesvartija että miesvanki voidaan yhdistää kategoriajoukkoon sukupuoli. Samalla myös naisvanki tullaan liittäneeksi saman kategorijoukon jäseneksi.

”Elinkautiseen vankeuteen tuomitut naiset poikkeavat yleensä jonkin verran rikostaustaltaan elinkautisista miesvangeista. Armahdettuja naisia oli tosin vain kolme, mutta näilläkin henkilöillä erot miehiin olivat selviä. Kellään naisista ei ollut rikostaustaa ja uhrin olivat aviopuolisoja. Lisäksi naiset olivat kaikki yli 30-vuotiaita. Elinkautisten naisvankien uusimisrikollisuutta vähentävät sukupuoli, ikä ja sosiaaliset sidosryhmät. Elinkautiset naisvangit eivät elä järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella kuten useimmat miesvangit.” (UKH 1997:1)

Naislainrikkajat tuotetaan artikkeleissa myös puhumalla naisten ja miesten rikoskäyttäytymisestä. Määrällisen vertailun lisäksi rikollisuus on selkeä ja usein käytetty tapa, jolla nais- ja miespuolisten lainrikkajien välistä eroa ilmaistaan. Tällöin naisten ja miesten välistä eroa tuotetaan myös rikosten laadun, rikostaustan ja siihen liittyvän elämäntilanteen perusteella. Edelleen miehet säilyvät normina, joihin naislainrikkajia verrataan. Esimerkissä todetaan, että *naiset poikkeavat rikostaustaltaan elinkautisista miesvangeista*. Kun eronteko tehdään määrällisen tarkastelun sijasta laadullisesti, myös naislainrikkajista muodostettu kuva laajenee. Jotta naisten ja miesten välinen ero tulisi näkyväksi, yksi kategoriapiirre ei ole enää riittävä kuvaamaan kohdettaan, naislainrikkajaa.

Esimerkissä elinkautiseen vankeuteen tuomitut naiset tuotetaan liittämällä heihin seuraavia kategoriapiirteitä: *ei rikostaustaa, uhrin aviopuolisoita, yli 30-vuotiaita*. Artikkelissa naisten tekemät (henki)rikokset kuvataan yksittäisiksi teoiksi. Kirjoittaja tuo esille, etteivät naiset ole syyllistyneet aikaisemmin rikoksiin, *ei rikostaustaa*. Toisaalta rikoksetonta elämäntapaa tuotetaan myös puhumalla naisten iästä, *yli 30-vuotiaita*. Iän merkitys aukeaa, kun tiedetään, että yleensä rikosten tekeminen aloitetaan kymmenisen vuotta aikaisemmin. Naisten tekemät henkirikokset eivät myöskään ole sattumanvaraisia, mistä kertoo se, että uhrin ovat aviopuolisoita. Kirjoittaja käyttää useita kategoriapiirteitä tuottaakseen kuvan, jonka mukaan naisten elämäntapaa ei voida määrittellä rikoskeskeiseksi. Sen sijaan esimerkin alussa tehty naisten ja miesten välinen eronteko muodostaa lukijalle miesvangeista täysin päinvastainen kuvan. Lukija olettaa, että koska miesvangit eroavat naisista, miehillä ilmeisesti on rikostaustaa, he ovat alle 30-vuotiaita ja heidän uhrinsa ovat myös muita kuin aviopuolisoita (tai perheenjäseniä). Miesvankien elämäntilanne määrittyy siten rikoskeskeisemmäksi kuin naisten. Viimeisessä virkkeessä kirjoittaja palauttaa naisten ja miesten välisen vertailuasetelman lukijan mieleen. Naisten elämäntilanne tuotetaan esimerkissä kaikkiaan paremmaksi kuin miesvankien, koska naiset *eivät elä järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella kuten useimmat miesvangit*. Naisten ja miesten välinen eronteko ulotetaan esimerkissä koskemaan siten myös seuraamusjärjestelmän ulkopuolista yhteiskuntaa. Tällöin naiset eivät enää määrity marginaalista käsin, vaan heidät sijoitetaan yhteiskunnan sisälle, kun taas miehet paikallistuvat yhteiskunnan ulkoreunalle ja marginaaliin.

Tässä luvussa olen tarkastellut, kuinka naislainrikkokat tuotetaan miesten vakioparina nimenomaan seuraamusjärjestelmän näkökulmasta. Sukupuolten välistä eroa tehdään niin naisten ja miesten määrällisen tarkastelun kuin seuraamusjärjestelmän toimintakäytäntöjenkin kautta. Lisäksi kiinnitetään huomiota naisten ja miesten välisiin eroihin rikollisuutta selittävässä tekijöissä. Naislainrikkokat määrittyvät siten suhteessa siihen, kuinka mieslainrikkokat näyttävät seuraamusjärjestelmässä. Seuraavassa luvussa tarkastelen, kuinka sosiaaliset normit vaikuttavat naisten ja miesten erotteluun.

7.2 Sukupuoliroolit ja äitiys

Naisten ja miesten välistä eroa tehdään tukeutumalla perinteisiin sukupuolirooleihin. Sukupuolieron tuottaminen ja näkyväksi tekeminen uusintaa naiseen liitettyjä kulttuurisia merkityksiä. Sukupuolieron näkökulmasta on ymmärrettävää, että naislainrikkokoiin liitetään monia hyvän naisen kategoriaan liittyviä merkityksiä, vaikka naislainrikkokojan voidaan ajatella rikkoneen juuri tähän kategoriaan liitettäviä normatiivisia odotuksia. Myös naiseuden ja äitiyden välinen sidos tulee artikkeleissa esiin keinona, jolla naislainrikkokat tuotetaan erilaisiksi kuin miehet.

”Naisvangit ovat erilaisia kuin miesvangit. Maailma ei kaadu, jos mies joutuu vankilaan, mutta jos nainen joutuu, yleensä koko perhe hajoaa. Naiset ovat vankilassa aina huolissaan kaikesta. He ovat myös häveliäämpiä eivätkä kauheasti huuda oikeuksiensa perään, ja omatunto soimaa heitä vankilaan joutumisesta.” (Kontra 2006:4)

Artikkeleissa naiseen liittyvät kategoriat muodostetaan liittämällä niihin kategoriapiirteitä, jotka eroavat miesvankia kuvaavista piirteistä. Nais- ja miesvankien välinen ero tehdään näkyväksi heti esimerkin alussa kuvaamalla nais- ja miesvankeja keskenään *erilaisiksi*. Naisia ja miehiä ei tuoteta toistensa vastakohtiksi, mutta puhuja antaa ymmärtää, etteivät naiset ja miehet kuitenkaan ole ominaisuuksiltaan samanlaisia ja siten rinnastettavissa toisiinsa. Esimerkki jatkuu tuomalla esiin naisvankeihin liitettäviä kategoriasidonnaisia toimintoja ja kategoriapiirteitä. Koska esimerkin alussa nainen ja mies on tuotettu keskenään erilaisiksi, lukija olettaa, etteivät naiseen liitetty ominaisuudet siten kuvaa miesvankia. Vaikka miesvanki ei välttämättä ole esimerkissä kuvatun naisvankin täydellinen vastakohta, ei naisvankiin liitettyjä ominaisuuksia voida sellaisenaan liittää miesvankiin sukupuolten lähtökohtaisen erilaisuuden takia. Naisten ja miesten välistä eroa ylläpidetään käyttämällä vertailumuotoa. Vaikka vertailun toista osapuolta ei erikseen mainita, lukija pystyy tulkitsemaan vertailun koskevan nimenomaan naisen ja miehen erilaisuutta.

Esimerkissä naisiin yhdistetään useita sellaisia kategoriapiirteitä, joiden voidaan katsoa liittyvän kulttuurisiin hyvän naisen luokituksiin. Tytöt on perinteisesti kasvatettu kilteiksi, hiljaisiksi ja tottelevaisiksi. Esimerkissä naisvankeja kuvataan *häveliäämmiksi* (kuin miehiä), *eivätkä he huuda oikeuksiensa perään*. Lisäksi *omatunto soimaa heitä vankilaan joutumisesta*. Kuvatun kaltaiset kategoriapiirteet voivat viitata paitsi opittuihin käyttäytymismalleihin ja rikosten yleiseen tuomittavuuteen, myös naisten omaan tietoisuuteen tekemistään normirikkomuksista. Naiseuteen liitettyihin kulttuurisiin odotuksiin liittyy myös toisista huolehtiminen ja toisten asettaminen omien tarpeiden edelle. Perinteisesti naisten tehtävänä on ollut perheestä ja kodista huolehtiminen. Myös vankilassa olevat naiset *ovat aina huolissaan kaikesta*. Siten artikkelit antavat kuvan naisista, jotka rikoksista huolimatta ovat tietoisia naiseuteen liitetystä odotuksista. Vankeusaikaisella käyttäytymisellään naiset osoittavat, että he pystyvät noudattamaan kulttuurin asettamia normeja ja käyttäytymään hyvän naisen tavoin. Omalta osaltaan artikkelit vahvistavat ja ylläpitävät naisiin liitettyjä perinteisiä käyttäytymismalleja. Samalla ne tuovat esiin, kuinka rikoksiin syyllistyneet naiset ovat ainakin joltakin osin rikkoneet kulttuurisia normeja.

”Myös [vartijan nimi] on huomannut, että naisen joutuminen vankilaan koettelee perhettä enemmän kuin miehen vankeus.” (Kontra 2006:4)

Huolenpito ja hoivaaminen liitetään vahvasti yhteen naisen reproduktiokyvyn kanssa. Aikaisemmin naisten tehtäväksi on katsottu lasten ja kodin hoitaminen. Yhä edelleen äitiys ja perhe yhdistetään vahvasti naiseuteen, vaikka naiset ovat olleet palkkatyössä jo kauan eivätkä kaikki naiset edes halua lapsia. Myös naislainrikkajat tuotetaan äitiyteen ja perheeseen liittyvien merkitysten kautta. Äitiyden ja naiseuden välinen yhteys on niin vahva, ettei se katoa edes silloin, kun naisen toiminta ei muuten vastaa kulttuurisia normeja. Artikkeleissa yhteys tuotetaan naislainrikkajia koskevissa merkityksenannoissa huolimatta siitä, että nainen suorittaa rangaistusta rikoksesta tuomittuna ja on näin rikkonut naiseuteen liitettyjä kulttuurisia normeja. Perinteisesti nainen on yhdistetty kotiin ja yksityiseen elinpiiriin, mies kodin ulkopuolelle. Artikkeleissa nainen määritellään perheen koossa pitäväksi voimaksi. Tämän takia *naisen joutuminen vankilaan koettelee perhettä enemmän kuin miehen vankeus*. Aikaisemmassa esimerkissä naisen joutuminen vankilaan katsotaan perheen olemassa oloa uhkaavaksi tekijäksi: *maailma ei kaadu, jos mies joutuu vankilaan, mutta jos nainen joutuu, yleensä koko perhe hajoaa*. Naiseuden ja äitiyden yhdistäminen on siten myös yksi keino tuottaa erontekoa mieheen, koska mieslainrikkajia ei juurikaan kuvattu perheestä ja isyydestä nousevista merkityksenannoista käsin. Korkeintaan miehet yhdistettiin perheeseen negaation kautta, kuten edellä olevissa esimerkeissä.

Perhe on esimerkki tyypillisestä tiimirakenteesta (ks. luku 5.2), jonka jäseniä sitoo toisiinsa lojaalisuus ja yhteenkuuluvuus. Perhekäsitys on viime vuosina laajentunut eikä perheellä enää automaattisesti tarkoiteta äidin, isän ja lapsien muodostamaa ydinperhettä. Yksinhuoltaja- ja uusperheet, joissa voi olla sekä vanhempien yhteisiä että aikaisempien liittojen lapsia, ovat yleistyneet. Yhä enemmän on myös perheitä, joissa ei ole lapsia lainkaan. Esimerkissä perheellä voidaan kuitenkin katsoa tarkoitettavan sellaista perhettä, johon kuuluu naisen ja miehen lisäksi yksi tai useampia lapsia. Mikäli kyseessä olisi lapseton pariskunta, olisi luonnollisempaa puhua vankeuden aiheuttamasta avo- tai avioerosta ja liiton hajoamisesta. Nainen liitetään siis osaksi perhettä, johon kuuluvat lisäksi mies ja yksi tai useampi lapsi. Kun nainen kategorisoidaan äidiksi, tuotetaan samalla vakioparit isä ja lapsi. Voidaan tosin ajatella, että perhe muodostuu myös pelkästään äidistä ja lapsista, jolloin äidin joutuminen vankilaan johtaa perheen hajoamiseen ainakin väliaikaisesti. Koska miehen joutumisesta vankilaan ei koidu samanlaisia seurauksia, esimerkissä tuotetaan kuvaa, jonka mukaan pelkästään isän ja lapsen muodostamat perheet eivät ole lainrikkojien joukossa tavallisia. Perheen koossa pysyminen ja hajoaminen yhdistetään siis vahvasti nimenomaan äidin vapauteen tai vankeuteen. Äitiys tuotetaan liittämällä siihen velvollisuus pysyä perheen luona ja pitää se koossa.

”Naiset keskustelevat ryhmissä vapautumisesta ja siihen liittyvistä peloista. Jos haluaa irti vanhoista kuvioista, on tehtävä pesäero kaveripiiriin. – Entäs sitten? on kysymys, joka toistuu usein. Toinen ongelma on äitinä oleminen. Monet naiset luulevat virheellisesti, että äitiys jatkuu automaattisesti siviilissä.” (Kontra 2004:3)

Vaikka naislainrikkoihin yhdistetään äitiyteen liittyviä merkityksiä, artikkeleissa tuodaan myös esille, ettei naisten äitiys välttämättä toteudu kulttuurisesti hyväksyttävällä tavalla. Erityisesti kategorioihin liitetyt oikeudet ja velvollisuudet ovat usein luonteeltaan moraalisia ja normittavia. Esimerkistä välittyy kulttuurisesti jaettu käsitys siitä, millaisia vastuita ja velvollisuuksia äitiyteen liitetään. Pelkkä biologinen äitiys ei riitä, vaan äitiydellä tarkoitetaan myös sosiaalista ja fyysistä äitiyttä, kuten läsnäoloa, hellyyttä ja huolenpitoa. Naisvankien ajatus siitä, että heidän äitiytensä jatkuisi vapautumisen jälkeen, todetaan esimerkissä *virheelliseksi*. Äitiys määrittyy siten etuoikeudeksi, jonka nainen voi omalla toiminnallaan menettää. Koska naisvanki ei ole täyttänyt velvollisuuttaan pysyä perheen luona, voidaan katsoa, että hän on rikkonut äitiydelle asetettuja kulttuurisia normeja. Biologisesta äitiydestä huolimatta naisten oikeus ”todelliseen” äitiyteen voidaan asettaa kyseenalaiseksi. Läsnä oleminen muodostuu siten kategorian äiti perustavaksi kategoriapiirteeksi. Tällöin ei määritellä vain naislainrikkokojen sopivuutta tiettyyn kategoriaan, vaan häntä arvioidaan kokonaisuutena. Arviointi on vahvasti moraalista ja liittyy laajemmin kulttuuriin hyvän naisen luokituksiin.

Kuten analyysi osoittaa, perinteiset sukupuoliroolit näyttelevät merkittävää osaa naisten ja miesten välisen eron tuottamisessa. Nainen yhdistetään myös rikosseuraamusalalla erityisen vahvasti äitiyteen ja muuhun perhe-elämään, kun taas miesten kohdalla vastaavat merkityksenannot vielä paljolti puuttuvat. Tämä havainnollistaa sitä, kuinka seuraamusjärjestelmä ei toimi tyhjiössä, vaan kulttuuriset luokitukset vaikuttavat myös rikosseuraamusalalla käytössä oleviin kategorisointeihin ja puhetapoihin. Naisiin liitetyt luokitukset ovat jaettuina, ja määrittävät siten naisia niin seuraamusjärjestelmässä kuin ympäröivässä yhteiskunnassakin.

7.3 Erilliset tilat ja toiminnot

Naisten ja miesten välinen eronteko vankeinhoidossa ei toteudu ainoastaan puheen tasolla, vaan on myös osa tilajärjestelyjä. Naiset ja miehet sijoitetaan eri osastoille, mutta usein myös vankeusaikainen toiminta tapahtuu samaa sukupuolta olevien kanssa. Fyysinen erillisuus tekee naisten ja miesten välisestä eronteosta konkreettista. Sukupuolten erottamisen käytäntö ja sen pohjalta puheessa tuotettu ero tukevat ja ylläpitävät toisiaan, jolloin naisten ja miesten välisestä eronteosta tulee luonnollinen osa vankeinhoidon käytäntöjä. Artikkeleissa puhutaan nais- ja miesvankien tilojen ja toimintojen erillisyydestä erityisesti silloin, kun niissä kerrotaan vankeinhoidon käytännön työstä.

”Naiset kuljetetaan samassa vaunussa kuin miesvangit, mutta eri sellissä. Naisia on kuljetuksissa vähän, koska naisvankejakin on vähän, vain n. 3 % koko vankimäärästä. Naiset ovat kuitenkin miehiä työläämpiä kuljetettavia, koska he vaativat enemmän huomiota kuin miesvangit.” (UKH 1987:1)

Esimerkin alussa tuodaan esiin, kuinka nais- ja miesvangit erotetaan toisistaan tilan suhteen: *naiset kuljetetaan samassa vaunussa kuin miesvangit, mutta eri sellissä*. Artikkeleissa tuotettu sukupuolten välinen ero näyttääkin perustuvan vankeinhoidossa käytössä oleviin toimintamalleihin, ei niinkään naisiin ja miehiin liittyviin erilaisiin kategoriapiirteisiin. Esimerkissä naisten kuvattiin olevan *työläämpiä, koska he vaativan enemmän huomiota kuin miesvangit*. Naisiin yhdistetään siis kategoriasidonnainen toiminto, huomion vaatiminen, joka eroaa miesvankeihin liitetyistä kategoriasidonnaisista toiminnoista. Eroaminen miesvangin asettamasta normista vaikuttaa siihen, että naisvangit määrittyvät työläämmiksi. Naisvankien työläyttä korostetaan esimerkissä vielä tuomalla esiin naisten vähäinen määrä kaikista vangeista, mistä huolimatta, *kuitenkin*, naiset teettävät vartijoille enemmän työtä. Artikkelissa kerrotaan, kuinka kahta vanginkuljettajaa kohti junassa voidaan kuljettaa jopa 50 vankia. Lisäksi asemilla vankien siirtämiseen varattu aika on

tiukka. Tässä kontekstissa naisvankien huomion vaatiminen voi tuntua työläältä. Miesten suurempi osuus on vaikuttanut myös rangaistusten täytäntöönpanon käytäntöihin, jotka ovat siten muodostuneet miesten ehdoilla ja miesten kesken. Naisten ja miesten välisessä eronteossa ei tässä yhteydessä ole niinkään kyse erilaisista ominaisuuksista, vaan siitä, että naisia ja naisten tarpeita ei ole huomioitu miesvaltaisessa instituutiossa ja mieslähtöisissä toimintakulttuureissa. Puhujat käyttävät erontekoa tiettyä tarkoitusta varten. Puhumalla nais- ja miesvankien erillisyydestä ylläpidetään perinteisiä toimintakäytäntöjä ja -malleja. Nais- ja miesvankien vastakkainasettelu ei siten määrity ongelmaksi, joka pitäisi ratkaista, vaan vastakkainasettelun avulla instituution on mahdollista säilyttää nykyiset rakenteensa (Potter 1998, 32).

”Jos naiset survotaan yhteen miesten kanssa, he jäävät loukkoon kutomaan niitä sukia. Taustalla on asenne, ettei naisvankeja ja miesvankeja voi laittaa samaan ryhmään. Tärkeintä on, että naisilla on vankilassa samat oikeudet kuin miehillä kouluttautua, tehdä työtä ja kuntoutua. On hyvä, jos naisten keskittäminen tiettyihin laitoksiin mahdollistaa sen. Ei tarkoitus ole vain eristää naiset miehistä.” (Kontra 2006:4)

Naisten ja miesten välistä fyysistä erillisyyttä voidaan käyttää myös tarkoituksessa, joka kääntää eronteon naisten hyväksi. Tässä tapauksessa eronteolla halutaan korostaa naisten tarvetta erillisiin toimintoihin, koska miesvaltaisessa instituutiossa naisvankien tarpeiden nähdään jäävän miesvankien tarpeiden alle. Naisten heikompaa asemaa tuotetaan puhumalla *loukkoon jäämisestä*. Myös kategoriasidonnaista toimintaa, *kutomista*, käytetään tässä tuottamaan kuvaa naisten rajoitetuista toimintamahdollisuuksista, mikäli naiset ja miehet olisivat yhdessä. Tällöin naiset pakotetaan perinteiseen naisen rooliin. Jäsenkategoriaan nainen kulttuurisesti liitettyyn toimintaan yhdistetään esimerkissä negatiivisia merkityksiä, kuten epätasa-arvo miesten kanssa. Naisiin perinteisesti yhdistetty kategoriasidonnainen toiminta määrittyy naisten oikeuksia polkevaksi toiminnaksi. Esimerkissä tuotetaan kuvaa, jonka mukaan miesvankien toimintamahdollisuudet ovat paremmat kuin naisilla ja naisille on annettava mahdollisuus samaan: *naisilla on vankilassa samat oikeudet kuin miehillä*.

Puhuja tiedostaa, että nais- ja miesvankien fyysinen erottaminen on periaatteellista, *taustalla on vanha asenne*. Tätä asennetta ja sen seurauksena syntynyttä käytäntöä ei kuitenkaan sinänsä aseteta kyseenalaiseksi. Viimeisessä virkkeessä periaate jopa vahvistetaan, mutta käänteisesti. Virke ”ei tarkoitus ole vain eristää naiset miehistä” tulee tuottaneeksi tulkinnan, jonka mukaan naisten ja miesten erottamisella saattaa olla muitakin tarkoituksia, mutta periaatteellinen eristäminen on yksi niistä. Naisten ja miesten fyysistä erottamista ja *naisten keskittämistä tiettyihin laitoksiin* pidetään naisten kannalta etuna, joka mahdollistaa naisten tasa-arvoisemman aseman miesvankeihin

verrattuna. Esimerkki ei siten poikkea edellisestä esimerkistä, jossa naisten ja miesten välistä eroa tehtiin nykyisten toimintamallien säilyttämiseksi. Tässä yhteydessä esimerkistä välittyy ehkä edellistä esimerkkiä selvemmin se, kuinka vankeinhoito on rakentunut ensisijaisesti miesvankien lähtökohdista. Esimerkissä tuodaan esiin, kuinka naisvangit eivät tule huomioituiksi nykyisessä toimintakulttuurissa. Vallitsevaa käytäntöä ei kuitenkaan pyritä muuttamaan, vaan ”jalostamaan” edelleen. Nais- ja mieslainrikkajien välistä erontekoa voidaan siten käyttää myös naisten hyväksi, ei ainoastaan tuottamaan miestä normiksi.

Vaikka naisten ja miesten erillisuus on osa vankeinhoidon fyysistä todellisuutta, erillisyyden saamat merkitykset rakentuvat artikkeleissa kielen välityksellä. Samasta ilmiöstä voidaan puhua eri tavoilla. Naisten ja miesten välinen eronteko tilaratkaisuissa ja toiminnoissa voidaan määritellä seuraamusjärjestelmän mieslähtöisyydestä kertovaksi asiaksi tai eronteko voidaan katsoa naisten tarpeita palvelevaksi käytännöksi. Siten naisten huomioiminen seuraamusjärjestelmässä ei välttämättä edellytä toimintakäytäntöjen, vaan vallitsevan puhutavan muuttamista. Seuraamusjärjestelmän kaltaisessa instituutiossa muutokset tapahtuvat hitaasti. Tällöin asioiden saamat merkitykset vaikuttavat siihen, millaiseksi naisten asema seuraamusjärjestelmässä määrittyy. Kielen käytöllä voidaan joko vahvistaa naisten marginaalista asemaa tai nähdä olemassa olevat käytännöt mahdollisuuksina, joiden kautta myös naislainrikkajat paikantuvat seuraamusjärjestelmän keskustaan.

8 Naislainriikkoja sukupuolensa edustajana

Edellisessä luvussa tarkastelin, kuinka kategoriat nainen ja naisvanki määrittyvät määrällisenä ja laadullisena erontekona miehiin. Naisten ja miesten vertailu ja suhteuttaminen oli artikkeleissa vallitseva tapa määrittellä naislainriikkoja. Kuitenkin artikkeleista oli löydettävissä myös toisenlaisia tapoja naislainriikojen kuvaamiseen. Naista ei kaikissa artikkeleissa suhteutettu mieheen, vaan naislainriikkoja tarkasteltiin myös omana ryhmänään sekä omista tarpeistaan ja piirteistään käsin. Voidaan sanoa, että naislainriikkoja tuotetaan tällöin naissukupuolen edustajana seuraamusjärjestelmän kontekstissa.

8.1 Naisten erityiset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet

Kun naislainriikojasta puhutaan oman sukupuolensa edustajana, naista ei tuoteta vertaamalla muihin kategorioihin. Kuitenkin MCD-analyysin mukaan kategorian vakiopari on läsnä silloinkin, kun sitä ei erikseen mainita. Näin ollen kategoria *nainen* voidaan yhdistää sen vakiopariin mies (ks. luku 7.1). Kun naislainriikojaa tarkastellaan naiseudesta käsin, vakiopari mies ei muodostu normiksi, johon naista suhteutettaisiin. Alla olevassa esimerkissä puhutaan arjen asioista, joista nimenomaan *naiset* kaipaavat lisätietoja. Arjen asiat eivät siten määrity miehiin liitetystä kategoriapiirteistä käsin, eikä naisten kiinnostuksen kohteita tuoteta poikkeamina miesten kiinnostuksen kohteista. Esimerkissä ei myöskään tehdä määrällistä vertailua naisten ja miesten kesken eikä tällä tavoin tuoteta naisia ja heihin liittyviä asioita marginaalisiksi ja poikkeaviksi. Itse asiassa esimerkistä ei ole mahdollista päätellä mitään naisen vakioparista miehestä, vaikka kategorioiden välinen yhteys mieleen tulisikin. Naislainriikojaa onkin siten siirryttävä tarkastelemaan naista koskevista kulttuurisista luokituksista käsin.

”Hämeenlinnan naisvankilassa ja Vanajan avo-osastolla pidetään kerran viikossa tapaamisia, joissa aiheena voi olla esimerkiksi velkaneuvonta, terveysvalistus, laihduttaminen, lastensuojelu tai mitkä tahansa arjen asiat, joista naiset kaipaavat lisätietoja.” (Haaste 2005:3)

Naislainriikkoja tuotetaan liittämällä jäsenkategoriaan nainen kategoriasidonnaista toimintaa: naiset *kaipaavat tietoja velkaneuvonnasta, terveysvalistuksesta, laihduttamisesta, lastensuojelusta* ja muista *arjen asioista*. Esimerkki tuo hyvin esiin, kuinka samatkin kategoriasidonnaiset toiminnot tai kategoriapiirteet voivat tuottaa erilaisia merkityksiä ja vaikuttaa siihen, millaiseksi nainen määrittyy. Naiseuteen liittyviä merkityksiä tuotetaan esimerkissä puhumalla ensinnäkin

lastensuojelusta, joka määrittää naisen äidiksi. Edellisessä luvussa olen käsitellyt tarkemmin naislainriikkojaan liitettyä äitiyttä, joten en palaa siihen enää uudelleen. Voidaan kuitenkin todeta, että naislainriikojen äitiys määrittyy tässä ongelmalähtöisesti. Lukija olettaa, etteivät naiset ole kiinnostuneita lastensuojelusta yleensä, vaan asia on henkilökohtainen ja koskettaa omia lapsia. Asian henkilökohtaisuus tuotetaan puhumalla arjen asioista, toisin sanoen lastensuojelu määritellään naisen arkeen kuuluvaksi asiaksi. Se, miksi lukija olettaa lastensuojelun koskettavan naisen omia lapsia, selittyy johdonmukaisuussäännöllä (ks. luku 5.2). Johdonmukaisuussäännön mukaan vähintään kahta henkilöä kuvaavat kategoriat voidaan liittää samaan kategorijoukkoon, mikäli ihmiset kuulevat ne niin. Sekä lapsi että nainen voidaan liittää kategorijoukkoon perhe. Johdonmukaisuussäännöstä seuraa myös, että koska sekä lapsi että nainen voidaan liittää kategorijoukkoon perhe, nainen voidaan kategorisoida tähän kategorijoukkoon kuuluvalla jäsenkategorialla äiti. Johdonmukaisuussäännön perusteella lukija ymmärtää lastensuojelun koskettavan naisvankeja henkilökohtaisesti.

Myös *laihduuttaminen* voidaan nähdä kategoriasidonnaisena toimintana, joka yhdistetään jäsenkategoriaan nainen. Kulttuuriset näkemykset vaikuttavat siihen, millainen vartalo nähdään kunakin aikana tavoiteltavana. Länsimaissa erityisesti naisvartaloa koskevat kauneushanteet ovat muuttuneet historian kuluessa. Laihduuttaminen liittyy tämän hetkisiin ulkonäköodotuksiin, jotka ihailevat hoikkuutta ja kunnostaan huolta pitäviä naisia. Laihduuttaminen määrittyy erityisesti naisiin liittyväksi toiminnaksi, johon voidaan suhtautua myös huvittuneesti aina uudelleen alkavien laihdutuskuurien takia. Toisaalta laihduuttaminen voidaan liittää myös terveyteen ja esimerkin *terveysvalistukseen*, jolloin sen merkitys muuttuukin itsestä huolehtimiseksi. Terveyteen liittyvään painon pudotukseen yhdistyvät yleensä muut terveelliset elämäntavat, kuten ruokavalio ja liikunta, ja se nähdään pysyvänä elämäntapamuutoksena jatkuvan laihduuttamisen sijaan. Terveyttä ylläpitävä elämäntapa voidaan siten nähdä naisesta itsestään lähtöisin olevaksi haluiksi pitää itsestään huolta. Naiseus määrittyy silloin kokemukseksi, että nainen on arvokas ja tärkeä itsessään. Kategorioihin nainen ja naisvanki liitetään artikkeleissa kuitenkin hyvin vähän sellaisia kategoriapiirteitä, jotka tuottaisivat naiseudesta positiivisia merkityksiä.

Esimerkin alussa määritellään konteksti, jossa jäsenkategoria nainen tuotetaan. Kontekstin muodostavat *Hämeenlinnan naisvankila* ja *Vanajan avo-osasto*, jonka lehden lukijoiden voidaan olettaa tietävän tai osaavan tulkita myös vankilaksi. Voidaan myös olettaa, että viikoittaisia tapaamisia, joissa puhutaan naisten elämäntilanteeseen liittyvistä asioista, ei järjestetä vankiloiden työntekijöille vaan vangeille. Näin esimerkissä tuotettu jäsenkategoria nainen määrittyy osaksi kategorijoukkoa vanki. Tällöin myös naisiin liitettyä kategoriasidonnaista toimintaa on mahdollista

tarkastella toisesta näkökulmasta, lainrikkojuudesta käsin. Kontekstin avulla kirjoittaja antaa siis lukijalle vihjeen siitä, mistä näkökulmasta naisiin liitettyjä kategorioita tulisi tarkastella. Kirjoittaja luottaa siihen, että konteksti virittää lukijan mielessä samanlaisia merkityksiä, joita kirjoittaja on naislainrikkojaan liittänyt. Esimerkki havainnollistaa kuitenkin hyvin, kuinka pelkkä konteksti ei välttämättä riitä jäsenkategorian ja kategoriasidonnaisen toiminnan saaman merkityksen kaikkien vivahteiden ymmärtämiseen. Jotta esimerkin kategoriasidonnaista toimintaa voisi tarkastella samasta näkökulmasta kuin kirjoittaja, on lukijan tunnettava yhtäältä seuraamusjärjestelmän toimintakäytäntöjä ja toisaalta rikollisuuteen sekä rikoksenteekijöiden elämäntilanteeseen liittyvää problematiikkaa.

Esimerkin kategoriasidonnainen toiminta, kuten *velkaneuvonta*, *terveysvalistus* ja *lastensuojelu*, tulee ymmärrettäväksi, kun tiedetään, millaisia ongelmia vangit ja muut rikoksenteekijät usein elämäntilanteessaan kohtaavat. Esimerkiksi velkaneuvonnassa on mahdollista selvittää maksamattomia laskuja, mutta myös rikosten seurauksena tuomittuja korvauksia ja muita kuluja. Terveysvalistus määrittyy uudelleen, kun se yhdistetään esimerkiksi ruiskuhuumeiden kautta leviävien sairauksien ehkäisyyn. Lastensuojelu voidaan yhdistää äidin vankeudesta seuranneeseen lasten huostaanottoon tai perheen muusta elämäntilanteesta aiheutuneisiin lastensuojelutoimiin. Yleensäkin *lisätietojen kaipaaminen arjen asioista* selittyy sitä taustaa vasten, että yleisesti lainrikkojilla on eritasoisia ongelmia elämän eri osa-alueilla, kuten asumis-, työ- ja koulutustilanteessa edellä mainittujen taloudellisten, terveydellisten ja päihteisiin liittyvien ongelmien lisäksi. Myös lainrikkojen elämänhallinta on usein puutteellista, mikä edistää ja ylläpitää ongelmien syntymistä. Arjen asioiden selvittäminen ja järjestäminen on siten edellytys myös uusintarikollisuuden ehkäisemiselle ja vapautuvien vankien kiinnittymiselle yhteiskuntaan. Naisvankeihin liittyvät merkitykset muodostuvat yhteisiksi ja jaetuiksi muiden vankien kanssa, mutta niitä on tarkasteltava rinnan naiseuteen liittyvien merkitysten kanssa.

Tässä luvussa tulee esiin, kuinka rikosseuraamusalalla naista ei voi tarkastella ainoastaan sukupuolensa edustajana, vaan kategoriaan sekoittuu aina kontekstin muodostamat merkitykset. Vaikka naislainrikkojaan liitettyjä kategoriapiirteitä voidaan tulkita naiseuteen liitettyjen luokitusten kautta, monet naisiin liitettyt piirteet nousevat seuraamusjärjestelmän muodostamasta taustasta. Tällöin naisiin yhdistetyt merkityksenannot ovat jaettavissa muiden lainrikkojaryhmien kanssa. Vain naiseuteen liittyviä ja erityisesti positiivisia merkityksiä naislainrikkojiin liitetään aineistossa harvoin, mikä kertoo kategorisointien institutionaalisesta luonteesta.

8.2 Naisvankia ja naisvartijaa yhdistävät tekijät

Naislainrikkoojaa on mahdollista tarkastella suhteessa toiseen naiseen. Tarkastelun kohteeksi tulevat tällöin kulttuurisesti jaetut normit, joita kaikkiin naisiin liitetään. Tällöin naislainrikkoojia voidaan arvioida sen mukaan, kuinka he vastaavat normien vaatimuksia. Artikkeleissa ei kuitenkaan esiinny suoraa vertailua rikoksiin syyllistyneiden naisten ja muiden naisten välillä. Sen sijaan naislainrikkoojaa suhteutetaan naisvartijaan. Tällöinkään kyse ei ole moraalista arvioinnista, vaan naislainrikkooja ja naisvartija nähdään pikemmin saman sukupuolen edustajina ja tämän takia samanlaisina; molemmat ovat naisia.

”Työ ei ole sen kummempaa kuin miesvartijan työ. On luonnollista, että naiset hoitavat naisia, sillä ajatuskulkumme on samanlainen. Naisten osastolla olemme miehiä parempia, mutta olemme aina lapsipuolen asemassa. Meille luvataan sitä sun tätä, mutta mitään ei tule, vuodattaa [työntekijän nimi]. Naispsykiatrian osastoa naisvartijat ovat odottaneet jo vuosikaudet.” (Kontra 2001:2)

Työntekijöiden puheessa naisvartijat ja naisvangit määrittyvät usein yhdeksi ryhmäksi. Tässä yhteydessä sekä naisvartija että naisvanki kategorisoituvat *naiseksi*. Jäsenkategoria nainen voidaan liittää kategoriajoukkoon sukupuoli, mikä määrittyy naisvartijoita ja naisvankeja yhdistäväksi tekijäksi. Yhteisellä kategoriolla saadaan aikaan myös vaikutelma samanarvoisuudesta, naiset ovat keskenään saman ryhmän edustajia. Puhuminen naisvartijoista ja –vangeista asettaisi kategoriat sen sijaan hierarkkiseen asemaan toistensa kanssa, koska vartijaan voidaan liittää kategoriasidonnaisena toimintana vallan käyttö. Jäsenkategoriaan naisvartija viitataan esimerkissä ainoastaan vakioparin miesvartija kautta. Lisäksi esimerkin ulkopuolella kerrotaan, että haastateltava on naisvartija. Työntekijä ei kuitenkaan itse tuota suoraan itseään naisvartijaksi, vaan kategorisoi sekä itsensä että naisvangit naisiksi. Naisten samanarvoisuutta ja yhteyttä tuotetaan myös puhumalla me-muodossa, *ajatuskulkumme on samanlainen*.

Ongelmalliseksi naisten välisen yhteyden tuottaminen muodostuu silloin, kun naisten väliset erot sivuutetaan. Esimerkissä todetaan, että *on luonnollista, että naiset hoitavat naisia*. Tätä perustellaan sillä, että yhteinen sukupuoli tuottaa myös samanlaisen ajatuskulun. Sukupuoli määrittyy ennen kaikkea biologisesta näkökulmasta käsin, minkä takia naisvartijoiden ja naisvankien välistä hoivasuhdetta kuvataan luonnolliseksi. Toisaalta kaikissa artikkeleissa naisvankien ja -vartijoiden samanlaisuutta ei nähdä ainoastaan positiivisessa merkityksessä. Tällöinkin artikkelissa tuotetaan kuitenkin kuvaa naiseudesta, joka on yliyksilöllistä ja joka on palautettavissa jokaiseen naiseen pelkästään yhteisen sukupuolen perusteella. Naiseuden erilaisille ilmenemismuodoille ja naisten keskinäisille eroille ei tällöin jää sijaa.

Naisvartijat ja naisvangit rinnastetaan usein myös samanlaisten kokemusta kautta. Molemmat ryhmät ovat vähemmistönä, naisvangit kaikkien vankien joukossa ja naisvartijat kaikkien vartijoiden joukossa. Marginaalisuus määrittyy naisvankeja ja -vartijoita yhdistäväksi tekijäksi. Esimerkissä naisvartijoiden marginaalista asemaa kuvataan puhumalla *lapsipuolen asemasta*, jossa naisvartijat ovat. Koska sekä esimerkin alussa että samassa virkkeessä naisvartijoita suhteutetaan miehiin, voidaan olettaa, että myös naisvartijoiden marginaalisuus määrittyy suhteessa miesvartijoihin. Naisvartijat tuotetaan artikkeleissa siten miesten vakioparina. Tässä kohtaa esimerkkiä puhujan käyttämä me-muoto vaihtuukin koskemaan vain naisvartijoita: *naisten osastolla olemme miehiä parempia*. Lisäksi puhujan mukaan *meille luvataan sitä sun tätä*, minkä voidaan olettaa koskevan ainoastaan naisvartijoita, koska puhuja käyttää virkettä esimerkkinä naisvartijoiden marginaalisesta asemasta. Viimeisessä virkkeessä naisvartijoiden ja -vankien marginaalinen asema rinnastetaan. Naispsykiatrisen osaston odottaminen kuvastaa edelleen naisvartijoiden asemaa ja turhia lupauksia. Koska vartijat eivät kuitenkaan odota psykiatrista osastoa itsensä, vaan naisvankien käyttöön, myös naisvangit ja heidän tarpeensa tulevat siten määrittelyiksi samaan marginaaliseen asemaan kuin naisvartijatkin.

”Naisvankeja on noin 6 % kaikista vangeista, ja henkilökunnassakin naiset ovat vähemmistönä. Pieni ryhmä jää helposti isompien jalkoihin. Naisten sivullisuus näkyy erityisesti miesvankivaltaiten laitosten toiminnoissa – naisvangit joko kutovat tai siivoavat. Toimintojen monipuolistamisen lisäksi parantamisen varaa on naisiin kohdistuvissa asenteissa.” (Kontra 2006:4)

Kun naisvangeista ja -vartijoista puhutaan yhtenä ryhmänä, vastakkain asettuvat jäsenkategoriat nainen ja mies. Yhtenä ryhmänä naiset voivat esimerkiksi vaatia naisvankien aseman parantamista ja tarpeiden huomioimista. Tässä suhteessa kyse voisi olla tiimirakenteesta, jonka yksi tunnusmerkki on jäsenkategorioiden välinen yhteenkuuluvuus ja lojaalisuus. Vartijoiden ja vankien välinen lojaalisuus voidaan kuitenkin kyseenalaistaa jo pelkästään vartijoiden ammatillisuuden asettamien vaatimusten takia. Viime kädessä vartijat edustavat seuraamusjärjestelmää. Voidaan myös pohtia, millaisena naisvangit näkevät itsensä ja naisvartijoiden välisen yhteyden. Naisvartijat edustavat virkansa puolesta valtaa, joka rajoittaa naisvankien itsemääräämistä ja elämää. Naisvartija voidaan kuitenkin nähdä naisvankin vakioparina. Tällöin kyse on nimenomaan vartija-vanki-parista, joka tarkentuu ammatilliseksi vakiopariksi (ks. luku 5.2). Naisvartijan ja naisvankin välinen suhde määrittyy ammatilliseksi, koska siihen liittyvä kategoriasidonnainen toiminta määrittyy henkilön aseman kautta ja on siten tarkkaan määritelty. Esimerkiksi vartijan on työssään noudatettava erilaisia määräyksiä siitä, millainen toiminta on virkamiehelle sopivaa. Virkansa puolesta vartija määrittyy henkilöksi, jolta naisvanki voi olettaa saavansa apua sitä tarvitessaan. Ammatillisen vakioparin tunnistaa myös siitä, että päinvastainen toiminta on mahdotonta. Naisvanki ei siten voi

tarjota apuaan naisvartijalle eikä vartija voi sitä vangilta hakea. Naislainrikkomia kuvaaviin kategorioihin ei artikkeleissa juurikaan liitetty velvollisuuksia, vaan päähuomio oli työntekijöiden tehtävissä ja velvollisuuksissa. Tämä kuvaa naislainrikkomien ja henkilöstön välisen suhteen ammatillisuutta, johon eivät kuulu vastavuoroiset oikeudet ja velvollisuudet, kuten muissa vakiopareissa.

Naissukupuoleen perustuva määrittelytapa tuottaa naiset yhdeksi ryhmäksi, joka pitää sisällään myös naisvartijat. Naisvankien ja -vartijoiden asema rikosseuraamusalalla voidaan nähdä yhtenevänä, edustavathan molemmat ryhmät vähemmistöä miesten kesellä. Toisaalta naisvankien ja -vartijoiden välinen yhtenäisyys on tilannesidonnaista ja tällöinkin yksisuuntaista. Naisvankien ja -vartijoiden välinen suhde palautuu rangaistuksen kautta kontrolliin ja valtaan. Vaikka naisten tuottaminen yhdeksi ryhmäksi voi palvella naislainrikkomien tilanteen parantamista, viime kädessä tällainen tarkastelutapa häivyttää naisten väliset erot ja tuottaa naiset stereotyyppisestä näkökulmasta käsin. Seuraavassa luvussa naisista tuodaan esiin uusia ominaisuuksia.

8.3 Väkivaltaiset ja syrjäytyneet naiset

Luvussa 7.1 tarkastelin, kuinka naislainrikkomat tuotetaan erontekona mieslainrikkomien rikoskäyttäytymisen näkökulmasta. Naisten tekemä rikollisuus näyttäytyy vähäisenä ja tilannesidonnaisena, eikä naisten elämää voida tällöin kuvata rikoskeskeiseksi. Samalla naiset määritetään miehiä paremmin yhteiskuntaan kiinnittyneiksi, joiden elämäntilanne on rikoksesta huolimatta lähes kunnossa. Miehiin verrattuna rikoksiin syylistyneiden naisten elämäntilanne määritetty positiivisesti, naisilla ”menee hyvin”. Naislainrikkomat tuotetaan artikkeleissa rikollisuuden näkökulmasta myös silloin, kun heitä tarkastellaan omana ryhmänään. Tällöin naislainrikkomasta muodostuva kuva ei olekaan enää yhtä positiivinen, vaan naislainrikkomien liitetään lisääntyvää väkivaltaisuutta ja päihteiden käyttöä. Kun tarkastellaan yksin naisvankipopulaatiota, naisten elämäntilanne alkaa näyttäytyä kaiken kaikkiaan huolestuttavana.

”Vankiluvun kasvu on ollut keskimääräistä suurempaa eräissä pienehköissä vankiryhmissä. Pahoinpitely- ja huumerikokset ovat lisääntyneet erityisesti näissä ryhmissä. Naisvankien määrä oli tarkastelujaksolla 1997-2002 alimmillaan vuonna 1998, jolloin heitä oli 122. Tämän jälkeen naisvankien määrä on kasvanut tasaisesti ja samalla nopeammin kuin koko vankipopulaation. Vuoden 2002 vankirakennekartoituksessa naisvankeja oli kaikkiaan 213. Näin paljon naisvankeja on ollut 1960-luvun lopulla.” (Haaste 2002:4)

Kun naisten tekemiä rikoksia verrataan miesten rikollisuuteen, artikkeleissa toistuu rikollisuustilastojen oikeaksi todistama käsitys naisten huomattavan pienestä rikollisuudesta miehiin verrattuna. Vallitseva puhetapa muuttuu, kun tarkastellaan vain naisten tekemiä rikoksia. Tällöin artikkeleissa tuodaan selvästi esiin, kuinka naisten tekemät rikokset ovat lisääntyneet, eivät vain suhteellisesti vaan myös absoluuttisesti. Esimerkissä naisten rikollisuuden suhteellisen suurta lisääntymistä tuodaan esiin eri keinoilla. Ensinnäkin naisten rikollisuutta tarkastellaan pieni-suuri vastakohtaparin kautta, joka korostaa marginaalisen ryhmän tekemien rikosten lisääntymistä. Naisvangit määritellään *pienehköksi vankiryhmäksi*. Pienuudestaan huolimatta tässä ryhmässä vankiluvun kasvu on ollut jopa *keskimääräistä suurempaa*. Lisäksi naisvankien määrä on kasvanut *nopeammin* kuin kaikkien vankien määrä. Naisten rikollisuuden lisääntymistä tuotetaan esimerkissä useilla kategoriasidonnaisilla toiminnoilla, jotka kaikki kertovat kasvusta ja lisääntymisestä: *vankiluvun kasvu on ollut suurempaa, pahoinpitely- ja huumerikokset ovat lisääntyneet, naisvankien määrä on kasvanut*. Naisvankien lisääntymistä havainnollistetaan esimerkissä lisäksi määrällisesti, vertaamalla naisvankien tämän hetkistä määrää aikaisempiin tilastoihin. Naisvankien tilanne tuotetaan esimerkissä vertaamalla heitä sekä toisiinsa että koko vankipopulaatioon. Ainoastaan naisten keskinäinen vertailu perustuu kuitenkin selkeisiin lukuihin. Koska kirjoittajan tarkoituksena on tuoda esiin, kuinka naisten rikollisuus on lisääntymässä, voidaan ajatella, että esimerkiksi miesvankien määrästä puhuminen kääntäisi huomion jälleen miesten yliedustukseen naisvankien sijasta.

Artikkeleista on selvästi löydettävissä kaksi erilaista tapaa tarkastella naisten tekemiä rikoksia. Ensimmäisessä tavassa naiset tuotetaan erontekona mieheen, jolloin naisten rikollisuus määrittyy artikkeleissa lähes aina positiivisten merkitysten kautta: naiset *tekevät vähemmän rikoksia*, he *uusivat hitaammin ja harvemmin* kuin miehet tai he ovat *kiinnittyneet* järjestäytyneeseen *yhteiskuntaan paremmin* kuin miespuoliset lainrikkajat. Tällöin naislainrikkojiin liitetään kyllä rikollista kategoriasidonnaista toimintaa, mutta naisten rikollisuus määrittyy käytettyjen adverbien myötä miesten rikollisuutta marginaalisemmaksi ja tätä kautta myönteisemmäksi ilmiöksi. Toinen tapa taas tarkastelee omana ryhmänään, jolloin myös naisten tekemä rikollisuus määrittyy pääsääntöisesti negatiivisesti. Artikkeleissa tuodaan tällöin esiin, kuinka naisten tekemät väkivaltarikokset ja niistä tuomitut pitkät vankeustuomiot ovat lisääntymässä. Samassa yhteydessä tulee esiin, kuinka naisten tilanne myös päihteiden käytön ja erityisesti huumausaineiden osalta on muuttumassa. Huumausaineiden käyttö ja siihen liittyvät rikokset ovat myös lisääntyneet naislainrikkojien keskuudessa. Naisten rikollisuuteen ja elämäntilanteeseen voidaan siten liittää kaksi täysin vastakkaista merkitystä riippuen siitä, mistä näkökulmasta ilmiötä tarkastellaan. Näkökulma voi vaihtua myös saman artikkelin sisällä, kuten sivulla 69 oleva ja alla oleva esimerkki

osoittavat. Esimerkit ovat samasta artikkelista, jossa tarkastellaan elinkautisvankien uusintarikollisuutta. Ensimmäisessä esimerkissä sivulla 69 naisvankien tilanne määrittyi kaiken kaikkiaan hyväksi, kun vertailukohtana käytetään elinkautiseen vankeuteen tuomittuja miesvankeja. Alla olevassa esimerkissä naisia sen sijaan suhteutetaan ainoastaan toisiinsa, minkä seurauksena naislainrikkajat tuotetaan väkivaltaisemmiksi ja syrjäytyneemmiksi kuin aikaisemmin.

”Elinkautiseen vankeuteen tuomittujen naisten osuus on lisääntymässä. Tällä hetkellä vankiloissa on viisi elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittua naista ja uusia on odottamassa lainvoimaista tuomiota. Törkeisiin väkivaltarikoksiin syylistyneet naiset ovat muutenkin lisääntymässä vankiluvussa. Valmisteilla olevassa vankeinhoitoasiain neuvottelukunnan raportissa on ilmiötä selitetty naisten lisääntymisellä rikollisissa juomaporukoissa sekä yhä useammin havaittavalla alkoholin ja lääkeaineiden sekakäytöllä. Tuomittujen naisten elinympäristöjen muutoksia kuvaa myös se, että nyt vankiloissa olevista elinkautista vankeutta suorittavista naisista kaksi on leskeä. Muut ovat naimisissa. Aikaisemmin murhasta elinkautista rangaistusta suorittava oli lähes poikkeuksetta leski.” (UKH 1997:1)

Naislainrikkojien tilanteen ongelmallisuus tuodaan artikkeleissa esiin monin tavoin. Esimerkissä jäsenkategoriaan nainen liitetään laadullisia tarkennuksia, jotka tuottavat mielikuvaa naisten väkivaltaisuudesta. Naisten tarkennetaan olevan *elinkautiseen vankeuteen tuomittuja ja törkeisiin väkivaltarikoksiin syylistyneitä*. Koska tiedetään, että elinkautiseen vankeuteen tuomitaan vain murhasta, kirjoittajan ei ole tarpeellista avata käyttämänsä laadullisen tarkennuksen merkitystä enempää. Lukija voi kirjoittajan antamasta vihjeestä päätellä, että jäsenkategoriaan nainen liitetään tässä yhteydessä kategoriasidonnaisena toimintana syylistyminen murhaan. Merkityksen ymmärtäminen varmistetaan esimerkissä kuitenkin kolmannessa virkkeessä, jossa todetaan, että törkeisiin väkivaltarikoksiin syylistyneet naiset ovat *muutenkin* lisääntymässä. Virke antaa ymmärtää, että esimerkin alussa on puhuttu myös törkeisiin väkivaltarikoksiin syylistyneistä naisista, vaikka heidän rikoksiaan ei ole erikseen mainittu. Vaikka elinkautiseen vankeuteen tuomitut ja törkeisiin väkivaltarikoksiin syylistyneet naiset määritellään omiksi ryhmikseen, esimerkki tuottaa heidät samojen piirteiden kautta. Molempiin ryhmiin yhdistetään samanlaiset ominaisuudet jopa niin, että vaikka esimerkissä tarkastellaan elinkautisten naisvankien siviilisäätystä, laajennetaan siinä tapahtuneet muutokset kuvaamaan kaikkien *tuomittujen naisten elinympäristöjen muutoksia*. Naislainrikkajat määrittyvät keskenään homogeeniseksi ryhmäksi, eikä naisten välisiä eroja huomioida.

Naisten rikosten väkivaltaistuminen tuodaan artikkeleissa esiin selkeästi: elinkautiseen vankeuteen tuomitut ja törkeisiin väkivaltarikoksiin tuomitut naiset ovat *lisääntymässä*. Väkivaltarikosten lisääntymistä koskeva väite perustellaan naisvankien määrällä. Ensimmäisen virkkeen perusteella

voidaan olettaa, että aikaisemmin elinkautiseen vankeuteen tuomittuja naisia on ollut vähemmän kuin tällä hetkellä, toisin sanoen alle viisi naista. Lukija tekee tämän oletuksen huolimatta siitä, ettei esimerkissä tuoda esiin, kuinka paljon tuomittuja on aikaisemmin ollut tai kuinka suuri muutos naisvankien määrässä on tapahtunut. Elinkautiseen vankeuteen tuomittujen naisten lisääntymistä tuotetaan esimerkissä vielä tuomalla esiin, että *uusia* [elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittuja naisia] *on odottamassa lainvoimaista tuomiota*. Koska esimerkissä ei kerrota naisten lukumäärää, vaan käytetään adjektiivin partitiivimuotoa *uusia*, lukija olettaa, että kyse on useammasta naisesta. Naisten väkivaltarikosten lisääntyminen tuotetaan artikkeleissa faktana, jolloin kyse ei ole vain naisvankien suhteellisesta lisääntymisestä tai esimerkiksi siitä, että naisia olisi alettu tuomita väkivaltarikoksista aiempaa enemmän. Selitystä kyseessä olevaan ilmiöön haetaan artikkeleissa muualta, toisin sanoen naisten elämäntilanteesta tapahtuneista muutoksista. Naisten väkivaltarikosten reaalista lisääntymistä selitetään esimerkiksi naisten *lisääntymisellä rikollisissa juomaporukoissa* sekä *yhä useammin havaittavalla alkoholin ja lääkeaineiden sekakäytöllä*. Jäsenkategoriaan nainen liitetään siten rikollisuuden yhteydessä myös muuta kategoriasidonnaista toimintaa, jotka yhdessä tuottavat kuvaa syrjäytymisuhan alla elävistä naislainrikkojista. Rikollisuuden lisäksi naisten elämäntilanne näyttäytyy myös muiden osa-alueiden suhteen ongelmallisena. Kun naisten ja miesten välisessä tarkastelussa naisten tekemät rikokset määrittyvät yksittäisiksi ja tilannesidonnaisiksi teoiksi, naisten liittäminen rikollisiin juomaporukoihin tuottaa naisten elämäntilanteen kokonaisuudessaan rikos- ja päihdekeskeiseksi.

Naisten rikollisuuden muutosta kuvataan myös tarkastelemalla väkivaltarikoksista tuomittujen naisten siviilisäätystä. Siviilisäätty toimii tässä kategorijoukkona, johon nainen liitetään jäsenkategorian *leski* kautta. Kategoriasidonnaisen toiminta olla *naimisissa* taas liitetään jäsenkategoriaan vaimo. Esimerkissä todetaan, että *aikaisemmin murhasta elinkautista suorittava oli lähes poikkeuksetta leski*. Vaikka tekstissä ei yhteyttä suoraan tuotetaan, lukija tekee oletuksen, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu nainen, leski, on syyllistynyt juuri puolisonsa murhaan. Nykyään taas *yhä useammat törkeästä väkivalta- tai henkirikoksesta tuomitut naiset ovat naimisissa*. Tällöin naisten väkivallan uhreina ovat olleet muut henkilöt kuin oma puoliso, eikä henkirikosta voida selittää esimerkiksi seurauksena pitkään jatkuneesta perheväkivallasta. Naislainrikkojiin liitetty kategoriasidonnainen toiminta, kuten kuuluminen rikollisiin juomaporukoihin, päihteiden väärinkäyttö sekä ulkopuolisiin kohdistuva väkivalta, määrittää naisen tässä tapauksessa perheen ja kodin ulkopuolelle. Tarkasteltaessa naisten rikollisuutta artikkeleista on luettavissa myös naislainrikkojen elämäntilanne kokonaisuudessaan.

”Erityisen raskaaksi työn tekevät vangit. 60 % naisvangeista on tuomittu väkivaltarikoksista ja toiseksi suurin ryhmä ovat huumausainerikoksista tuomitut. Arkipäivän toimintoihin osallistuu päivittäin noin puolet vangeista. Pelkääjät ovat samassa joukossa muitten vankien kanssa. Ilmapiiiri on kireä, ja tilanahtaus lisää naisten keskinäisiä kahnauksia. Kuin sanojen vakuudeksi eräs naisvanki iskee aamupäivällä pihalla toiselta naisvangilta silmäkulman auki.” (Kontra 2002:2)

Samaan tapaan kuin puhetapa naisten tekemistä rikoksista muuttuu, myös naisten kuvaaminen vankeina vankilassa määrittäytyä artikkeleissa erilaiseksi, kun naisista puhutaan omana ryhmänä. Kun naisia verrataan miesvankeihin, naisia kuvataan usein kulttuuristen naiseuteen liitettyjen normien ja sukupuoliroolien kautta, joita naislainrikkajat joko noudattavat tai eivät noudata. Toisaalta tuodaan esiin, kuinka naiset eivät istu seuraamusjärjestelmän miehille suunnattuihin käytäntöihin ja siten vaikeuttavat käytännön työtä. Sen sijaan artikkelit, joissa naislainrikkajia käsitellään omana ryhmänä ja suhteutetaan vain toisiinsa, tarjoavat mahdollisuuden tuoda esiin myös muita näkökulmia, jotka eivät aina määrity positiivisesti. Yllä oleva esimerkki on artikkelista, jossa käsitellään naisvankien ja -vartijoiden tilannetta. Kontekstista voidaan päätellä, että esimerkin alussa mainituilla vangeilla tarkoitetaan nimenomaan naisvankeja. Vankien kuvataan *tekevän vartijoiden työn raskaaksi*. Vartijoiden kokemukselle ei ole yhtä ainoaa selitystä, vaan työn rasittavuus muodostuu useista naisvankeihin liittyvistä piirteistä, kuten rikostaustasta, toimintoihin osallistumisesta, vankien välisestä ilmapiiiristä sekä väkivallasta tai sen uhasta. Yhteisenä nimittäjänä naisvankeihin liitetuille kategoriapiirteille näyttäisi olevan väkivaltaisuus, joka ei liity vain naisten rikostaustaan, vaan on läsnä joka päivä vankilan arjessa. Kirjoittaja viittaa väkivallan värittämään arkeen kertomalla, kuinka suuri osuus naisista *on tuomittu väkivaltarikoksista*. Naisvankilassa *pelkääjät ovat samassa joukossa muitten vankien kanssa*. Vankilakielessä pelkääjällä tarkoitetaan vankia, joka pelkää eri syistä johtuvaa fyysistä uhkaa toisten vankien taholta. Lisäksi esimerkissä kerrotaan, että naisosaston *ilmapiiiri on kireä ja tilanahtaus lisää naisten keskinäisiä kahnauksia*. Esimerkin lopussa tuodaan esiin, ettei naisten fyysinen väkivaltaisuus ole vain riski, vaan se voi myös toteutua. Väkivaltaisuutta ei siten liitetä ainoastaan naisten tekemiin rikoksiin. Väkivalta ja aggressiivisuus vahvistuvat yhtenä mahdollisena naiseuteen liittyvänä piirteenä, joka poikkeaa perinteisistä kulttuurisista sukupuolimalleista.

Kun naislainrikkajista puhutaan omana ryhmänä, kulttuurisesti luotu naiskuva ei enää vastaa todellisuutta. Artikkeleissa naisiin liitetään sellaisia piirteitä, kuten syrjäytymistä, päihteiden käyttöä ja väkivaltaisuutta, jotka eivät kuulu kulttuuriin hyvän naisen luokituksiin tai naiselle annettuun sukupuolirooliin. Perinteisesti naisten aggressiivisuus tai vihaisuus ovat olleet tabuja. Voidaan sanoa, että rikosseuraamusalan lehdissä luodaan uutta sosiaalista todellisuutta, joka ei koske vain rikoksiin syyllistyneitä naisia, vaan laajentaa kaikista naisista annettua kuvaa.

8.4 Nainen marginaalissa

Naisten asemaa voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, kuinka naiset huomioidaan seuraamusjärjestelmän käytännöissä tai miten naisten oikeudet toteutuvat rangaistusten toimeenpanossa. On kuitenkin pidettävä mielessä, että naisten marginaalista asemaa selittää juuri miesten suurempi edustus rangaistusta suorittavien henkilöiden joukossa. Siten naislainrikkojien tilannetta ei voi tarkastella täysin irrallaan miesten tilanteesta. Artikkeleissa kiinnitetään huomiota siihen, että naisten ja miesten oikeudet esimerkiksi kuntoutukseen ovat samanlaisia huolimatta sukupuolten välisestä erosta. Näin naislainrikkajat määrittyvät suhteessa miehiin, mutta tällä kertaa samanarvoisuuden näkökulmasta.

Kaikki artikkelit, joissa käsiteltiin naisten marginaalista asemaa seuraamusten toimintakäytännöissä, keskittyivät naisvankeihin. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että vankien kuntouttamiseen ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen tähtäävien toimintojen järjestämisestä vastaa Vankeinhoitolaitos. Sen sijaan Kriminaalihoitolaitoksen asiakkaat ovat yhteiskunnan normaalipalveluiden piirissä. Näin ollen vankiloissa naisten ja miesten osallistumismahdollisuudet sekä toimintojen ja vankien tarpeiden kohtaaminen ovat nähtävissä päivittäin. Myös vankeinhoidon sukupuolen huomioon ottava toimintakäytäntö tukee naisten erityisaseman tiedostamista verrattuna kriminaalihooltoon, jonka työote jo lähtökohtaisesti on sukupuolineutraali.

Yleensä naislainrikkajia kuvaavat jäsenkategoriat tuotetaan niihin liitettyjen kategoriasidonnaisten toimintojen ja muiden kategoriapiirteiden kautta, kuten olen tuonut esiin aikaisemmissa luvuissa. Naisten paikantuminen seuraamusjärjestelmän marginaaliin poikkeaa tästä kaavasta. Marginaalisuus on asema, johon seuraamusjärjestelmä naiset asettaa omien toimintakäytäntöjensä kautta. Siten naislainrikkajien marginaalisuus ei ole johdettavissa naisten ominaisuuksista tai toiminnasta, vaan institutionaalisista käytännöistä. Artikkeleissa tuodaan esiin niitä käytäntöjä, joiden perusteella naiset tuotetaan seuraamusjärjestelmän marginaaliryhmäksi.

”[Naistyöntekijöiden yhteistyö]päivillä pohdittiin myös naisvankien asemaa, jota monet pitivät huolestuttavana. Naisvangeille ei ole suunnitelmallisesti järjestettyä toimintaa pohjoisen alueen vankiloissa, vaan he ovat sijoittuneet samoihin toimintoihin kuin miesvangit. Yleisesti oltiin sitä mieltä, että naisvangeille pitää suunnitelmallisesti kehittää toimintaa, joka parantaa heidän ammattitaitoaan ja toimintakykyään. Tämä voisi tapahtua siten, että joku pohjoisen alueen vankiloista järjestäisi esimerkiksi laitoshuoltajan oppisopimuskoulutusta. Naisvangeille pitää myös taata enemmän harrastus- ja vapaa-ajantoimintamahdollisuuksia.” (Kontra 2006:2)

Useissa artikkeleissa tuodaan esiin, kuinka naisten mahdollisuudet erilaiseen vankiloissa järjestettävään toimintaan ovat miesvankeja huonommat. Erityisesti pienet naisosasto miesvankiloiden yhteydessä koetaan ongelmallisiksi, koska niissä naiset jäävät miesenemmistön jalkoihin. Myös naisvankien hajauttaminen vaikeuttaa toiminnan järjestämistä, koska naisia on liian vähän. Toisaalta artikkeleissa kiinnitetään huomiota myös naisten toimintamahdollisuuksien yksipuolisuuteen ja perinteisen naisroolin mukaisiin toimintoihin. Esimerkissä naisvankien tilanne määrittyy kaikkiaan *huolestuttavaksi*. Tilanteen ongelmallisuutta tehdään ymmärrettäväksi tuomalla esiin, kuinka naisvankien nykyiset toimintamahdollisuudet vastaavat naisten tarpeita. Esimerkissä kerrotaan, että *naisvangeille ei ole suunnitelmallisesti järjestettyä toimintaa*. Ongelmaksi ei siten määrity toimintamahdollisuuksien totaalinen puuttuminen, vaan niiden sattumanvaraisuus. Toimintojen satunnaisuutta korostaa esimerkiksi kahteen kertaan esiin tuotu vaatimus toiminnan *suunnitelmallisuudesta*. Koska toimintaa ei ole suunniteltu naisvankien tarpeista käsin, heidät on sijoitettu *samoihin toimintoihin kuin miesvangit*. Toisin sanoen naisvangit osallistuvat toimintaan, joka on alun perin suunniteltu miesten lähtökohdista. Koska toiminnot on suunniteltu miesten tarpeita silmällä pitäen, voidaan niiden kuntouttava vaikutus naisvankien kohdalla kyseenalaistaa. Tämän takia olisi kehitettävä toimintaa, joka *parantaa naisten ammattitaitoa ja toimintakykyä*. Työtoiminnan lisäksi naisvangeille olisi järjestettävä *enemmän harrastus- ja vapaa-ajantoimintamahdollisuuksia*. Kyse ei siis ole siitä, että naisilla ei olisi lainkaan harrastusmahdollisuuksia, mutta niitä on liian vähän tai ne ovat yksipuolisia. Esimerkistä ei selviä, millaisia parannuksia vapaa-ajantoimintoihin kaivattaisiin. Koska katkelman alussa naisvankien tilanne on määritelty kaikkiaan huolestuttavaksi, voi lukija olettaa myös naisten vapaa-ajantoimintojen olevan jollakin tavalla puutteellisia.

”Naisvankien liikkuminen käräjillä tuottaa myös ongelmia. Jatkuvasti kuulee väitteitä, että ns. isoissa keskusvankiloissa olevat matkasellitilat eivät ole tarkoitettu naisvangeille. Esim. Riihimäen vankila vankiliikenteen risteysasemana ei voi sijoittaa matkaselliinsa naisvankeja yön ajaksi vaikkapa maanantain junalta tiistain autokuljetukseen Turkuun. Naisvanki on lähetettävä jo perjantaina Turun tutkintavankilaan. Konnunsuon vankilassa olisi myös joskus tarvetta yövyttää naisvankia, mutta... Onko Riihimäen vankilan peruskorjauksessa otettu huomioon matkasellitilat naisvangeille?

- Riihimäen vankilan matkasellitiloja suunniteltaessa ei erikseen ole huomioitu naisvankien asuttamista, mutta mitään käytännön estettä ei pitäisi olla ainakaan satunnaisen naisvangin majoittamiseen.” (Kontra 2003:3)

Vankilassa järjestettävien toimintojen lisäksi naiset voidaan tuottaa marginaaliryhmäksi myös vankiloiden tilaratkaisuilla. Yksittäisten naisosastojen perustaminen miesvankiloiden yhteyteen on yksi esimerkki, jolla osoitetaan konkreettisesti naisvankien asema vähemmistönä. Yllä olevassa esimerkissä sen sijaan tuodaan esiin, kuinka joidenkin vankiloiden *matkasellitilat eivät ole*

tarkoitettu naisvangeille. Koska vakioparin periaatteiden mukaan parin toisen osapuolen mainitseminen tekee näkyväksi myös puuttuvan osapuolen, voidaan naisvangin vakiopariksi ymmärtää tässä miesvanki. Siten lukija voi päätellä, että esimerkissä mainitut matkasellit on suunniteltu miesvankien käyttöön. Tilaratkaisut eivät ole vain kosmeettisia, vaan niistä aiheutuu myös käytännöllisiä seuraamuksia. Matkasellien käytön rajoittaminen *tuottaa ongelmia*, kun naisvankeja on liikuteltava käräjille. Koska naiset eivät voi yöpyä matkalla, heidät on kuljetettava määränpäähensä aikaisemmin kuin miesvangit, jotka voidaan tarvittaessa majoittaa matkaselleihin. Naisvangit määrittyvät ulkoryhmäksi, joka suljetaan sisäryhmän ja sen saamien etujen ulkopuolelle.

Vankiloiden tilaratkaisuissa naisvankeja kohdellaan erityisryhmänä, joka on muun muassa tiloja suunniteltaessa otettava erikseen huomioon. Mikäli naisten katsominen erityisryhmäksi tarkoittaisi heidän tarpeidensa huomioimista, tilanne ei olisi ongelmallinen. Kuten esimerkki osoittaa, naisten erityisyys ei tässä kuitenkaan tarkoita naisten tarpeiden tunnistamista, vaan niiden huomiotta jättämistä: *matkasellitiloja suunniteltaessa ei erikseen ole huomioitu naisvankien asuttamista.* Esimerkistä välittyy kuva, jonka mukaan vankiloiden tilaratkaisut eivät lähtökohtaisesti tunnista kahta sukupuolta, vaan ratkaisut suunnitellaan miesvankien näkökulmasta. Vaikka esimerkissä todetaan, että tarvittaessa naisvankeja voidaan asuttaa myös miehille suunnitelluissa tiloissa, järjestely tuotetaan ehdollisena käyttämällä verbin konditionaali-muotoa, *ei pitäisi*. Naisvankien asuttamisen ehdoksi määrittyy järjestelyn poikkeusluonne: ”käytännön estettä ei pitäisi olla *ainakaan satunnaisen* naisvangin majoittamiseen”. Naisten laajempi asuttaminen tulee siten määritellyksi vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi. Samalla korostuu tilaratkaisujen mieskeskeisyys, joihin satunnaiset naisvangit mukautetaan.

”Päihdestrategian työskentelyn edetessä tunnistettiin useita ryhmiä, joiden hoidon järjestäminen on puutteellista tai joiden päihdekuntoutusmahdollisuudet ovat muita huonommat. Näitä ryhmiä ovat mm. romanit, nuoret, naiset sekä ulkomaalaiset.”
(Kontra 2004:5)

Naiset eivät ole ainoa vankiryhmä, jotka määrittyvät vankeinhoidon marginaaliin. Naisten kanssa marginaaliin paikantuvat esimerkiksi *romanit, nuoret sekä ulkomaalaiset*. Edelleenkin kyse ei ole ryhmiin kuuluvien yksittäisten vankien tai edes koko ryhmän ominaisuuksista, vaan näiden ryhmien puutteellisista ja muita vankiryhmiä heikommista mahdollisuuksista osallistua vankeusaikaisiin toimintoihin tai saada tarvitsemaansa kuntoutusta. Kun naisia, romaneja, nuoria ja ulkomaalaisvankeja kuvataan toimintojen saatavuuden näkökulmasta muita heikommassa asemassa oleviksi vankiryhmiksi, voidaan ryhmät yhdistää ensimmäiseksi kategorijoukon *marginaaliryhmä* alle. Usein artikkeleissa naisvankeihin viitataan myös puhumalla erityisryhmästä. Tämän voidaan

katsoa viittaavan ensinnäkin naisvankien määrälliseen vähemmistöön, toisaalta naisten marginaaliseen asemaan. Erityisryhmällä voidaan tarkoittaa myös naisten muista vangeista eroavia tarpeita, jotka on otettava huomioon rangaistuksen toimeenpanossa. Kun tarkastellaan romani-, nuoriso- tai ulkomaalaisvankeja, huomataan, että samat asiat pätevät myös näiden vankiryhmien kohdalla. Kaikki ryhmät muodostavat vähemmistön vankipopulaation joukossa, minkä lisäksi ryhmien *hoidon järjestäminen on puutteellista ja päihdekuntoutusmahdollisuudet ovat muita huonommat*. Lisäksi voidaan ajatella, että romaneilla ja ulkomaalaisilla vangeilla on kulttuurisia erityistarpeita, kun taas nuoria kohdellaan erityisryhmänä ikänsä perusteella, mutta myös tarpeidensa takia. Toiseksi naisvangit ja muut esimerkissä mainitut vankiryhmät voidaan siten luokitella kaikki kategorijoukkoon *erityisryhmä*. Kolmanneksi naiset voidaan liittää kategorijoukkoon *vähemmistöryhmä* yhdessä romanien, nuorten ja ulkomaalaisten kanssa, koska kaikki ryhmät ovat vähemmistössä vankien joukossa.

Nainen voidaan siten liittää ainakin kolmen kategorijoukon jäseneksi. Kategorijoukot eivät sulje toisiaan pois, vaan ovat osin päällekkäisiä. Lisäksi romanit ja ulkomaalaiset kuuluvat vähemmistöryhmään myös etnisen taustansa perusteella. On kuitenkin huomattava, että romanit, nuoret ja ulkomaalaiset voivat olla miesvankeja, jotka ovat vankipopulaatiossa enemmistössä eivätkä siten paikannu marginaaliin. Samanaikaisesti miespuoliset romani-, nuoriso- ja ulkomaalaisvangit määrittyvät kuitenkin vähemmistöksi, marginaaliin ja erityisryhmäksi oman vankiryhmänsä edustajina. Esimerkin vankiryhmistä kuitenkin naisvangit on ainoa ryhmä, jonka marginaalinen asema säilyy näkökulman vaihtuessa.

Esimerkkiä voidaan tarkastella lisäksi siitä näkökulmasta, millaisia vihjeitä se antaa niistä vankiryhmistä, joille päihdekuntoutusta on järjestetty riittävästi. Erityisryhmien päihdekuntoutusmahdollisuuksien todetaan olevan *muuta* [vankiryhmiä] huonommat. Nämä muut vankiryhmät saadaan selville, kun rajataan koko vankipopulaatiosta pois esimerkissä mainitut marginaaliryhmät. Ensimmäiseksi tarkastelu voidaan kohdistaa vankien sukupuoleen. Koska naiset tuotetaan marginaaliryhmäksi, voidaan olettaa, että kuntoutusmahdollisuudet ovat siten paremmin järjestetty miesvangeilla. Kirjoittaja luottaa, että rikosseuraamusalan ammattilehtien lukijat ymmärtävät, mitä tässä yhteydessä tarkoitetaan nuorella. Seuraamusjärjestelmässä nuorella rikosentekijällä tarkoitetaan henkilöä, joka rikokseen syyllistyessään on ollut yli 15-vuotias, mutta alle 21-vuotias. Voidaan ajatella, että nuorella vangilla tarkoitetaan suunnilleen tämän ikäisiä henkilöitä. Näin ollen päihdekuntoutusmahdollisuudet ovat paremmat hieman vanhemmilla mieshenkilöillä, jotka eivät kuitenkaan ole romaneja.

Esimerkin neljäs erityisryhmä, ulkomaalaiset, vaatii lukijalta enemmän tulkintaa ja tarjoaa kaksi mahdollista merkitystä. Lukija voi tulkita kategorian ulkomaalainen tarkoittavan henkilön etnistä alkuperää. Tällöin vangit voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, ovatko he etniseltä alkuperältään suomalaisia vai ulkomaalaisia. Tässä tapauksessa esimerkistä voidaan vetää johtopäätös, jonka mukaan ulkomaalaisten vankien päihdekuntoutus on suomalaisten vankien kuntoutusta vähäisempää. Toisaalta kirjoittaja voi edelleen olettaa lukijoiden tuntevan seuraamusjärjestelmän käytäntöjä, joiden mukaan vankitilastoissa ei mainita Suomen kansalaisten etnistä alkuperää. Tällöin vangit jakautuvat kahteen ryhmään kansalaisuutensa perusteella, suomalaisiin ja ulkomaalaisiin. Suomalaisten ryhmään kuuluu sekä etniseltä alkuperältään suomalaisia että muita etnisiä ryhmiä, joihin verrattuna ulkomaiden kansalaisten päihdekuntoutusmahdollisuudet ovat heikkommat. Huolimatta tulkintamahdollisuuksien variaatiosta, esimerkin perusteella voidaan muodostaa riittävän tarkka kuva vankiryhmästä, joka parempien toimintamahdollisuuksiensa puolesta tulee paikantuneeksi vankeinhoidon keskustaan. Tällöin *vankeinhoidon keskustaan paikallistuvat yli 21-vuotiaat suomalaiset mieshenkilöt, joiden etninen tausta on heterogeeninen, mutta he eivät kuitenkaan ole romaneja.*

Kun tarkastellaan seuraamusjärjestelmän piirissä olevia naisia, tuodaan yleensä esiin, kuinka he ovat miesten keskellä vähemmistönä. Naisista puhutaan erityisryhmänä, joiden tarpeet eroavat mieslainrikkajista. Yleensä naislainrikkajien erityisasemaa selitetään naisten vähäisemmällä rikollisuudella. Tässä luvussa olen tuonut esiin, kuinka myös seuraamusjärjestelmä voi ylläpitää naisten marginaalista asemaa omien toimintakäytäntöjensä kautta. Tällöin kyse ei ole vain naisten tarpeiden puutteellisesta tunnistamisesta, vaan niihin vastaamisesta tai vastaamatta jättämisestä.

9 Vaihtoehtoiset kategoriat

Rikosseuraamusalan lehdissä naislainrikkajista muodostuva kuva perustuu suurelta osin vain muutamaankin jäsenkategoriaan ja niihin liitettyihin merkityksiin. Edellisissä analyysiluvuissa olen keskittynyt kahden yleisimmän jäsenkategorian tarkasteluun. Voidaan sanoa, että yleisimmät jäsenkategoriat ja niiden saamat merkitykset muodostavat naislainrikkajia koskevaa sosiaalisesti jaettua ymmärrystä rikosseuraamusalalla. Tekemäni analyysi osoittaa kuitenkin, että naislainrikkajia koskevasta vallitsevasta puheavasta on mahdollista poiketa. Kaikkiaan artikkeleissa käytetään 60 eri jäsenkategoriaa, joiden kautta naislainrikkajia koskevaa ymmärrystä tuotetaan. Näistä suurin osa, 49 kategoriaa, esiintyy artikkeleissa kuitenkin vain yksi tai kaksi kertaa. Harvemmin käytetyt jäsenkategoriat tarjoavat mahdollisuuden laajentaa naislainrikkajista muodostettua kuvaa. Tässä luvussa tarkastelen näitä vaihtoehtoisia jäsenkategorioita ja niihin liitettyjä merkityksiä.

Artikkeleissa puhujan poikkeaminen vallitsevasta kategorisointitavasta on tarkoituksellista. Siten erityisesti vaihtoehtoisten jäsenkategorioiden kohdalla on kiinnitettävä huomiota siihen, mitä tarkoitusta varten artikkeli on kirjoitettu ja mihin puhuja pyrkii puheenvuorollaan. Olen poiminut vaihtoehtoiset kategorioiden joukosta yksityiskohtaisempaan tarkasteluun sellaiset jäsenkategoriat, jotka eivät määritä naislainrikkajia lähtökohtaisesti seuraamusjärjestelmän ja rikollisuuden tarjoamista merkityksenannoista käsin. Siten yhteyttä seuraamusjärjestelmään ei voida suoraan päätellä jäsenkategorian nimestä (vrt. elinkautisvanki). Esimerkiksi kategoriat *ryhmä* ja *naisporukka* eivät kuulu tarkastelemiini kategorioihin, koska ne tulevat ymmärretyiksi erotuksena miesvangeista, toisin sanoen osana seuraamusjärjestelmää. Tekemäni rajauksen tavoitteena on ensinnäkin kiinnittää huomiota siihen, että rikollisuus ja rangaistukset ovat vain yksi osa naisten koko elämäntilanteesta. Siten naislainrikkajien luokittelu ainoastaan seuraamusjärjestelmästä käsin luo naisten tilanteista melko yksipuolisen kuvan. Toiseksi uskon, että vaihtoehtoiset kategoriat tekevät naiset näkyvämmiksi koko vankipopulaation joukossa, mutta tuovat esiin myös naisten välisiä eroja. Näin vaihtoehtoiset kategoriat auttavat tunnistamaan yhtäältä naisten erityistarpeita, mutta toisaalta myös naisten yksilöllisiä tilanteita. Yleistäen voisi sanoa, että olen rajannut tarkasteluni naislainrikkajia normalisoiviin jäsenkategorioihin.

9.1 Naisten taustoja kuvaavat kategoriat

Naislainrikkooja kuvaavilla jäsenkategorioilla on mahdollista vaikuttaa siihen, millainen kuva naisista välittyy. Mikäli naislainrikkooja kuvataan ainoastaan seuraamusjärjestelmään liittyvillä kategorioilla, jää naisten elämäntilanne kokonaisuudessaan huomiotta. Naislainrikkoojista muodostuva kuva voi vääristyä, jos naisten elämäntilanne näyttäytyy kauttaaltaan rikoskeskeisenä. Jäsenkategoriatavainnoilla on mahdollista kiinnittää vastaanottajan huomio haluttuihin asioihin. Tarkastelen tässä alaluvussa esimerkinomaisesti joitakin jäsenkategorioita, joiden kautta voidaan laajentaa naislainrikkoojien elämäntilanteesta muodostettua kuvaa. Luvussa 8.3 olen lisäksi käsitellyt jäsenkategoriaa *leski*, joka kertoo omalta osaltaan naislainrikkoojan elämäntilanteesta.

”Vuosilta 2001-2003 kerätyistä syyttämättäjättämisaïneistosta löytyi lähes 250 puhuteltua (18 % kaikista päätöksistä). Heistä poikia oli 80, tyttöjä 20 prosenttia. Nuoret olivat yleensä syyllistyneet mietojen huumeiden kokeilemiseen tai käyttämiseen.” (Haaste 2006:2)

Kahdesti koko aïneistossa naispuoliset lainrikkoojat kategorisoidaan *nuoriksi*. Jäsenkategoria nuoret voidaan liittää kategoriajoukkoon elämänvaiheet, jonka muita kategorioita ovat esimerkiksi lapset, aikuiset ja vanhukset. Siten nuoruudella viitataan artikkeleissa tietyn ikäisiin henkilöihin. Koska artikkeleissa puhutaan rikoksiin syyllistyneistä ja mahdollisesti myös tuomituista nuorista, voidaan olettaa, että nuoruus määrittyy tässä yhteydessä seuraamusjärjestelmän kontekstista käsin. Rikosseuraamuksellinen alaikäraja on Suomessa 15 vuotta, vaikka tätä nuoremmatkin voivat olla korvausvelvollisia. Lisäksi nuoreksi rikosentekijäksi määritellään laissa 15 vuotta täyttänyt, mutta alle 21-vuotias henkilö. Siten voidaan olettaa, että artikkeleissa nuoriksi kategorisoidut henkilöt sijoittuvat 15 ja 20 ikävuoden väliin, ellei artikkelissa toisin mainita. Puhuminen nuorista kertoo siis lukijalle, minkä ikäisistä rikosentekijöistä on kyse.

Voidaan kuitenkin ajatella, että nuoriksi kategorisoinnilla on myös muu tarkoitus aikuisista rikosentekijöistä erottamisen lisäksi. Yllä olevassa esimerkissä kerrotaan, kuinka huumausaineiden käytöstä epäiltyjä nuoria vastaan ei ole nostettu syytettä, vaan heille on annettu vaihtoehtoinen seuraamus: *syyttämättäjättämisaïneistosta löytyi lähes 250 puhuteltua*. Artikkelissa asiaa taustoitetaan muun muassa kertomalla, että puhuttelu korvaa mahdollisen sakkorangaistuksen ja puhuttelussa ovat mukana myös nuoren vanhemmat ja sosiaalityöntekijä. Lisäksi puhuttelussa nuoren kanssa keskustellaan laajasti huumausaineiden käyttöön liittyvistä asioista. Nuorten saama puhuttelu määrittyy rangaistusasteikon ulkopuoliseksi seuraamukseksi, jonka tarkoituksena on puuttua nuorten tilanteeseen ajoissa ja ennaltaehkäisevästi. Nuoruutta käytetään siten perusteena erityiskohtelulle sekä poikkeamiselle yleisestä seuraamuskäytännöstä. Lievempien rangaistusten

lisäksi nuoruus yhdistetään vähäisempään rikollisuuteen. Esimerkissä nuorten huumausaineiden käyttöä lievennetään puhumalla *miedoista huumeista*, jolloin lukija tuottaa mielessään vastakohtaksi ”kovat” huumausaineet. Lisäksi nuorten kohdalla erotetaan toisistaan *huumeiden kokeileminen ja käyttäminen*. Tämän kaltaiset erottelut ovat mielenkiintoisia siksi, että yleisesti huumausaineiden käyttämisestä tarkoittava rikosnimike huumausaineiden käyttörikos ei sisällä erottelua siinä, millaisesta huumeesta on ollut kyse ja onko kyse ollut satunnaisesta tai jatkuvasta käytöstä. Lukijalle halutaan siten välittää kuva, jonka mukaan nuorten huumausaineiden käyttö ei vielä ole ongelmallista vaan pikemminkin ikävaiheeseen kuuluvaa kokeilua, joka on mahdollista katkaista aikaisella väliintulolla. Toinen asia on, minkälaisen viestin puhuminen miedoista huumeista tai niiden kokeilusta välittää.

”Erityisesti tämä koskee pukeutumista, mikä on romaniniaisilla tarkasti säännelty. Ainakin vielä jokin aika sitten Hämeenlinnassa romaninaiset joutuvat luopumaan perinteisestä vaatetuksestaan, jota heidän tulee käyttää tietyn iän saavutettuaan.” (UKH 1995:4)

Vaihtoehtoisia jäsenkategorioita voidaan käyttää myös silloin, kun halutaan tehdä naisten väliset erot näkyviksi. Esimerkissä halutaan erottaa *romaninaiset* muista naisvangeista. Tässä tapauksessa eronteko muihin naisvankeihin perustellaan kulttuurisesti, mutta toisessa tilanteessa voitaisiin esimerkiksi erottaa asunnottomat muista yhdyskuntapalveluun tuomituista naisista tai päihdekuntoutujat muista naisvangeista. Vaihtoehtoisen jäsenkategorian nimestä on usein pääteltävissä myös ne kategoriapiirteet, joiden perusteella henkilöt on luokiteltu omaksi kategoriakseen. Siten naisvangin kategorisoiminen *romaninaiseksi* tuottaa hänet nimenomaan kulttuurinsa edustajaksi. Vaihtoehtoinen jäsenkategoria tulee riittävästi ymmärretyksi pelkän nimen perusteella, kun sen tarkoituksena on naisten välisten erojen esiin tuominen. Kategoriasidonnaista toimintaa tai muita kategoriapiirteitä voidaan kuitenkin käyttää osoittamaan se nimenomainen tekijä, johon ero perustuu. Tässä tapauksessa romaninaiset erottaa muista naisvangeista *tarkasti säännelty pukeutuminen*. Pukeutumista koskevat säännöt kohdistuvat yhtäältä vaatteiden ulkoasuun, *perinteiseen vaatetukseen*, mutta myös aikuistumiseen liittyviin kulttuurisiin siirtymänormeihin. Naiset alkavat pukeutua romaniaasuun *tietyn iän saavutettuaan*. Kyse on säännöstä, johon naiset eivät voi itse vaikuttaa: perinteistä vaatetusta *tulee käyttää*. Romaninaiset tuotetaan esimerkiksi erityisryhmäksi, jolla on muista naisista poikkeavia, kulttuurisesti selittyviä tarpeita. Toisaalta esimerkiksi tuodaan esiin, kuinka romanien erityistarpeet eivät vankiloissa tule huomioiduiksi, vaan *romaninaiset joutuvat luopumaan perinteisestä vaatetuksestaan*. Selittämällä pukeutumiseen vaikuttavia kulttuurisia tekijöitä esimerkiksi perustellaan, miksi romaninaisten erityistarpeet tulisi huomioida.

”Näyttely keskittyy kolmeen naiseen, jotka kaikki olivat Suomen Kommunistisen Puolueen ja Suomen Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seuran jäseniä. Heitä syytettiin osallistumisesta valtiopetoksen valmisteluun. Myyjätär [naisen nimi] Kotkasta pantiin turvasäilöön vuonna 1942 puoleksitoista vuodeksi Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilaan. [Nimi] oli tuolloin 36-vuotias kahden pikkupojan äiti. Perhe hajosi, koska myös hänen miehensä [miehen nimi] vangittiin.” UKH 1989:2)

Yllä oleva esimerkki edustaa poikkeusta kaikkien aineiston artikkelien joukossa, koska siinä kerrotaan huomattavan paljon ja avoimesti kohteena olevan naisvangin taustoista. Vaikka artikkeli käsittelee poliittisia naisvankeja, esimerkissä vältetään tämän kaltaisen miellelyhtymän luomista. Naisvangeista puhutaan yleisesti *naisina* tai vaihtoehtoisten kategorioiden kautta. Jotta lukijalle kuitenkin muodostuisi kuva vankeuteen johtaneista syistä, naiset luokitellaan kommunistisen puolueen ja neuvostoliittohenkisen seuran *jäseniksi*, joita *syytettiin osallistumisesta valtiopetoksen valmisteluun*. Naisten mahdolliseen rikostaustaan viitataan lisäksi kertomalla, minne naiset sijoitettiin vankeusajaksi: *pantiin turvasäilöön vuonna 1942 puoleksitoista vuodeksi Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilaan*. Naiset määrittyvät vangeiksi yhtäältä kategoriasidonnaisen toiminnan kautta, toisaalta vankilan tarjoaman kontekstin perusteella. Tämän jälkeen asiaa ei käsitellä tarkemmin, vaan aletaan muodostaa kuvaa syytetyistä ja vangituista naisista.

Kaikki kolme naista kategorisoidaan ensimmäiseksi ammattinsa edustajiksi, kuten esimerkin *myyjätär*. Tämä voi heijastella tuohon aikaan yleistä tapaa mainita henkilön titteli. Toisaalta kyse voi olla myös sen esiin tuomisesta, että vangituilla naisilla oli kunniallinen ammatti. Ammatin lisäksi naisvanki kuvataan *äidiksi*. Kategoriaa tarkennetaan kertomalla, minkä ikäinen nainen on ja millaiset lapset hänellä on: *36-vuotias kahden pikkupojan äiti*. Kuvauksesta selviää myös, että naisvanki on naimisissa. Puhuminen miehestä voidaan tässä yhteydessä tulkita aviomieheksi, jolloin nainen kategorisoituu vakioparin toisena osapuolena vaimoksi. Johdonmukaisuussäännön mukaan lukija voi lisäksi olettaa, että koska äiti kuuluu kategorijoukkoon *perhe*, myös naisen aviomies on mahdollista kategorisoida saman kategorijoukon jäseneksi. Siten mies määrittyy perheen isäksi. Koska isäkin vangittiin, *perhe hajosi*, toisin sanoen ainakin lapset sijoitettiin muualle asumaan. Vaihtoehtoisia kategorioita käyttämällä kirjoittaja pystyy pienillä vihjeillä tuottamaan runsaasti informaatiota naisvangin taustasta.

Poikkeuksellisen tarkka kuvaus kyseessä olevista naisvangeista selittyy kontekstilla, jonka muodostaa poliittisista naisvangeista kertova näyttely. Artikkelin tarkoituksena on esitellä näyttelyä, joka lähestyy aihetta kolmen naisvangin kautta. Siten artikkelin aihe, näyttely ja sen toteutus, perustelee myös kirjoittajan käyttämää näkökulmaa aiheeseen. Toisaalta näyttelystä olisi mahdollista kirjoittaa myös ilman kohdehenkilöiden yksilöllistä esittelyä. Naisten taustojen

pikkutarkalla kuvaamisella voidaankin nähdä toinen tarkoitus. Kuten edellä totesin, aiheestaan huolimatta artikkelissa ei juurikaan käsitellä naisten vankeutta tai epäiltyä rikosta, vaan heitä kuvataan kulttuuristen, naiseen liitettyjen luokitusten perusteella. Naisiin liitetään useita kategoriapiirteitä, joihin lukijat voivat samaistua. Voidaan ajatella, että artikkelin tarkoituksena on tuottaa naiset samanlaisiksi kuin suurin osa suomalaisista sen sijaan, että heidät määriteltäisiin rikoksen tekijöiksi. Siten naisten vangitseminen alkaa näyttäytyä kyseenalaisena ja perusteettomana toimenpiteenä, joka kohdistuu yhteiskunnan täysimääräisiin jäseniin.

Esimerkissä huomio kiinnittyy myös naisvangin henkilötietojen paljastamiseen, mikä toistuu kaikkien esiteltyjen naisvankien kohdalla. Ainoastaan muutamassa muussa artikkelissa kerrottiin haastateltavien naisvankien tai kriminaalihuollon asiakkaiden nimet, ja tällöinkin naiset esiteltiin vain etunimeltä. Oheisessa esimerkissä sen sijaan kerrotaan naisvangin koko nimi sekä kotipaikkakunta. Artikkelista selviää, että naisvankeja koskevat tiedot on alun perin koottu tutkimukseen, jonka pohjalta on myöhemmin koottu artikkelin aiheena oleva näyttely. Henkilötietojen informaatioarvo on kuitenkin kyseenalainen, koska pelkkä nimi ei kerro henkilöstä juuri mitään, ainakaan mikäli ei tunne häntä paremmin. Myöskään kotikunta ei laajenna naisvangista muodostuvaa kuvaa. Siten henkilötietojen käytön merkitys on löydettävä muualta. Jäsenkategoria kertoo henkilöstä yhden puolen samalla, kun monet muut ominaisuudet jäävät piiloon. Naislainrikkoja on aina enemmän kuin osiensa summa eikä mikään kategoria pysty kuvaamaan naista tyhjentävästi. Tarkasteltaessa ainoastaan naislainrikkojia kuvaavia kategorioita unohdetaan helposti, kuinka jokaisen kategorian takana on oikea ja kokonainen ihminen. Nimi- ja osoitetiedot tekevät naisista inhimillisiä, ”eläviä”. Siten henkilötietojen paljastaminen palvelee naisvankien identifioitumista.

Luku tuo esiin, kuinka rikollisuus on vain yksi naislainrikkojaa määrittävä piirre. Kuten aineistosta tulee ilmi, naisista on mahdollista puhua myös muiden kategoriapiirteiden kautta. Tällöin naislainrikkojista muodostuva kuva laajenee tarkastelemaan myös naisten siviilielämää. Seuraamusjärjestelmässä naiset tuotetaan pääasiassa rikosten ja rangaistusten kautta ja naisiin liittyvien muiden piirteiden näkeminen voi olla vaikeaa. Toisaalta rikollisuus vaikuttaa myös muihin elämän alueisiin, jolloin niiden tarkastelu erillään voi olla vaikeaa. Tämän takia on tärkeää löytää myös seuraamusjärjestelmän sisältä sellaisia kategorioita, jotka määrittelevät naislainrikkojat normaalisuuskäytännön kautta. Seuraavassa luvussa tarkastelen seuraamusjärjestelmän käytännöistä nousevia kategorioita.

9.2 Toiminnasta nousevat tilannesidonnaiset kategoriat

Myös seuraamusjärjestelmän piirissä naiset on mahdollista tuottaa vaihtoehtoisten, normalisoivien kategorioiden kautta. Tällöin jäsenkategorian nimestä ei ole suoraan pääteltävissä naisten yhteyttä seuraamusjärjestelmään, eikä kategoria tuota naista ennen kaikkea rikoksentehtäjäksi. Tällaisten vaihtoehtoisten kategorioiden käyttö on kuitenkin poikkeus naislainrikkajia määrittävien luokittelujen joukossa, sillä suurin osa aineistosta löydettyistä jäsenkategorioista liittää naiset selvästi seuraamusjärjestelmän piiriin.

”Ensimmäinen tilaisuus järjestettiin Hämeenlinnan vankilassa. Paikalle ilmaantui 9 naislaulajaa ja 3 miestä. Esitykset olivat kuin ammattilaisten laulamia, mikä selittyy osin sillä, että vartija Harri Haapasalo ja Tiina Rintala ovat järjestäneet runsaasti karaokeiltoja, jotka ovat olleet suosittuja.” (Kontra 2006:2)

Yksinkertaisin tapa määritellä naislainrikkajat vaihtoehtoisten kategorioiden kautta on muodostaa kategoriat käsillä olevasta toiminnasta. Esimerkissä kerrotaan vankiloissa järjestetystä laulukilpailusta, jonka perusteella kilpailuun osallistuneet naisvangit kategorisoituvat *naislaulajiksi*. Vaikka naiset kuvataan neutraalin toiminnan kautta, seuraamusjärjestelmä muodostaa viime kädessä kontekstin, jossa myös vaihtoehtoiset kategoriat tuotetaan. Naisten yhteys seuraamusjärjestelmään tulee esiin heti esimerkin alussa, jossa kerrotaan, että *ensimmäinen tilaisuus järjestettiin Hämeenlinnan vankilassa*. Siten Hämeenlinnan vankila paikkana muodostaa kontekstin, jota vasten kategoriaa naislaulaja on tarkasteltava. Vaikka jäsenkategoria itsessään ei liitä naisia seuraamusjärjestelmän piiriin, yhteys tulee esille kontekstin kautta. Silti kategorisoiminen laulajaksi liittää naiseen myös muita kuin rangaistuksen täytäntöönpanosta nousevia merkityksiä. Puhuminen laulajasta tuo lukijalle mieleen esimerkiksi esiintymislavan, yleisön ja suosionosoitukset, toisin sanoen asioita, jotka voidaan liittää keneen tahansa esiintyvään artistiin.

”Psykiatrisen sairaalan kaikki 14 miespaikkaa ovat täynnä. Lisäksi osastolla on polikliininen hoitopaikka yhdelle naispotilaalle. Henkilökunnan mukaan potilaat ovat nykyisin sairaampia ja huonokuntoisempia kuin aikaisemmin. - On kyllä kurjaa, että yhä useampi kunnallisen psykiatrisen hoidon hylkäämä potilas saa vasta vankilassa riittävää psykiatrista hoitoa.” (Kontra 2004:6)

Naislainrikkajat voidaan luokitella myös paikan mukaan. Tyypillinen esimerkki paikan määrittämästä kategoriasta on vanki. Henkilö tuotetaan vangiksi ensisijaisesti sen perusteella, että hän suorittaa rangaistustaan vankilassa. Samaan tapaan nainen määritellään *naispotilaaksi*, mikäli hän on hoidettavana psykiatrisessa sairaalassa (tai muussa sairaalassa). Kategorian nimestä ei jälleen ole suoraan pääteltävissä, että kyse on seuraamusjärjestelmän alaisesta psykiatrisesta

hoidosta. Myöskään paikan nimi ei tällä kertaa anna lukijalle vihjeitä siitä, missä kontekstissa naisen kategorisoiminen tapahtuu. Vasta esimerkin viimeisessä virkkeessä viitataan vankilan tarjoamaan psykiatriseen hoitoon. Tosin artikkelin otsikko ”Vantaan vankilan psykiatrinen sairaala on kaksijakoinen paikka: päivällä sairaala ja yöllä vankila” liittyy sairaalan vankeinhoidon piiriin. Siten myös naispotilaat tulevat lähtökohtaisesti määritellyiksi vangeiksi, jotka suorittavat rangaistustaan vankilan psykiatrisessa sairaalassa.

Puhuminen potilaasta kertoo lukijalle, että nainen on jollakin tapaa sairas. Tässä yhteydessä hoitopaikka, psykiatrinen sairaala, antaa vihjeen siitä, että nainen kärsii mielenterveyden ongelmista. Jäsenkategoria *potilas* liittyy naisen nimenomaan hoitavaan tahoon. Mikäli nainen ei olisi hoidossa, voitaisiin puhua esimerkiksi sairaasta tai mielenterveysongelmista kärsivästä naisesta. Kategoria *potilas* kertoo siten lukijalle, että nainen on sairas, mutta hän on hoidon piirissä. Esimerkissä kategoriaan yhdistetään kategoriapiirteen *sairas* lisäksi *huonokuntoisuus*. Psykiatrisessa sairaalassa hoidettavana olevan naisvangin kunto määrittyy näin ollen kokonaisvaltaisesti heikoksi. Lisäksi henkilökunnan mukaan potilaiden tilanteessa on tapahtunut muutosta huonompaan: *sairaampia ja huonokuntoisempia kuin aikaisemmin*. Toisaalta esimerkissä kerrotaan, että naisvangeille on varattu ainoastaan yksi polikliininen hoitopaikka. Naispotilaiden kohdalla kyse on siis lyhytaikaisesta hoidosta. Tämä voi viitata siihen, että naisvankien psyykinen vointi ei sittenkään olisi niin huono kuin esimerkki antaa ymmärtää. Toisaalta kyse voi jälleen olla seuraamusjärjestelmän mieskeskeisyydestä, jolloin psykiatrisen sairaalan palveluita ei olla suunniteltu naisten tarpeista käsin.

”Henkilökunta kiittää Raijan sekä toisen naisopiskelijan ahkeruutta ja sosiaalisuutta. Kaiken kaikkiaan yövankila on opiskelumahdollisuuksineen tarjonnut Raijalle hyvin ihmisarvoisen lopputuomion, ja hän lähtee toiveikkaana siviiliin: asunto ja työpaikka on järjestyksessä.” (UKH 1989:3)

Esimerkissä naiset kategorisoituvat *opiskelijoiksi* vankeusaikaisen toimintansa perusteella. Annettua kategoriaa vahvistetaan kategoriapiirteellä *ahkeruus*, joka yleensä yhdistetään opiskeluun ja koulun käyntiin. Kuvaamalla naiset ahkeriksi esimerkissä ikään kuin legitimoidaan poikkeavan jäsenkategorian käyttö. Tekemällä työtä oppimisensa eteen naiset lunastavat paikkansa opiskelijan kategoriassa. Usein ahkeruus yhdistetään opiskelumenestykseen, toisin sanoen pärjätäkseen ja saadakseen hyvä arvosanoja opiskelijan on oltava ahkera ja tehtävä työnsä tunnollisesti. Laiskat opiskelijat eivät saa hyvä arvosanoja. Toisaalta sellaisia opiskelijoita, jotka saavat hyviä arvosanoja pienestä työmäärästä huolimatta, kutsutaan alisuoriutujiksi. Samalla annetaan ymmärtää, että heillä olisi ollut mahdollisuus vielä parempiin tuloksiin. Siten ahkeruus voidaan katsoa opiskelijaa

määrittäväksi perustavaksi kategoriapiirteeksi (ks. luku 5.2). Koska esimerkin naiset kuvataan ahkeriksi, heidän kategorisoimisensa opiskelijoiksi ei siten asetu kyseenalaiseksi.

Jäsenkategoria naisopiskelija ei sinänsä liitä esimerkin naisia seuraamusjärjestelmään. Näin ollen kategorian koko merkityksen ymmärtäminen vaatii kontekstin huomioon ottamista, joka tuodaan esiin esimerkin toisessa virkkeessä. Naisten opiskelu paikallistetaan *yövankilaan*, jonka tarjoamista opiskelumahdollisuuksista esimerkissä on kyse. Vaikka naiset näin määrittyvät seuraamusjärjestelmän piiriin, heitä ei suoraan tuoteta naisvangeiksi. Esimerkissä lukija ohjataan katsomaan ”Raijan” tulevaisuuteen, johon liittyvät elämä *siviilissä*, *asunto* ja *työpaikka*. Myös vankila-aikaisen opiskelun voidaan katsoa palvelevan tulevan siviilielämän tarpeita. Kuten edellisessä luvussa toin esiin, vaihtoehtoisten kategorioiden kautta naisiin voidaan liittää asioita, jotka kiinnittävät naiset osaksi järjestäytyneitä yhteiskuntaan. Tässä yhteydessä tuotetaan kuvaa naisvangan tulevaisuudesta järjestäytyneenä yhteiskunnan jäsenenä. Yllä olevaa katkelmaa voidaan siten lukea myös muutoksen mahdollisuudesta kertovana esimerkkinä.

Olen pyrkinyt osoittamaan, kuinka vaihtoehtoisten kategorioiden kautta naislainrikkajista muodostuvaa kuvaa on mahdollista laajentaa. Erityisesti normalisoivien kategorioiden avulla vastaanottajan huomio voidaan kiinnittää naisissa myös muihin piirteisiin kuin tehtyihin rikoksiin ja tuomittuihin rangaistuksiin. Normalisoivia piirteitä on löydettävissä naisten taustoista ja siviilielämästä, mutta myös seuraamusjärjestelmän toimintakäytännöistä. Koska vaihtoehtoiset kategoriat kiinnittävät huomion tilanteista nouseviin piirteisiin, kategorioita ei voi yleistää kaikkia naislainrikkajia koskeviksi. Siten kategoriat tarjoavat mahdollisuuden naisten välisten erojen ja yksilöllisten tilanteiden huomioimiseen.

10 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmani tavoitteena on ollut tuoda esiin niitä kategorisointeja, joiden kautta naislainrikkajia rikosseuraamusalalla luokitellaan. Tätä varten olen käynyt läpi rikosseuraamusalan lehtiä runsaan kahdenkymmenen vuoden ajalta ja etsinyt niistä naislainrikkajiin liitettyjä jäsenkategorioita. Aineistossa esiintyneiden kategorioiden runsauden perusteella voisi olettaa, että naislainrikkajista muodostuisi moniulotteinen ja laaja kuva. Kategorioiden rikkaudesta huolimatta naislainrikkajat tuotetaan artikkeleissa pääasiassa kahden yleisimmän kategorian ja niihin liittyvien merkitysten kautta. Voidaankin sanoa, että rikosseuraamusalalla naislainrikkajat määrittyvät jäsenkategorioiden nainen ja naisvanki sekä niiden saamien merkitysten kautta. Vaikka artikkeleissa esiintyy myös kilpailevia kategorioita, ne eivät satunnaisuudessaan ja harvinaisuudessaan näytä pystyvän horjuttamaan yleisimpien kategorioiden ylläpitämää kuvaa naislainrikkajista. Siten naislainrikkajia koskeva kuva rikosseuraamusalalla jää kapeaksi ja yksipuoliseksi. Kun naiset tuotetaan pääasiassa kahden kategorian kautta, ei naisten erilaisuudelle jää sijaa, vaan heitä tarkastellaan yhtenäisenä ryhmänä.

MCD-analyysin periaatteiden mukaisesti eri kategoriat tuottavat kohteelle erilaisia merkityksiä. Kuitenkin useissa artikkeleissa kategoriat nainen ja naisvanki muodostetaan samanlaisten kategoriapiirteiden kautta, jolloin myös kategorioiden saamat merkitykset muistuttavat paljon toisiaan. Myös aineiston tarkempi analyysi paljastaa, ettei kategorioiden välillä ole juurikaan eroa siinä, millaisena naislainrikkajaa nähdään. Kyse ei olekaan kahdesta eri jäsenkategoriasta, vaan kategorioista, joita käytetään rinnakkain ja synonyymeinä. Näin kategorioihin liitetyt merkitykset ovat jaettuja ja yhteisiä. Merkittäviksi eivät muodostu jäsenkategoriat sinänsä, vaan niiden saamat merkitykset. Tässä yhteydessä tulee selvästi esiin kategorioiden tilannesidonnaisuus. Konteksti määrittelee viime kädessä, millaisia merkityksiä kategoria saa. Koska aineistossa kategorioita kuvataan rikosseuraamusalan instituution näkökulmasta käsin, molempiin kategorioihin liitetään runsaasti rikoksiin ja rangaistuksiin liittyvää puhetta. Rikos- ja rangaistuspuhe on jaettua muiden lainrikkajaryhmien kanssa ja määrittää naiset etupäässä rikosentekijöiksi. Toisaalta molemmat kategoriat tarkastelevat naislainrikkajaa tämän sukupuolen näkökulmasta, jolloin kategoriat määrittyvät yleisistä naiseuteen liitetystä kulttuurisista normeista käsin. Naislainrikkajista muodostuva kuva on siten kaksijakoinen, eikä kumpaakaan puolta voi tarkastella erillään toisesta.

Naislainrikkajia koskevissa määrittelyissä on erotettavissa kaksi puhetapaa. Ensimmäinen puhetapa määrittelee naiset suhteessa miespuolisiin rikosentekijöihin. Tämä puhetapa on rikosseuraamusalan lehdissä selvästi yleisin, jolloin se voidaan nimetä vallitsevaksi puhetavaksi.

Puhetavan yleisyyttä voidaan selittää miesten suuremmalla osuudella rikoksiin syyllistyneistä ja siten rangaistuksiin tuomituista. Puhetavalle on tyypillistä tuottaa naislainrikkokat rinnastamalla ja vertaamalla heitä miehiin. Koska miesten osuus seuraamusjärjestelmässä on huomattavasti naisia suurempi, määrittyvät naislainrikkokat poikkeuksiksi seuraamusjärjestelmän mieslähtöisissä toimintakäytännöissä. Naiset kuvataan erityisryhmänä, mutta naisten erityisyys ei määrity ainoastaan positiivisena asiana, vaan se voidaan myös nähdä rasitteena ja ylimääräisenä työnä. Puhetapa heijastaa fallosentrismiksi kutsuttua puhetapaa, joka perustuu naisen ja miehen vastakohtaisuuteen. Naisen ja miehen suhde on hierarkkinen, jolloin feminiininen määrittyy ainoastaan suhteessa maskuliinisuuteen. Nainen nähdään puutteellisena ja huonompana kuin mies. (Holli 2003, 46.)

Toinen, mutta selkeästi marginaalisempi puhetapa tarkastelee naisia sukupuolensa edustajina ja omana ryhmänään. Naiset eivät määrity poikkeuksina miehistä, vaan puhetapa tunnistaa naisten omat tarpeet ja mielenkiinnon kohteet. Puhetavan heikkoudeksi voidaan kuitenkin katsoa sen tapa niputtaa naiset yhdeksi ryhmäksi. Siten tämäkään puhetapa ei onnistu tavoittamaan naisten välisiä eroja ja yksilöllisiä tilanteita. Lisäksi aineiston analyysi paljastaa, ettei nais erityinen puhetapakaan pysty täysin irrottautumaan vallitsevasta mieslähtöisestä puhetavasta. Nais erityisen puhetavan yhteydessä naisten ja miesten rinnastaminen palvelee kuitenkin samanarvoisuuden näkökulmaa sekä peräänkuuluttaa naisten ja miesten yhtäläisiä oikeuksia seuraamusjärjestelmässä.

Kun naiset määrittyvät suhteessa miespuolisiin lainrikkajiin, naisten rikollisuus ja ongelmat jäävät huomiotta. Miehiin verrattuna naisten rikollisuus näyttäytyy vähäisenä, ja naisten elämäntilanne määrittyy kauttaaltaan myönteisemmäksi kuin miesten. Tällöin ei kiinnitetä huomiota naisten tekemiin rikoksiin, niiden lisääntymiseen eikä naisten määrän kasvamiseen seuraamusjärjestelmän piirissä. Rikoksiin syyllistyneiden naisten taustalta löytyy samoja ongelmia kuin miestenkin, mutta naisten kokemukset myös poikkeavat miesten kokemuksista. Mikäli naislainrikkokat tuotetaan ainoastaan suhteessa miespuolisiin rikoksentekijöihin, palautuu naisten rikollisuus poikkeukseksi ja marginaaliseksi ilmiöksi miesten rikollisuuteen verrattuna. Mieslähtöisellä puhetavalla ylläpidetään ja vahvistetaan olemassa olevaa käsitystä rikollisuudesta osana miesten maailmaa. Tällä on seurauksensa myös seuraamusjärjestelmän toimintakäytännöissä. Vähemmistönä naislainrikkokat pyritään mukauttamaan vallitseviin, miesten tarpeista syntyneisiin käytäntöihin. Rikosseuraamusalan mieslähtöinen puhetapa tuottaa naisten rikollisuuden aina marginaaliseksi ilmiöksi. Samalla puhetapa sulkee mahdollisuudet toimia naisten tilanteen parantamiseksi naisten tarpeista käsin.

Kun naisia tarkastellaan sen sijaan omana ryhmänään, käsitys naislainrikkojien elämäntilanteesta muuttuu. Puhetapa tekee näkyväksi naisten lisääntyneen rikollisuuden sekä väkivalta- ja huumausainerikoksista tuomittujen naisten määrän kasvamisen. Kun naisia ei suhteuteta miespuolisiin rikoksenteekijöihin, naislainrikkojien elämäntilanne alkaa näyttäytyä kaiken kaikkiaan huolestuttavana. Naiserityinen puhetapa sallii naisten tilanteen tarkastelun sellaisenaan, jolloin siihen voidaan suhtautua toimenpiteitä vaativana asiana.. Tällöin myös seuraamusjärjestelmää voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, kuinka se huomioi naislainrikkojien tarpeet. Vaikka naiset edelleen määrittyvät vähemmistöksi ja erityisryhmäksi, erityisyys nähdään asiana, joka tulee ottaa huomioon seuraamusjärjestelmän käytännöissä.

Naiseuteen liitetyt kulttuuriset luokitukset tulevat näkyviksi naislainrikkovia kuvaavien kategorisointien kohdalla. Koska naiset ovat syyllistyneet rikoksiin, voidaan ajatella, että he ovat rikkoneet hyvän naisen kategoriaan liittyviä normeja. Siten olisi mahdollista, että naislainrikkajat tuotettaisiin etupäässä huonon tai pahan naisen luokitusten kautta. Hieman yllättävästi naislainrikkajat tulevat kuitenkin määritellyiksi kulttuuristen hyvän naisen luokitusten kautta tekemistään rikoksista huolimatta. Naislainrikkajat yhdistetään vahvasti perheeseen ja äitiyteen, mutta heidät tuotetaan naisiksi myös ulkonäköön ja käyttäytymiseen liittyvien piirteiden kautta. Tästä näkökulmasta rikollisuus määrittyisi yhdeksi naisten ominaisuudeksi, joka ei tosin vastaa kulttuurisia normeja, mutta joka ei kyseenalaista naisten muuta naiseutta (ks. Glover & Kaplan 2000, 3). Naislainrikkovia koskevassa puheessa tuodaan kuitenkin esiin, ettei naisten toiminta välttämättä vastaa kulttuurisesti asetettuja vaatimuksia. Siten naisten normirikkomukset tuodaan esiin epäsuorasti. Aineiston lukemisella ”vastakarvaan” olisi mahdollista tehdä näkyväksi, millaisena hyvän naisen kategoriasta poikkeava nainen näyttäytyy rikosseuraamusalan puhetavoissa. Naislainrikkojien kuvaaminen sosiaalisesti jaettujen sukupuolitettujen odotusten kautta kertoo näiden luokitusten voimakkuudesta kulttuurissamme. Vaikka rikoksiin syyllistyneet naiset ovat rikkoneet naiseuteen liitettyjä normeja, rikosseuraamusala määrittää naislainrikkajat silti kulttuuristen odotusten kautta. Taustalla voi olla tiedostamaton asenne, jonka mukaan jokaisen naisen pitäisi vastata normien asettamia vaatimuksia. Siten naislainrikkajat on helpompi määritellä sen mukaan, mitä heidän pitäisi olla, kuin mitä he ovat: kulttuurisia normeja rikkoneita naisia.

Naista koskevat kulttuuriset luokitukset tulevat esiin molemmissa puhetavoissa. Erityisen vahvasti naiseuteen liitetyt merkityksenannot ovat läsnä naisia ja miehiä suhteuttavassa puhetavassa. Koska puhetapa pohjautuu naisten ja miesten väliselle eronteolle, se saa käyttövoimansa muun muassa perinteisistä sukupuolirooleista ja tätä kautta naiseuteen ja miehisyyteen liitetystä odotuksista. Siten mieskeskeinen puhetapa ylläpitää ja vahvistaa perinteistä näkemystä siitä, millainen naisen

pitää olla. Naiseuteen liitetyt sosiaaliset odotukset ovat nähtävissä myös silloin, kun naislainrikkajia tarkastellaan omana ryhmänään. Sukupuolensa edustajina naiset tulevat määritellyiksi perinteisten roolien kautta. Naiserityinen puhetapa tarjoaa kuitenkin myös uusia näkökulmia naiseuteen. Perinteisesti miehisyyteen liitetyt piirteet, kuten rikollisuus, väkivaltaisuus ja päihteiden käyttö, katsotaan naisille mahdolliseksi toiminnaksi. Siten puhetapa purkaa naiseuteen liitettyjä tabuja ja laajentaa naisista kulttuurisesti muodostuvaa kuvaa. Voidaan jopa ajatella, että naislainrikkajien kautta naiseuteen liittyviä kulttuurisia normeja on mahdollista venyttää niin, että ne vastaavat paremmin kaikkien naisten elämäkokemuksia (Vuola 1994, 215).

Toin tutkimuksessa esiin myös harvemmin käytettyjä kategorioita. Kutsun niitä vaihtoehtoisiksi kategorioiksi, koska ne tarjoavat vaihtoehtoisia tapoja naislainrikkajien määrittelyyn. Vaihtoehtoiset jäsenkategoriat antavat mahdollisuuden laajentaa naislainrikkajista yleisesti muodostuvaa kuvaa, mutta niiden avulla voidaan tavoittaa myös jotakin naisten erilaisuudesta ja yksilöllisyydestä. Koska vaihtoehtoiset kategoriat ovat erityisen sidoksissa kontekstiinsa, niitä ei voi suoraan siirtää muihin tilanteisiin. Olen rajannut lähempään tarkasteluun sellaiset kategoriat, jotka eivät suoraan liitä naisia seuraamusjärjestelmän piiriin. Tällaisia kategorioita ei aineistossa juurikaan ollut, mikä tuo esiin kategorioiden institutionaalisen luonteen. Toisaalta analyysi kuitenkin osoittaa, että vaihtoehtoiset kategoriat ovat mahdollisia myös seuraamusjärjestelmässä. Tällöin kategoriat nousevat naisten henkilökohtaisista taustoista, mutta niitä muodostuu myös seuraamusjärjestelmän toimintojen kautta. Tämä vaatii kuitenkin rikosseuraamusalan henkilöstöltä halua nähdä naislainrikkajat rikosten tekijöiden sijasta ihmisinä, joilla on oma historiansa, nykyisyytensä ja tulevaisuutensa.

Idea naislainrikkajia koskevan tutkielman tekemiseen syntyi työssäni Kriminaalihuoltolaitoksessa, jonka asiakaskunnasta naiset muodostavat vähemmistön. Silti kriminaalihuollon naisasiakkaiden lähes täydellinen näkymättömyys myös alan kirjallisuudessa on ollut minulle yllätys. Naiset eivät tule näkyviksi yhdyskuntaseuraamuksia koskevassa lainsäädännössä, tilastoissa tai Kriminaalihuoltolaitoksen ohjeistuksissa. Myöskään aihetta käsitteleviä tutkimuksia en löytänyt. Aineistossa suurin osa naislainrikkajia käsittelevistä artikkeleista keskittyy vankeinhoitoon, mistä kertoo myös toiseksi yleisin kategoria naisvanki. Tutkielmani on siten hyvin naisvankikeskeinen, mistä syystä sen yleistämiseen kaikkia seuraamusjärjestelmän piirissä olevia naisia koskevaksi on suhtauduttava kriittisesti. Näkökulman säilyttäminen kaikissa rikosseuraamusalan naisasiakkaissa on kuitenkin ollut tietoinen valinta ja myös kannanotto. Haluan tutkielmani tuovan esiin, kuinka kriminaalihuollon naisasiakkaat ovat jääneet paitsioon naislainrikkajia käsittelevässä tutkimuksessa, mutta myös seuraamusjärjestelmässä.

Naisasiakkaiden näkymättömyyttä Kriminaalihuoltolaitoksessa voidaan selittää laitoksen sukupuolineutraalilla linjalla, joka ei huomioi yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen sukupuolta. Toisaalta yhdyskuntaseuraamustyön kehittämistä koskevissa linjauksissa (2006, 13) määritellään kuitenkin kriminaalihuollon tyypillinen asiakas, joka kuvataan moniongelmaiseksi mieheksi. Lisäksi yhdyskuntaseuraamukseen samoin kuin vankeusrangaistuksiin tuomituista suurin osa on miehiä. Asiakaskunnan miesvaltaisuuden perusteella on vaikea kuvitella, kuinka kriminaalihuoltotyö voisi näyttäytyä sukupuolineutraalina. Onko kriminaalihuollon sukupuolineutraalisuus sittenkin näennäistä, ja tosiasiallisesti myös kriminaalihuollon toimintakäytännöt ovat rakentuneet miesten ehdoilla ja miesten tarpeista käsin? Tällöin on kysyttävä, eikö myös Kriminaalihuoltolaitoksessa olisi kiinnitettävä huomiota naisasiakkaiden elämäntilanteisiin ja tarpeisiin, kuten vankeinhoidossa on jo tehty. Kun vankeinhoidossa naisvangit tulevat huomioiduiksi erityisryhmänä, kuinka naisten tarpeita ja tilanteita ei tunnisteta enää kriminaalihuollossa? Toisaalta voidaan olettaa, että naisvankien ja ehdonalaisessa vapaudessa olevien naisten tilanteet eivät eroa siinä määrin muihin yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen naisten tilanteista, etteikö myös heihin olisi syytä kiinnittää huomiota. On mielenkiintoista nähdä, kuinka Kriminaalihuoltolaitoksen ja Vankeinhoitolaitoksen yhdistyminen vuonna 2010 vaikuttaa naislainrikkajien tilanteeseen, onhan yhteisen laitoksen tavoitteena myös ajatus yhteisestä asiakkaasta.

Tutkimukseni on siis osoittanut, että kriminaalihuollon naisasiakkaita käsittelevälle tutkimukselle olisi erityistä tarvetta. Kriminaalihuoltolaitoksen naiset olisi tehtävä näkyviksi myös muiden seuraamusten kuin yhdyskuntapalvelun osalta. Tämä olisi tehtävä naisten elämäntilanteita ja tarpeita kunnioittaen, jolloin voidaan välttää naisten palautuminen seuraamusjärjestelmän marginaaliin. Olisi myös mielenkiintoista tutkia, millaisina kriminaalihuollon toimintakäytännöt näyttäytyvät naisten tarpeiden kannalta. Viime aikoina erityisesti vankilassa olevat naiset ovat nousseet tutkijoiden mielenkiinnon kohteeksi (ks. Enroos 2008; Granfelt 2007; Vierula 2008), minkä lisäksi naisvankien tilannetta pohtinut työryhmä on jättänyt aiheita käsittelevän mietinnön (Naiset näkyviksi, 2008). Tästä ”tutkimusryppäästä” huolimatta naislainrikkajia koskeva suomalainen tutkimus on edelleen vähäistä, ja sitä leimaa satunnaisuus ja hajanaisuus. Alan kirjallisuus keskittyy usein johonkin yksittäiseen naislainrikkajien tilanteesta nousevaan asiaan. Vaikka tutkimukset tuovat naislainrikkajista esiin tärkeitä näkökulmia, yksittäiset tutkimusaiheet jättävät naislainrikkajien kokonaistilanteen hahmottumatta. Mielestäni seuraamusjärjestelmän ”naishistoria” olisikin saatava yksiin kansiin.

Tutkimusprosessin aikana olen tunnistanut aineistossa samoja merkityksenantoja ja puhetapoja, joiden kautta naislainrikkomia määritellään myös omalla työpaikallani. Tutkimuksen kuluessa olen lisäksi herkistynyt tarkkailemaan omaa naislainrikkomia kuvaavaa puhettani. Kauhukseeni olen huomannut toistavani työssäni tutkimuksessa kuvaamiani vallitsevia puhetapoja ja luokituksia, joista monet ovat yleistäviä ja leimaavia. Haluan uskoa, että sekä itseni että kollegoideni kohdalla kyse on ainoastaan vähäisestä kokemuksesta, tai paremminkin kokemattomuudesta, naislainrikkomien parissa tehtävästä työstä. Naisasiakkaat jäävät miesvaltaisessa työssä taka-alalle. Koska ei kuitenkaan ole näkyvissä, että naisten määrä asiakaskunnassa vielä hetkeen ohittaisi miesten määrää, on naislainrikkomiin kiinnitettävä tietoisesti huomiota. Olen pohtinut tutkielmani asemaa sosiaalista todellisuutta luovana kielellisenä rakennelmana, ja olen tietoinen siihen sisältyvistä riskeistä. Tutkielmani voi omalta osaltaan vahvistaa naislainrikkomiin liitettyjä kategorioita ja merkityksiä sekä ylläpitää naislainrikkomista yksipuolista ja stereotyyppistä kuvaa. Vallitsevia puhetapoja ei kuitenkaan voida purkaa, mikäli niitä ei ensin tunnisteta. Tämän takia, riskeistä huolimatta minusta oli tärkeää tehdä tutkielma, jossa naislainrikkomat nostetaan tarkastelun keskiöön.

Lähteet

Aamulehti 27.4.2008. Sukupuolten erot huomioon palveluissa. Uutiset: Tampere & naapurit A09.

Black, Paula (2004) *The Beauty Industry. Gender, Culture, Pleasure*. London & New York: Routledge.

Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. Second edition. London and New York: Routledge.

Carlen, Pat (2002) Introduction: Women and punishment. Teoksessa Pat Carlen (toim.) *Women and Punishment. The struggle for justice*. Devon: Willan Publishing, 3-20.

Coltrane, Scott (1998) *Gender and Families*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Pine Forge Press.

Cuff, E. C. (1980) *Some Issues in Studying the Problem of Versions in Everyday Situations*. Occasional Paper No. 3. Manchester: University of Manchester.

Enroos, Rosi (2008) *Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa*. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1991) *MCD-analyysillä moraalisen järjestyksen lähteille?* Teoksessa Hannele Forsberg & Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Helmi Järviluoma & Marjo Kuronen & Tarja Pösö & Aino Ritala-Koskinen & Irene Roivainen & Ilmari Rostila & David Silverman & Eero Suoninen (toim.) *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista*. Tampere: Tampereen yliopisto, tutkimuksia sarja A nro 1, 111-121.

Foucault, Michel (2005) *Tarkkailla ja rangaista*. Alkuperäisteos *Surveiller et punir* (1975). Suom. Eevi Nivanka. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Gergen, Kenneth J. (2003) *Knowledge as Socially Constructed*. Teoksessa Mary Gergen & Kenneth J. Gergen (toim.) *Social Construction. A Reader*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications, 15-17.

Giordano, Peggy C. & Deines, Jill A. & Cernkovich, Stephen A. (2006) *In and Out of Crime. A Life Course Perspective on Girls' Delinquency*. Teoksessa Karen Heimer & Candace Kruttschnitt (toim.) *Gender and Crime. Patterns in Victimization and Offending*. New York & London: New York University Press, 17-40.

Glover, David & Kaplan, Cora (2000) *Genders*. London & New York: Routledge.

Granfelt, Riitta (2007) "Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa." Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007.

Haaste (2007) Internet-sivut. Oikeusministeriö. Luettavissa <http://www.haaste.om.fi/>. Viitattu 22.4.2007.

Harjunen, Hannele & Kyrölä, Katariina (2007) Johdanto. Lihavuustutkimusta toisin. Teoksessa Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen (toim.) Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli. Helsinki: Like, 9-46

Heritage, John (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Alkuperäisteos Garfinkel and Ethnomethodology (1994). Suom. Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen & Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.

Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997a) Conclusion: Membership Categorization Analysis and Sociology. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.) Culture in Action. Studies in Membership Categorization Analysis. Washington D.C.: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, 153-163.

Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997b) Membership Categorization Analysis: An Introduction. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.) Culture in Action. Studies in Membership Categorization Analysis. Washington D.C.: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, 1-24.

Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997c) The Reflexive Constitution of Category, Predicate and Context in Two Settings. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.) Culture in Action. Studies in Membership Categorization Analysis. Washington D.C.: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, 25-48.

Hinkkanen-Lievonen, Marja-Liisa (1987) Mitä valtaa on vankeinhoidon tutkijalla? Uusi Kriminaalihuolto 4 (1), 14-17.

Holli, Anne Maria (2003) Discourse and Politics for Gender Equality in Late Twentieth Century Finland. Helsinki: Helsingin yliopisto, Acta Politica 23.

Honkatukia, Päivi (1998) Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 152.

Honkatukia, Päivi (2008) Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina. Teoksessa Rikollisuustilanne 2007. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 238, 227-248.

Ihanamäki, Satu (toim.) (2001) Uusi Kriminaalihuolto 1984-2000. Bibliografia. Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2001.

Jaakkola, Helena (2007) Mieserityinen osaaminen sosiaalialalla. Talentia 8, 4-6.

Jayyusi, Lena (1984) Categorization and the Moral Order. (The International Library of Phenomenology and Moral Sciences.) Boston MA: Routledge & Kegan Paul.

Juhila, Kirsi (2004a) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20-32.

Juhila, Kirsi (2004b) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia. Janus 12 (2), 155-183.

- Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1997) Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sociologia* 34 (1), 15-25.
- Kivivuori, Janne (2008) *Rikollisuuden syyt*. Helsinki: Nemo.
- Kontra (2001) *Kontra* 1 (1), 27.
- Krippendorff, Klaus (2004) *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Second edition. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage Publications.
- Kuusela, Pekka (2002) *Sosiaalipsykologian maailmahypoteesit. Tieteenalan historia ja sosiaalisen konstruktionismin muodot*. Helsinki: Unipress.
- Lattu, Emmi (2008) Naisvankien asemaan parannusta. *Haaste* 8 (3), 20-21.
- Miller, Jody & Mullins, Christopher W. (2006) *Stuck Up, Telling Lies, and Talking Too Much: The Gendered Context on Young Women's Violence*. Teoksessa Karen Heimer & Candace Kruttschnitt (toim.) *Gender and Crime. Patterns in Victimization and Offending*. New York & London: New York University Press, 41-66.
- Muiluvuori, Marja-Liisa (2008) Vangit aluevankiloittain ja vankiloittain 1.5.2008. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, Rikosseuraamusviraston monisteita 3/2008. Saatavilla <http://www.rikosseuraamus.fi/43705.htm>. Viitattu 8.11.2008.
- Myllylä, Aimo & Montonen, Harri (1984) Uuden Kriminaalihuollon perustaminen. *Uusi Kriminaalihuolto* 1 (1), 4-5.
- Naiset näkyviksi (2008) Työryhmän mietintö. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008.
- Nikunen, Minna (2005) *Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Oakley, Ann (1974) *The sociology of housework*. New York: Pantheon.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications.
- Potter, Jonathan (1998) *Fragments in the Realization of Relativism*. Teoksessa Ian Parker (toim.) *Social Constructionism, Discourse and Realism*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications, 27-45.
- Pösö, Tarja (1986) *Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta*. Tampere: Tampereen yliopisto, tutkimuksia 83.
- Raine, Adrien (2002) Annotation: The role of prefrontal deficits, low autonomic arousal, and early health factors in the development of antisocial and aggressive behavior in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 43 (4), 417-434.
- Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Ritala-Koskinen, Aino (1991) ”Kun on sinun, minun ja meidän lapset” eli uusperhettä etsimässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Helmi Järviluoma & Marjo Kuronen & Tarja Pösö & Aino Ritala-Koskinen & Irene Roivainen & Ilmari Rostila & David Silverman & Eero Suoninen (toim.) Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista. Tampere: Tampereen yliopisto, tutkimuksia sarja A nro 1, 93-108.

Ritala-Koskinen, Aino (1993) Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. Lisensiaatintutkimus. Sosiaalipolitiikka, sosiaalityö. Tampereen yliopisto. Julkaisematon.

Roivainen, Irene (1999) Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 1999:2.

Sacks, Harvey (1989a) Lecture Six. The M.I.R. Membership Categorization Device. Teoksessa Gail Jefferson (toim.) Harvey Sacks. Lectures 1964-1965. Dordrecht, Boston & London: Kluwer Academic Publishers, Human Studies 12, 271-281.

Sacks, Harvey (1989b) Lecture Nine. ”I am nothing”. Teoksessa Gail Jefferson (toim.) Harvey Sacks. Lectures 1964-1965. Dordrecht, Boston & London: Kluwer Academic Publishers, Human Studies 12, 313-319.

Sacks, Harvey (1992a) Lecture 1. ”The baby cried. The mommy picked it up”. Teoksessa Gail Jefferson (toim.) Lectures on conversation. Volume 1. Oxford & Cambridge: Blackwell Publishers, 236-242.

Sacks, Harvey (1992b) Lecture 8. Invitation; Inexhaustable topics; Category-bound activities. Teoksessa Gail Jefferson (toim.) Lectures on conversation. Volume 1. Oxford & Cambridge: Blackwell Publishers, 175-181.

Silverman, David (1993) Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications.

Silverman, David (1998) Harvey Sacks. Social Science and Conversation Analysis. Oxford: Blackwell Publishers.

Suomen säädöskokoelma

Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609

Laki nuorisorangaistuksesta 21.12.2004/1196

Laki nuorista rikoksentehtävistä 31.5.1940/262

Laki yhdyskuntapalvelusta 12.12.1996/1055

Rikoslaki 19.12.1889/39

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Vankeuslaki 23.9.2005/767

Tainio, Liisa (2001) Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vankilukuilmoitus 1.1.2008. Rikosseuraamusvirasto.

Saatavilla <http://www.rikosseuraamus.fi/17006.htm>. Viitattu 8.11.2008.

Vierula, Tarja (2008) Lastensa kanssa vankilassa olevat naiset instituution läpi tulkittuina. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Julkaisematon.

Vuola, Elina (1994) Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuva. Teoksessa Sara Heinämaa & Sari Näre (toim.) Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. 2.painos. Helsinki: Gaudeamus, 209-224.

Vähimmäissääntöjen soveltaminen. Hyvän vankeinhoidon käsikirja (1998) Alkuperäisteos Making Standards Work. An International Handbook of Good Prison Practise (1995). Suom. Timo Soukola. Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97.

Välimaa, Outi (2002) MCD-analyysi konstruktionistisessa käytössä: Identiteettikategoriat jenginuoren tarinan resursseina. Pro gradu – tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto. Julkaisematon.

West, Candace & Zimmerman, John (1987) 'Doing gender'. *Gender & Society* 2 (1), 125-151.

Yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen taustatiedot 1.toukokuuta 2004-2008 (2008) Rikosseuraamusvirasto. Saatavilla <http://www.rikosseuraamus.fi/15205.htm>. Viitattu 3.2.2009.

Liite 1: Aineistossa tuotetut kategoriat

Kategoria	UKH	Kontra	Haaste	Yhteensä
Nainen	24	11	12	47
Naisvanki	17	16	3	36
Äiti	2	6	-	8
Vanki	3	4	-	7
Tyttö	4	2	1	7
Naisten osasto	1	4	-	5
Naisosasto	1	3	-	4
Sukupuoli	3	-	-	3
Naispaikka	1	2	-	3
Vankeusvanki	2	1	-	3
Tuomittu	1	2	-	3
Nuori	1	-	1	2
Naisvankila	1	1	-	2
Elinkautisvanki	1	1	-	2
Sakkovanki	-	2	-	2
Tutkintavanki	-	2	-	2
Naistutkintavanki	1	1	-	2
Vankitoveri	1	1	-	2
Epäilty	-	1	1	2
Romaninainen	2	-	-	2
Naisasiakas	1	-	-	1
Naisrikollinen	-	-	1	1
Valvottava	-	1	-	1
Äiti-lapsi-osasto	-	1	-	1
Poliittinen naisvanki	1	-	-	1
Naisvankilassa säilytettävä	1	-	-	1
Naisten päihteen osasto	-	1	-	1
Naisvankimäärä	-	1	-	1
Naisvankiryhmä	-	1	-	1
Ryhmä	-	1	-	1
Naisporukka	-	1	-	1
Elinkautinen naisvanki	1	-	-	1
Elinkautista rangaistusta suorittava	1	-	-	1
Elinkautinen	1	-	-	1
Ensikertainen	-	1	-	1
Pelkääjä	-	1	-	1
Opiskelija	1	-	-	1
Naisopiskelija	1	-	-	1
Naispotilas	-	1	-	1
Potilas	1	-	-	1

Tekijä	1	-	-	1
Naistekijä	1	-	-	1
Rikoksenteijä	-	-	1	1
Vapautunut	-	-	1	1
Rattijuoppo	1	-	-	1
Lapsenmurhaaja	-	-	1	1
Juomaporukka	1	-	-	1
Alamaailma	1	-	-	1
Yhteiskuntaan kiinnittynyt	-	1	-	1
Henkilö	1	-	-	1
Ihminen	-	-	1	1
Mustalaisvanki	1	-	-	1
Leski	1	-	-	1
Daami	1	-	-	1
Naislaulaja	-	1	-	1
Kutsuja	-	1	-	1
Jäsen	1	-	-	1
Myyjätär	1	-	-	1
Toimistotyöntekijä	1	-	-	1
Kutoja	1	-	-	1
Yhteensä	89	68	23	